

TÜRK DİLİ II

DERS ÖZETİ

KOMPOZİSYONLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Geniş anlamda kompozisyon hayatın her anında ve alanında kullandığımız araçların, aygıtların, taşıtların; paylaştığımız mekânların, üzerinden geçtiğimiz yolların, köprülerin; hatta yediğimiz yemeklerin, içtiğimiz içeceklerin yapılışında uygulanan ana yöntemdir.

Kompozisyonun iki türü vardır: **Yazılı kompozisyon** ve **sözlü kompozisyon**.

Yazılı kompozisyon yazılı anlatım içinde bir bütünlük gerektirirken sözlü kompozisyon konulma içinde bütünlüğü gerektirir. Sözlü ve yazılı kompozisyon arasındaki farkları şöyle açıklayabiliriz. Sözlü kompozisyonun değişilebilirliğine, esnekliğine karşın yazılı kompozisyon daha değişmez ve durağandır. Bu yönüyle daha kuralcı ve daha düzenli, üzerinde düşünülüp oluşturulan bir anlatımdır, diyebiliriz. Okur, yazılı bir metni tekrar tekrar okuyabilir; ancak yazar, okurun tepkisini hemen göremez. Buna karşılık sözlü kompozisyonda etkileşim söz konusu olduğu için konuşan, dinleyenlerin tepkilerini anında alabilir ve kendini daha doğru ifade etme yollarını çeşitlendirebilir.

Kompozisyon, daha çok derslerde bir yazı uygulaması olarak kullanıldığından diğer alanlardaki anlamı ve yaşamdaki önemi üzerinde pek durulmaz. Kompozisyon; resim, müzik, heykel gibi sanat dalları ile çeşitli bilim dallarında parçaların bütünü oluşturacak bir düzende bir araya getirilmesi anlamına da gelmektedir. Kompozisyonun bütününde bir düzen olması gerekir. Biçim açısından kullanılan kâğıdın kompozisyon yazmaya uygunluğu, yaklaşık olarak üstten 6 cm, alttan 2 cm, soldan 1 cm, sağdan 3 cm boşluk bırakılması yazım kurallarına uyulması noktalama işaretlerinin yerli yerinde kullanılması gerekmektedir. Sözcüklerin gerçek ve mecaz anlamlarıyla kullanımlarına dikkat edilmesi, anlatım bozukluklarından ve cümle düşüklüklerinden kaçınılması başarılı bir kompozisyonun yazılması için gereklidir. Bir ders uygulaması olarak kompozisyonun el yazısıyla yazılması daha doğrudur. Gerek sözlü gerekse yazılı kompozisyonda **bütünlük, güzellik, etki bırakma ve doğruluk** vazgeçilmez kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bütün bu kavramlar, kişiyi yazının kurallarına uymaya, belli bir yazım disiplini kazanmaya yönlendirir. Kompozisyon yazmaya girişmeden önce kişilerde bulunması ve sürekli geliştirilmesi gereken bazı nitelikler vardır. Bu niteliklerden en temel olanı kişinin dil becerileri ve bilgi donanımıdır.

Dil Becerileri ve Bilgi Donanımı

Bebekler dünyaya gelişlerinden itibaren içinde bulunduğu toplumun dilini edinmeye başlar. Ancak son zamanlarda yürütülen bilimsel araştırmalar, bebeğin daha anne kamındayken ana dilini edinmeye başladığına ilişkin verileri ortaya koymaktadır.

Okul öncesinde ilk gelişen dil becerisi dinlemedir, daha sonra dinleme ile birlikte konuşma becerisi gelişir. Okul çağına gelen çocukta ise dil becerileri yeni bir boyut kazanır ve yazı dili öğrenimi ile birlikte daha önce edinilen konuşma ve dinleme işlevlerine yazma ve okuma becerileri eklenir. Dil becerisini geliştiren en önemli etkinlik okumadır. Yazıyı öğrenmekle başlayan okuma sürecinde binlerce sözcükle karşılaşan kişinin bir yandan söz varlığı genişlerken bir yandan da kişi, anlatım gücüne vâkıf olur. Yazma yeteneğinin geliştirilmesine okuma etkinliği büyük katkıda bulunur. Sözlü kompozisyon için en iyi eğitim dinleme ile başlar. Araştırma, bilgiye ulaşmanın bir başka yoludur. Gözlemlerle, deneylerle, sormacalarla (anket) gerçekleştirilse de okuma, araştırmanın da temel etkinliklerinden biridir.

YAZILI KOMPOZİSYON

Yazının Önemi

Yazı en kısa tanımıyla, duygu ve düşüncelerin çeşitli işaretlerle belirlenmesidir. Yazı insanlık tarihinin en büyük ve en önemli buluşudur. Yazı sayesinde insanlık belleği ölümsüzleşmiş, binyılların bilgi birikimi yazıya geçirilerek insanlığın ortak paydası hâline gelmiştir.

İnsanlar deneyimlerini, düşüncelerini, duygularını paylaşarak, kendisinden sonraki kuşaklara aktararak hem yerel hem ulusal kültür değerlerine hem de evrensel kültüre katkıda bulunurlar.

Gündelik yaşamda dilekçe, öz geçmiş, rapor, seminer, teklif mektubu gibi yazıları işi gereği yazan insanoğlu; çeşitli konulardaki görüşlerini, deneyimlerini deneme, günlük, makale; hayal ve duygularını şiir, öykü, roman gibi ürünlerle yazıya döker.

YAZILI KOMPOZİSYONUN OLUŞTURULMASI

Kompozisyon yazmada izlenecek adımlar; konunun seçilmesi, konunun sınırlarının çizilmesi ve konuyla ilgili ana düşünce ile yardımcı düşüncelerin belirlenmesi olarak sıralanabilir. Şimdi bu adımları sırasıyla ele alalım.

TÜRK DİLİ II

Konu

Konuya eskiden mevzu denilirdi. Konu olmadan yazı olmaz. Her şey yazma konusu olabilir. Konuşmada, yazıda, eserde ele alınan düşünce, olay veya durum konu olarak adlandırılır Kompozisyonda ise üzerinde yazı yazılan her şey konudur. Bir özdeyiş, bir atasözü, bir deyim, birkaç dize, bir olay hatta bir sözcük konuyu oluşturabilir. Üzerinde kompozisyon yazmamız için bize bir özdeyiş, bir dize veya bir atasözü verilmişse öncelikle bununla ne anlatılmak istendiğini kavramamız gerekir. Yazılı kompozisyonda konunun türlü yönlerden ele alınması gerekir. Sözcüklerin farklı anlamlarını öğrenmek için temel kaynakların başında gelen sözlüklerden yararlanılabilir. **Kompozisyonda Türkçenin zengin söz varlıklarından olan atasözlerimizden yararlanmak anlatımı güçlendirir.** Atasözleri doğruluğu, halkın yüzyıllar alan deneyimlerine dayanan, halkın sınıma yanılma yoluyla bulduğu doğruları anlatan bir tür kalıplaşmış sözlerdir. Deyimler kısa ve özlü anlatım araçlarıdır. Kompozisyonda anlatıma akıcılık ve etki kazandı ırmak için deyimlerden yararlanılabilir. **Deyimler anlatıma renk ve açıklık katan söz varlığı öğeleridir.** Olgular, veriler, sorunlar da kompozisyonun konusunu oluşturabilir

Konunun Sınırlandırılması

Konunun sınırlandırılması yalnızca kompozisyon yazmada değil, bütün çalışmalarda dikkate alınması gereken bir özelliktir. Çalışmanın derecesine, araştırma süresine, tasarlanan kapsama göre konu sınırlandırılmalıdır. Örneğin sağlık konusunda bir kompozisyon yazmak, sona ulaşamayacak bir işe girişmektir. Bu kadar geniş bir konu, başarısız bir kompozisyonun yazılmasına yol açar. Sağlığın insan hayatındaki önemi, sağlıklı yaşamının koşulları sağlığı korumanın yolları gibi daha dar kapsamlı konular, başarılı kompozisyon yazmanın adımlarından biridir. Sınırlandırılan konunun hangi temeller üzerinde yükseleceği, dayanacağı görüşler ve düşünceler ile bu düşüncelerin hangi temel düşünce etrafında yoğunlaşacağı kompozisyon için buluş yapma aşamasını oluşturur.

Ana ve Yardımcı Düşüncelerin Belirlenmesi

Ana düşünce, yazarın iletmek istediği temel düşüncedir. Yazar, yazıyı ana düşünceye ulaşmakta araç olarak kullanır. Yardımcı düşünce, yazarın iletmek istediği temel düşünceyi destekleyen yan düşüncelerdir. Ana düşünce tek iken yardımcı düşünce birden çoktur. Yardımcı düşünceler, ana düşünceyi desteklediği oranda değerlidir.

Konunun belirlenmesinden sonra yazımızın ana düşüncesini ve bu düşünceyi destekleyecek, açıklayacak, geliştirecek yardımcı düşünceleri bulma adımının atılması gerekmektedir. Ana düşünceyi ve yardımcı düşünceyi belirleme işi, yazmaya başlamadan önce düşünce, görüş ve duygu üretme aşamasıdır.

Konu ortak olduğu hâlde ana ve yardımcı düşünceler bireyseldir. Bu bakımdan konu ile ana düşüncenin birbiriyle karıştırılmaması gerekir. Üzerinde kompozisyon yazılması istenilen bir konuda herkes farklı bakış açısına ve düşünceye sahip olabilir. Gündelik yaşamdaki olaylar karşısında, kişilerin farklı düşünce ve duygulara sahip olması gibi verilen bir konuda herkesin farklı düşünce ve bakış açısına sahip olması da doğaldır. Önemli olan bu farklı bakış açısı ve yaklaşım çerçevesinde özgün bir düşünce üretebilmektir.

Konu yazarın bir sorunu, bir düşünceyi, bir bilgiyi yakalayıp sorgulamasıyla ortaya çıkardığı malzemedir; ana düşünce ise bu sorgulamanın yanıtıdır.

Kompozisyon yazmaya başlarken ana düşünce ile yardımcı düşünceleri belirlemek, konu ile ilgili buluşlar yapmak, kompozisyonun planı ile ilgili verileri ortaya koymaktır.

Kompozisyonda Plan

Plan, yazar için yazmayı kolaylaştırdığı gibi, okur için de okumayı kolaylaştırır ve okur ile düşünce bağının tez kurulmasını sağlar

Plan Türleri

Konunun özelliğine, işlenecek ana düşünce ve yardımcı düşüncelerin niteliğine, kullanılacak örneklere, anlatım biçimine göre kompozisyon yazmada üç tür plan uygulanabilir:

- ✓ Olaya dayalı plan
- ✓ Düşünceye dayalı plan
- ✓ Duyguya dayalı plan

Bir veya birkaç olayı konu edinen yazılı anlatım türlerinde **olaya dayalı plan** uygulanır. Genellikle öykü, roman, tiyatro eseri gibi sanatsal yazıların hazırlanmasında olaya dayalı plan uygulanır. Bakış açısının egemen olduğu, düşüncelerin işlendiği, kavramların ve sorunların tartışıldığı yazılarda **düşünceye dayalı plan** uygulanır. Konunun ele alınışında esas düşüncedir. Düşüncelerin ele alınışında **tümevarım** yöntemi uygulanabileceği gibi **tümdengelim** yöntemine de başvurulabilir. Tümevarım, özel olay ve durumlardan genel yargılar elde etme yöntemi olarak ifade edilebilir. Tümdengelim, genel yargılardan, ilkelere özel yargılara, ilkelere ulaşmaktır. Tümdengelimde benzer olaylardan, benzer bilimsel gerçeklerden hareket edilerek yeni gerçeklere, sonuçlara ulaşılır. Her iki yöntemde de planın aşamaları bütünlüğü bozmamalı düşünceler ve kanıtları bir düzen içerisinde yer almalıdır. Bu tür planlarda konu, ana

TÜRK DİLİ II

düşünce, yardımcı düşünceler, bakış açısı gibi öğelere yer verilir. Makale, konferans, araştırma gibi bilgilendirici metinlerin hazırlanmasında düşünceye dayalı plan uygulanır. Belirli nesne, olay veya bireylerin iç dünyamızda uyandırdığı izlenimlerin, heyecanların egemen olduğu, betimlemelerimizin yer aldığı yazılar **duyguya dayalı plan** ile yazılır. Duyguya dayalı plan, bazı kaynaklarda şiirle özdeşleştirilir ve bu tür planda, şiirin konusu, teması şiirde işlenen duygular, söz sanatları nazım türü gibi öğelerin yer alması beklenir.

Planın Bölümleri

Bir düzen içerisinde tasarlanan ve planlanan yazılar **giriş, gelişme ve sonuç** bölümlerinden oluşur.

Giriş, yazının başlangıç bölümüdür. Konunun ana hatlarıyla ele alındığı bu bölüm, özellikle düşünceye dayalı yazılarda kısa tutulur. Sorunun ortaya konuluşunda, belirlenen yardımcı düşüncelerden okuyucunun ilgisini çekecek olanı burada ele alınır. Giriş bölümünün olabildiğince etkili yazılması okuyucuyu yazıya başlayacaktır. Bu nedenle, kompozisyonun başarısında giriş bölümünün payı büyüktür. Bir alıntı ile yazıya başlamak da sıkça başvurulan yollardan biridir. Yazıya ilgi çekme bölümü olan giriş, çoğu kez bir paragraftır. Bazen iki, üç paragraf da olabilir. **Olaya dayalı planlarda giriş bölümüne serim de denir.**

Gelişme, konunun türlü yönlerden açılıp genişlediği, zenginleşip olgunlaştığı bölümdür. Yardımcı düşünceler bu bölümde ele alınır. Olaya dayalı yazılarda gelişme bölümüne **düğüm** de denir.

Sonuç, yazının bitiş bölümüdür. Giriş bölümünde ortaya konulan, gelişme bölümünde çeşitli düşüncelerle açıklanan konuda son söz, bu bölümde söylenir. Hiçbir yoruma meydan vermeyecek biçimde açık ve anlaşılır yazılır. Düşünceye dayalı anlatımlarda bu bölüm, ana düşüncenin ifade edildiği yerdir. Sonuç, olaya dayalı anlatımlarda **çözüm** olarak da adlandırılır. Duyguya dayalı anlatımlarda ise gelişme bölümünde içten gelenler ele alınırken okuyucu giderek artan bir duygu yoğunluğu içerisinde sonuç bölümüne ulaştırılır. Okuyucunun üzerinde en çok etki bırakan bölüm sonuçtur. Yazımızda son sözümüzü söyleyeceğimiz bu bölümü elden geldiğince etkili bir anlatımla yazmak, sözcükleri yerli yerinde kullanarak ana düşüncemizi ifade etmek gerekir.

Konunun Başlığı

Bir yazının, bir kitabın bölümlerinin başına konulan ve konuyu kısaca tanıtan ibaredir **başlık**. Kompozisyonun bölümlerinden biri olan başlık, yazıda düzeni sağlayan öğelerden biridir. **Başlık, yazının başında yer alır ama başarılı bir kompozisyon yazarı hiçbir zaman başlığı koyarak yazmaya başlamaz. Başlık, ana düşünce ile gelişmemelidir.**

PARAGRAF VE PARAGRAFTA ANLATIM BİÇİMLERİ

Paragraf

Yazının giriş, gelişme ve sonuç bölümleri paragraflardan oluşur. Kompozisyon planının başarıya ulaşabilmesi için paragrafların kurallarına ve yazının amacına uygun düzenlenmesi gerekir. Paragraflar satır başı yapılarak belirtilir ancak paragraflandırma yalnızca biçimsel bir düzenleme değil anlamsal bir bütünleştirmedir.

Sözcük, kavram birimi; cümle, yargı birimi; paragraf ise anlatım birimidir.

Yazının bir bölümü olan paragraf, bir duyguyu, düşünceyi, bilgiyi, dileği, öneriyi, ya da olayı olaydan alınmış bir kesiti yalnız bir yönüyle tam olarak çözümlenen, açıklayan, tartışan, öyküleyen, betimleyen cümleler bütünüdür. Paragraflandırma, düşünceleri belirli kılar, düşünceler arasında bağ kurar ve okumayı kolaylaştırır. Sözcük, kavram birimi; cümle, yargı birimi; paragraf ise anlatım birimidir. Paragraf uzunluğunun ölçüsü, okurun ilgisini canlı tutacak kadar kısa; savunduğu düşünceyi açıklayacak kadar uzun olmalıdır. Paragrafta genellikle konu ilk cümlede, ana düşünce son cümlede, yardımcı düşünceler gelişme cümlelerinde bulunur. Bu genellemenin dışında kalan paragraflarda konu, ana düşünce, yardımcı düşünceler paragrafın değişik cümlelerinde de bulunabilir.

Paragrafta Anlatım Biçimleri

Aşağıda paragrafta ele alınan düşünceyi geliştirmede yararlanabilecek farklı anlatım biçimleri açıklanmaktadır.

Tanımlama

Bir kavramın niteliklerini eksiksiz olarak belirtmek, açıklamak onu tanımlamaktır. Tanımlama genellikle, giriş bölümü paragraflarında kullanılır.

Tanımlama genellikle, giriş bölümü paragraflarında kullanılır.

Örneklendirme

Konuyu daha ayrıntılı bir biçimde anlatmanın bir yolu da örneklendirmedir. Örnekler vermek konuyu daha anlaşılır duruma getireceği gibi düşünceye açıklık ve somutluk kazandırır. **Örneklendirme, çoğu zaman soyut düşünceleri somutlaştırmak için daha çok gelişme bölümünde yararlanılan anlatım biçimlerinden biridir.**

TÜRK DİLİ II

Karşılaştırma

Düşünce öbeği olan paragrafta okuyucunun zihninde karşılaştırma yapmasını sağlayarak konunun kavranmasına yardımcı olmak mümkündür. Karşılaştırma kişilerin, nesnelerin, olayların ve olguların benzer veya ayrı yanlarını incelemek için yapılan kıyaslamadır. Karşılaştırma, daha çok gelişme bölümünde yararlanılan anlatım biçimlerinden biridir. Ak-kara, iyi-kötü, güzel-çirkin gibi karşılaştırma amacı gütmeyen karşıt anlamlı kavramların bir paragrafta yer alması karşılaştırma değildir.

Tanıklama

Tanıklama, anlatılanlara somutluk kazandırmak için başkalarının düşüncelerinden, sözlerinden yararlanmadır. Tanık göstermek olarak da adlandırılır. Tanık gösterilen kişiler sıradan kişiler olmamalıdır. Tanık bazen söz, bazen kişi olabilir. Tanıklama gelişme bölümünde yararlanılan anlatım biçimlerinden biridir.

Tanıtlama

Bir düşüncenin gerçekliğini yadsınamayacak bir kesinlikle göstermek anlamında olan tanıtlama, yazıda sayısal verilerin, istatistiklerin, göstergelerin, tahminlerin tanıt olarak kullanılmasıdır. Tanıtlamak, bir iddianın gerçekliğini inkâr edilmeyecek bir kesinlikle göstermek, ispatlamaktır. Tanıtlama, sayısal ve istatistik verilerinden (nicel veriler) yararlanarak anlatılmak istenen kanıtlamayı gerektirir. Bazı kaynaklarda bu anlatım biçimi sayısal verilerden yararlanma olarak da adlandırılmaktadır.

II. ÜNİTE NOKTALAMA İŞARETLERİ

Konuşmanın inceliklerini yazıya aktarmak ve verilen iletiyi eksiksiz ve doğru olarak okura ulaştırabilmek için yazılı anlatımda birtakım işaretlere gereksinim duyulur. Yazılı anlatımda okumayı ve anlamayı kolaylaştıran, yazarın okura aktarmak istediği düşünce ya da duygunun doğru ulaşmasına yardımcı olan, sözün vurgu ve ton gibi özelliklerini belirten bu işaretlere **noktalama işaretleri** denir. Günümüzde kullandığımız noktalama işaretlerinin birçoğu, yazı dilimize Batı'dan, Tanzimat döneminde geçmiştir. Bu işaretleri bizde ilk olarak Şinasi Şair Evlenmesi adlı tiyatro eserinde kullanmıştır. Bilindiği gibi bu eser, aynı zamanda basılı ilk Türkçe tiyatro eseri olma özelliği taşımaktadır. Günümüz Türk yazı dilinde elli kadar noktalama işareti kullanılmaktadır. **Noktalama işaretlerinin kullanımı konusunda, ne yazık ki hâlâ tam bir uzlaşma yoktur. Birçok yazarın bu işaretleri rastgele kullandıkları görülmektedir. Bu ünite, Türk Dil Kurumu'nun görüşleri ve genel kabul görmüş uygulamalar esas alınmıştır. Rakamlar arasında kullanılanlar hariç, her noktalama işaretinden sonra bir harf sığacak kadar bir boşluk bırakılmalıdır.**

Nokta (.)

Başlıklarda nokta kullanılmaz. Nokta, anlatılmak istenenleri sırasıyla vermeyi sağlayan sözlerin sınırlarını gösterir.

1.Cümlelerin bittiğini göstermek amacıyla cümle sonuna konur.

2.Rakamlardan sonra konursa sıra sayı sıfatlarını türetilir; yani -ncl eki yerine geçer. Örn. 67. Yıl dönümü -ncl eki yerine geçen noktadan sonra cins isim gelirse küçük harf kullanılır. Bilgisayar kullananlar bu hususta dikkatli olmalıdır. Çünkü bilgisayar programları noktadan sonra gelen her kelimeyi -çok defa kendiliğinden- büyük harfe çevirmektedir. Eğer birden çok sayı arka arkaya sıra sayı sıfatı olarak kullanılacaksa bu durumda, her sayıdan sonra nokta konabileceği gibi, sayılar arasına virgül veya kısa çizgi ve son sayıdan sonra da nokta konarak aynı anlam kazandırılabilir.

3.Kimi kısaltmalarda kullanılır. Örn. Prof., Dr., sok., cad., A. (Arapça) vs.

TDK'nin Yazım Kılavuzu'na göre tamamen büyük harflerden oluşan kısaltmalarda esas olarak nokta kullanılmaz: TBMM, DDY, BMT, ABD, AB, MÖ, MS, İTÜ vb. Ancak T.C., T. vb. Bu durumun istisnalarıdır. Bu konuyla ilgili olarak Yazım Kuralları ünitesindeki Kısaltmalar bölümünü okuyabilirsiniz.

Hakkında kesinleşmiş yargı kararı bulunmayan zanlıların ve tutukluların isimleri haber metinlerinde, hukuki mecburiyetle, kısaltma yapılarak verilmektedir. Bu durumda kişinin adı yazılmakta, soyadının ilk harfi nokta ile kısaltılarak verilmektedir.

4. Tarih yazarken gün, ay ve yıl rakamla yazılıyorsa bunların arasına nokta konur.

Örneğin 1.5.1944 tarihinde doğdu

Tarih yazımında nokta yerine eğik çizgi (/) de kullanılabilir. Tarihlerde ayın adları yazıyla yazılırsa araya nokta konmaz, bir harflik boşluk bırakılır.

5.Saat yazımında saat ile dakika arasına nokta konur. Örneğin şu an saat 22.10

6. Bir yazıda maddelendirme yapılıyorsa maddeleri belirtmek için kullanılan rakam veya harften sonra nokta konur.

Örneğin: I. II. 3. 4. 7. A. B. C. a. b. c. gibi

Benzer durumlarda nokta yerine kapama ayracı da kullanılabilir. 1), 2) gibi.

7.Bilimsel yazılarda kaynakça yazımında kullanılır. Örneğin: Tekin, Talat (2000). Orhon Türkçesi Grameri. Ankara: TDK Bilimsel yazılarda farklı kaynakça yazımı kullanılmaktadır. Buna bağlı olarak da noktanın kullanımı değişiklik gösterebilmektedir.

8. Büyük rakamların okunuşunu kolaylaştırmak için rakamlar basamaklara ayrılarak aralarına nokta konulmaktadır. Örneğin bu arazi 10.441.900 km² dir

Kıymetli evrak adı verilen ve üzerinde oynanarak sahtecilik yapılması olasılığı olan değerli kâğıtların (çek, senet, kira ya da satış sözleşmesi vb.) üzerindeki sayılar yazı ile ve bitleştirilerek yazılmaktadır.

9.Matematikte çarpma işlemi işareti olarak kullanılır. Örneğin 2 . 3 = 6

Genellikle matematikte çarpma işareti olarak kullanılan nokta, yazıda kullanılan farklı olarak satır çizgisinden yukarıda ve ortada yazılmaktadır.

Virgül (,)

Virgül, anlama doğrudan etki eden ve cümlede karışmayı önleyen ayırıcı işarettir. Okuyana, ses tonunu ayarlaması ve yazılanları doğru okuyabilmesi için yol gösterir

TÜRK DİLİ II

1. Öznenin yüklemden uzak düştüğü cümlelerde, öznenin sonra virgül konur. Örneğin: Baykuş, Yunan mitolojisinde tanrıça Athena'nın sevdiği hayvan olarak bilinir ve tanrıçanın gözlerinin Baykuş gözü renginde olduğu anlatılırdı.

2. Cümlede kelime öbeklerini belirginleştirmek için kullanılır. Örneğin: Sanıyoruz ki öğretmenler ve eğitim sistemine egemen olunca, gelecek kuşakları istediğimiz kalıpta yetiştirebiliriz. Bu çok kolaycı bir kuruntu. Çocuğun ruh yapısını, toplum yapısını, bunların birbirleriyle içiçe ilişkisini, doğumdan önce, doğumdan sonra, okuldan önce, okulun yanı sıra; evde, şehirde çocuk denilen fenomenin hangi öğelerden oluştuğunu ve eğitim biliminin yeni verilerini bilmeyişten ya da iyi bilmeyişten gelen bir yanılğı...

3. Cümlede benzer veya eş değer öğeler, art arda sıralanıyorsa bunların arasına konur. Örn. Yemekten sonra sofrayı evin hanımıyla hizmetçiler yardımlaşa kaldırırlar, sonra sıra kuru üzüm, incir, ceviz içi, incir pestiline gelirdi.

4. Sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur. Örn. Oğlu Ruşen her gün babasının elinden tutar, yede yede eve götürür, evden getirir, onun yıkılmış, ezilmiş, kırılmış gönülcüğünü elinden geldiğince hoş ederdi. Şart ekinden sonra virgül kullanılmaz. Ancak birden fazla şart eki art arda geldiğinde şartlı cümleler virgülle ayrılır.

5. Bu, şu, o zamirleri özne olarak kullandığında bunları işaret sıfatlarıyla karıştırmamak ve anlam karışıklığına yol açmamak için konur. Örn. Bu, çeşitli çağlardan kalma, çeşitli sonuçlar için yapılmış içinden çıkılmaz karmaşıklıklar bırakılıp yürünürse özel banyolara yaklaşıdır.

6. Çünkü, ama, fakat, ancak gibi bağlaçlar cümleleri birbirine bağlıyorsa bu bağlaçlardan önce virgül konabilir. Örn. 1970'lerin başında henüz yeni bir kuruluş olan Türk Edebiyatı Cemiyeti'ne sık sık uğrardım, çünkü bu cemiyet tarafından yayımlanan Türk Edebiyatı dergisinde şiirlerim çıkardı.

Bu bağlaçlardan önce virgül yerine noktalı virgül de kullanılmaktadır. Metin içinde **ve, veya, yahut** bağlaçlarından; **hem... hem, ne... ne** gibi tekrarlı bağlaçlardan; pekiştirme ve bağlama görevindeki **de da** bağlacından önce ya da sonra da virgül kullanılmaz. Ancak özellikle **ve** bağlacından sonra bir ara söz getirilecekse virgül kullanılabilir.

7. Alıntı cümleler tırnak içi yerine virgüllerle de verilebilir. Örn. Fakat sonraları düşünüp taşındım. Fadime'yi kendime eş bulmadım. Kendi kendime, sana arkadaş lazım, karının ne lüzumu vardı ki, dedim.

8. Konuşma çizgisiyle verilen alıntılarının bitiminde kullanılır. Örn. — Git oğlum, diye ilave etti, memleketine git! Karının doyduğu yerdir vatan, derler ama kulak asma...

9. Kelimeler pekiştirme amacıyla tekrarlanıyorsa birbirinden virgülle ayrılır. Örn. Annemin, "Tamam, tamam. Parçalama kendini, haber etmem." diyen sesi... Ve sonrası karanlık... Derin bir kuyuydaydım.

10. Hitap (seslenme) kelimelerinden sonra kullanılır. Örn. Kübrâ, kızım, Muazzez senin kardeşindir.

11. Onaylama veya ret bildiren kelimelerden sonra kullanılır. Örn. Evet, Türkçe hâlâ çoğumuzun şuur altında farklı medeniyet projelerinin bayrağı olmaya devam eder.

12. Bilimsel çalışmalarda kaynakça yazımında kullanılır. Örn. Ayvazoğlu, Beşir (1999). Kuğunun Son Şarkısı, Ötüken Yayınları.

13. Rakamların yazımında kesirleri göstermek için kullanılır. Örn. 13,8 (on üç tam onda sekiz)

Noktalı Virgül (;)

Noktalı virgül bir nokta ve bir virgülden oluşur. Yazılı metnin seslendirilmesinde virgüle göre biraz daha uzun soluklanılacak yeri gösterir.

1. Sıralı cümleyi oluşturan cümleler, virgülle ayrılıyor ve kendi aralarında gruplanabiliyorsa bu gruplar birbirinden noktalı virgülle ayrılır. Örn. Niyazi'yle iş bölümü yapmıştık. Sabahtan öğleye kadar bulaşıkları o yıkar, garsonluğu ben yapardım; öğleden sonra bulaşıkları bende, garsonluk onda.

2. Bir cümlede virgüllerle ayrılan kelimeler veya kelime öbekleri kendi içinde gruplanabiliyorsa bunlar da birbirinden noktalı virgülle ayrılır. Örn. Sosyal hayattaki çeşitli olaylar; doğal değişimler, insanoğlunun durumu, meslek, umut, halk hayatı gibi konular; insanlık davranış, karakter, eğitim ve öğretim gibi çeşitli konular bütünüyle atasözlerinin kapsamı içindedir.

TÜRK DİLİ II

3. Bağlaçlı cümleleri birbirine bağlamak için *hatta, yoksa, oysa, hâlbuki, ne var ki, bundan dolayı, bu nedenle, öyleyse, çünkü, sonra, ancak, lakin, fakat, meğer, meğerse, yalnız, yani* gibi bağlaçlar kullanılıyorsa çok defa bu bağlaçlardan önce kullanılır. Örn. İkinci kattan sonra merdiven iyice karanlık oldu. Ta yukarıda yanan bir yirmi beş mumluk lambanın ışığı ancak arkadaşımı seçmeme yardım ediyor; fakat apartmanların üstündeki kartvizitleri kibrit çaka çaka okuyoruz.

4. Sıralı bağlaçlı girişik gibi birden çok cümlelerin birlikte kullanıldığı yapıların öznesi ortak ise bu durumda noktalı virgül öznenin sonra konur. Örn. Apaçık ortadadır ki papazlar; tapınağı, içindeki hazineleri elde etmek için yakmışlar ve masum bir deliyi, tapınağı yakıp içindekileri çalmakla suçlamışlardı

5. Aynı eki alan kelimeler virgülle art arda sıralandığında oluşabilecek anlam karışıklığını önlemek için kullanılır. Örn. Ayşe'nin; Murat'ın, Selma'nın, Ali'nin okumadığı kitapları okuması şaşırtıcıydı. Günümüzde noktalı virgülün ne işe yaradığının tam olarak anlaşılammış olması işaretin, yerini virgüle bırakmaya başlaması sorununa yol açmaktadır.

İki Nokta (:)

Göktürk ve Yenisey yazıtlarında kullanılan tek noktalama işareti, iki noktadır. İşaret, kendinden sonra bir açıklama ya da birkaç örnek geldiğini bildirir. Bunun dışında söyleyişi etkili kılmak için de kullanılır.

1. Cümleyle ilgili verilecek örneklerden önce kullanılır. Örn.

Sadece küçük diller yok olmaz! Her canlının ölümü tatması nasıl muhakkaksa, her dil de ölüm tehdidi altındadır. Bilgilerinizi yoklayınız: Sümerler, Fenikeliler, Frigler, Hititler, Soğdlar.

2. Karşılıklı konuşma bölümlerinde konuşucuyu bildiren kelimenin sonunda kullanılır. Örn. Çakırcalı: "Gelme Hüsnü Efendi. Yazık olur sana. Aramızda tuz ekme var. Gelme!"

3. Ses bilgisiyle ilgili çalışmalarda ünlünün uzun olduğunu göstermek için ünlüden sonra konur. Örn. ha:la:, ca:mi, şa:ir vd.

4. Matematikte bölme işlemi işareti olarak kullanılır. Örn. 18 : 2 = 9

5. Genel ağ adreslerinde kullanılmaktadır.

Anadolu Üniversitesinin genel ağdaki adresi: <http://anadolu.edu.tr/>, Türk Dil Kurumunun hazırladığı Büyük Türkçe Sözlüğün genel ağ adresi: <http://tdkterim.gov.tr/bts/>

Üç Nokta (...)

Sözün istenmeyen şekilde bittiğini, kesik cümlelerde okuyana bırakılan parçayı göstermede, ayıp karşılanan kelimelerin yerine, metinlerin okunamayan yerlerini göstermede kullanılan yardımcı işarettir.

1. Yazarın söyleyeceklerinin tam olarak bitmediği ya da devamını okuyucuların hayal gücüne bıraktığı izlenimini uyandıran cümlelerin sonuna konur. Örn. Davidler'in köydeki evine gitmiştik hani. Ocak yanıyordu. Çıtır çıtır. Sana, İstanbul'daki evini hatırlatmıştı. Duygulanmıştın...

2. Konuyla ilgili örneklerin devam ettiğini bildirmek için üç noktadan yararlanılır örn. Sık sık hastalanır, humma başlar başlamaz İstanbul sularını sayıklardı: Çırçır, Karakulak, Şifa suyu, Hünkâr suyu, Taşdelen, Sırmakeş...

3. Alıntı yapıldığında atlanan yeri belirtmek için kullanılır. Örn. Eliot, kitabının bir başka yerinde şöyle diyordu: "... Önce size, şiirde musikinin, anlamla ilişkisi olmayan bir musiki olmadığını hatırlatmak isterim." Alıntılarda yapılan atlamalar üç nokta yerine (...) biçiminde de gösterilebilir.

4. Konuşma bölümlerinde, duraksama veya kekelemeyi göstermek için kullanılır. Örn. Annem inledi: Fakat... Ben... Ben bilmiyorum ki, ne duydunuz?

5. Karşılıklı konuşmalarda cevap verilmediğini, sessiz kalındığını belirtir.

Ali: Kaç yaşındasın Ayşe?

Ayşe:...

Ali: Neden susuyorsun?

6. Devam eden bir dizinin tamamını, uzun uzun yazmamak için üç noktadan yararlanılır. Örn. Hayatımız neredeyse onar yıllık bölümlere ayrılacak sıçramalarla değişiyor. 60'ların, 70'lerin ... 90'ların Türkiyesi farklı farklı.

TÜRK DİLİ II

7. Açıkça ne olduğunu yazmak istemediğimiz kişi, yer, kurum vb. adı yerine üç nokta konur. Aynı şey genel ahlaka aykırı, argo, küfür sözlerini yazarken de söz konusudur. Örn. Fakat benim istediğim bu değildi M... kazasında kaymakam olan bir arkadaşa becayiş teklif ettim.

8. Ünlem ve soru işaretinden sonra anlatımı pekiştirmek için konur. Örn. Oyun uzun uzun alkışlandı. Fransız seyirci pek öyle kolay kolay ayağa kalkıp alkışlamazmış oyunları!.. Bir şaşkınlık da bu nedenle yaşandı. Ünlem ve soru işaretinden sonra anlatımı pekiştirmek için çok defa iki nokta konmaktadır.

Soru İşareti (?)

1. Türkçede soru cümleleri, ya mı soru eki yahut da kim, ne, neden, niçin, hani, nere, nasıl, nice, niçin gibi soru bildiren kelimelerle kurulur. Bunların bulunduğu cümlelerin sonuna soru işareti konur.

Soru bildiren ne, nasıl, nice kelimeleri belgisiz sıfat olarak kullanıldığında soru işareti kullanılmaz. Soru eki mi, ünlü uyumlarına girer: mı, mi, mu, mü olabilir, ancak bu ek, diğer eklerden farklı olarak bir kelime gibi ayrı yazılır. Sıralı, birleşik, girişik, bağlaçlı gibi esasında birden çok cümlenin bir arada bulunduğu cümle tiplerinde, soru işareti en sona konur. mi eki her zaman soru bildirmez. Bazen cümlede zarf-fiil işlevinde yapılar oluşturarak cümlenin zarfını oluştururlar. Böyle durumlarda soru işareti kullanılmaz. Soru eki mı, “güzel mi güzel”, “çirkin mi çirkin”, “ters mi ters” örneklerinde olduğu gibi ikilemelerde pekiştirme amacıyla da kullanılır. Bu durumda soru işareti konmaz.

2. Konuşma dilinde, hiçbir soru eki veya kelimesi kullanılmadan vurguyla cümleye soru ifadesi katılabilir. Bu durum, konuşma metinleri yoluyla yazıya da aktarılabilir. Örn. (...)şişman adam gazetesini bir tarafa bıraktıktan sonra, Kayseri'ye giden adama baktı, gülümsedi: Demek ki Kayseri'ye? dedi.

3. Bir yazıda yer, tarih vb. verilen bilgilerle ilgili olarak tereddütler varsa bu durum, ayraç içinde soru işareti kullanılarak belirtilir. Örn. Önce Aslı sonra da Tahir Nil kenarındaki Karaman (?) şehrinde Zühre Han ile karşılaşmışlar ve birbirlerine türküler söylemişlerdir.

Karikatürlerde soru işaretinin ünlemle (!) kullanımı yaygın bir biçimde, şaşkınlık ve bağırarak sorma anlamında kullanılmaktadır.

4. Soruyu pekiştirmek için soru işaretinden sonra iki nokta konabilir. Örn. Hiç düşündünüz mü; deniz kızı var da, neden deniz erkeği yok?..

Ayraç/Parantez ()

Parantez olarak da bilinen bu işaret için, köşeli ayraçla karıştırılmasın diye yay ayraç terimi de kullanılmaktadır. Cümlenin anlamına hizmet eden ayırıcı işaretlerdendir.

1. Cümleyle doğrudan ilgisi olmayan açıklamalar ayraç içinde verilebilir. Örn. Ak sakallı bir pir peyda olarak onlara doğru yolu gösterir. Gece olduğu zaman da Demirkazık yıldızının tersine (güneye) gitmelerini söyler. Özel veya cins isme getirilen ekler, ayraçtan önce yazılır. Ancak bu konuda zaman içinde görüş farklılıkları meydana geldiğinden, uygulamada farklılıklar görülebilmektedir.

2. Bilinmediği düşünülen veya başka dillerdeki karşılığı verilmek istenen bir kelimenin yabancı dildeki veya Türkçedeki karşılığı ayraç içinde verilebilir. Örn. Türk halk edebiyatında âşıkların yaratıp geliştirdiği türlerin önemlilerinden biri de halk hikâyeleridir. Bu türde tahkiye (narration) esastır.

3. Örnekler ayraç içinde gösterilebilir. Örn. Zaten iki tür eşkıya vardır romanda: soylu ve soysuz. Soysuz olanlar (Deli Durdu, Kalaycı Kara İbrahim) köylüleri yıldırım için Ali Ağa ve Safa Bey tarafından beslenen kanlı katillerdir.

4. Bilimsel yazılarda, önemli kişilerin doğum ve ölüm tarihleri; aynı şekilde devletler, kurumlar veya kuruluşların kurulma ve yıkılma tarihleri; eserlerin üretilmesinin başlama ve bitiş tarihleri ayraç içinde gösterilir. Örn. Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled (1226-1312) Anadolu'da Türkçenin ilk ses bayraklarından biridir.

5. Olayların yaşandığı, eserlerin yazıldığı, basıldığı tarih veya yer ayraç içinde verilir. Örn. Profesör Halil İnalçık'ın son eseri “Partimonyal Devlet Üzerine Sosyolojik Bir inceleme” (Doğu-Batı Yayınları, 90 sayfa) tarihinin edebiyat alanında yetkin ve bilgili olmasının gereğini ortaya koyuyor.

6. Soyadı Kanunu çıkmadan önce tanınmış olup da kanunla birlikte soyadı alan kişilerin soyadları ayraç içinde yazılabilir. Örn. Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey

TÜRK DİLİ II

7. Alıntılarda atlamalar yapılıyorsa bu kısım ayraç içinde üç nokta ile gösterilebilir. Örn. Kemal Tahir Kurt Kanunu'ndan söz ederken "Romanın konusu 1926 İzmir Suikastı gibi son derece buhranlı bir devrede geçiyor. (...)
Alıntılarda atlamalar yalnızca üç nokta ile de gösterilebilir.

8. Konuşma dilinde kimi zaman olumlu görüş belirtir; ancak aslında görüşün olumsuz olduğu jest ve mimiklerle ifade edilebilir. Yazı dilinde bunu belirtmek için ayraç içinde ünlem işareti kullanılır. Örn. Hani çok akıllıyım (!) ve çok bilimselim (!)
Noktalama işaretleri, her türlü jest ve mimiğimizi karşılamaz. Bu sebeple, yazı dilinde cümleler, çok defa konuşma dilindekinden daha uzun ve açıklayıcı olur.

9. Bilimsel yazılarda verilen bilgilerle ilgili olarak tereddütler varsa ayraç içinde soru işareti kullanılarak bu durum belirtilir. Örn. Önce Aslı sonra da Tahir Nil kenarındaki Karaman (?) şehrinde Zühre Han ile karşılaşmışlar ve birbirlerine türküler söylemişlerdir. Ünlü Türk bilgin ve düşünürü Farabi şiirde iki temel öge görmekte bunların "1) Sözcükler, 2) Onların bir araya getirilişindeki esaslar" olduğunu ileri sürmekteydi.

11. Tiyatro eserlerinde oyuncunun konuştuğu sıradaki davranışları veya o sırada sahnede gelişen diğer olaylar ayraç içinde verilir. Örn. FASULYECİYAN - Allah cezanı versin. Ne işi var elinin orada. Bilorsun hep burda mizansen icabı geri geri gelorum. Ne sokarsın elini oraya. Ödüm koptu. (Damağını bastırır)

12. Maddeleri belirtmek için kullanılan rakam veya harflerden sonra konur. Örn. 1) Batı grubu 2) Kuzeydoğu grubu 3) Doğu grubu
Bazı çalışmalarda ayraç yerine nokta da kullanılabilir.

13. Bilimsel yazılarda kaynakça yazımında kullanılır. Örn. Tekin, Talat. (2000). Orhon Türkçesi Grameri. Ankara: TDK

Köşeli Ayraç []

1. Ayraç içinde ayraç açılacağı zaman, yay ayraçtan önce köşeli ayraç kullanılır. Örn. [Tarık Buğra, Oğlumuz (ilk Gençlik Çağına Öyküler), s.51]

2. Eski dillere ait metinleri inceleyen bilimsel çalışmalarda, metinde okunamayan yerler hakkında yazarın bir tahmini varsa bunlar köşeli ayraç içinde gösterilir. Örn. ä_ ilki tadıkı_ çorı_ boz [atıg binip tığdi] "ilk olarak Tadık Çor'un boz (atına binip hücum etti)"

Tırnak İşareti (" ") (« »)

1. Aynen aktarmalar, kelime, kelime öbeği ya da cümle olsun tırnak içinde Verilir. Örn. İsyancı diye tanınan eşkıya, Çini İzzet adında bir asker kaçağı idi. Tanıyanlar onu kendisine, sarı tüylü, gök gözlü, ufak tefek, çelimsiz, yirmi, yirmi bir yaşlarında biri diye anlattılar. Şöyle bir bakarsan "Bir sıkımlık canı var." demişsin.
Tırnak işareti kullanıldığında, tırnak içindeki kısım özel isim olmayan bir kelime veya kelime öbeği ise küçük harfle; cümle ise tıpkı tırnak dışındaki bir cümlede olduğu gibi büyük harfe başlar ve cümle hangi noktalama işaretiyle bitecekse onunla bitecek şekilde yazılır

2. Cümlede özellikle vurgulanan unsurlar tırnak içinde verilebilir. Örn. Nitekim, aklın ilk kez Batı'da pırıl pırıl görüldüğü Eski Yunan çağında, "akıl" anlamına gelen "logos" sözcüğü olanca kuşatımıyla, aynı zamanda "dil" anlamına gelir.

3. Vurgulanmak istenen özel adlar, bölüm başlıkları veya kitap, makale, köşe yazısı başlıkları vb. tırnak içinde verilebilir. Örn. Cumhuriyet döneminin ünlü şairlerinden Ahmet Muhip Dranas'ın "Serenad"ında özgün imgelerle karşılaşırız.
Yukarıdaki örnekte olduğu gibi tırnak içine alınan özel adlardan sonra ek geliyorsa bunlar kesme işareti ile ayrılmaz.

4. Bilimsel yazıların kaynakçalarında makale adları tırnak içinde verilir. Örn. Marcel Erdal, "İrk Bitig Üzerine Yeni Notlar"

TÜRK DİLİ II

Tek Tırnak (')

Tek tırnak işareti, çift tırnak işareti ile aynı köktendir; ancak tek tırnak işareti içine alınan kelime, söz ya da cümle ile etrafındakilerden ayrıldığı vurgulanır.

1. Açılan tırnak içinde ikinci bir tırnak açma ihtiyacı duyulursa tek tırnak işareti kullanılır. Örn. Paşa amca (...) bağıırır, "Güneş doğarken yatmak yakışık alır mı? Allah, rızkı sabah erkenden dağıtır, hiçbir şey yapmasanız da elinizi açıp 'Allah' deyip rızkınızı alın yine yatın..." derdi.

Eğik Çizgi (/)

1. Düz yazıda yapılan şiir alıntılarında mısraları birbirinden ayırmak için kullanılır. Örn. Ellerin aklıma geldikçe/Kırık bir dal gibi senden/Gölgesi kadehlerime düşen

2. Özellikle bilimsel yazılarda veya, hem o hem bu bağlaçlarının yerine kullanılır. Örn. Günlük dilde, (...) yepyeni ve özgün benzetmelere gidilerek okuyan/dinleyende yepyeni tasarımların, duyguların, imgelerin doğması sağlanmaktadır. Tarih belirtirken gün, ay ve yılın rakamla yazıldığı durumlarda bunların arasında nokta yerine eğik çizgi de konabilir. Örn. 12/03/2012 veya 09/XI/ 2011 Tarih yazımında ay, yazıyla belirtiliyorsa eğik çizgi kullanılmaz.

3. Dil bilgisi çalışmalarında eklerin farklı biçimlerini gösterirken kullanılır. Örn. Soru eki, çekimli fillerde kipleri şahıslara soru yoluyla bağlayan ektir. Adlarda olduğu gibi yine mı? / mu? ekiyle karşılanır.

4. Matematikte bölme işareti olarak da kullanılır. Örn. 12 / 3 = 4

Kesme İşareti (')

1. Özel isme gelen iyelik, hal ve bildirme eklerinden önce araya kesme işareti konur. Örn. Osmanlı'da, Türkiye'de, Ali'de...

Yer bildiren cins adlar, özel isimler kısaltma olarak kullanıldığında bunlar da özel isim muamelesi görürler ve bunlara da ekler, kesme işaretinden sonra getirilir. Özel isimlere +lar çokluk eki ile +lı, +lık, +sız, +la-, +laş- (Adanalı, Müslümanlık, Türkleşmek vb.) gibi yapım ekleri getirildiğinde kesme işareti kullanılmaz.

2. Kesme işareti kullanılması gerekmeyen kimi cins isimler vurgulanmak istendiğinde ve bunların ardına ek getirildiğinde kesme işareti konabilmektedir. Örn. Biz güzel'i düşünürken çirkin'i, küçük'le büyük'ü, az'la çok'u, dar'la geniş'i kolaylıkla ilişkiye sokarız; bunları bir arada düşünürüz.

Kimi yazarlar cins isimleri vurgulamak için çift tırnak işareti de kullanmaktadırlar.

3. Türkçeye Arapçadan giren ve kelimenin aslında, bu dile özgü ayın sesi olan kelimelerde, bu ses için kesme işareti kullanılmaktadır. Örn. Bir dakikada kat'i bir karar vermişti.

4. Türkçede n'olmak (< ne olmak), n'etmek (< ne etmek), n'eylemek (< ne eylemek) gibi birleşik yapıların yazımında kullanılır. Bu durum, daha çok, ölçü gereği, şiir dilinde görülür. Örn. Kötü dünya ne çâre çift kapılı; / ince, ak pak haminneler, n'olur / Bize yalnız biraz vefâ bırakın!

5. Harflere veya rakamla yazılmış sayılara ek getirildiğinde konur. Örn. 60'ların, 70'lerin ... 90'ların Türkiye'si farklı farklı.

6. Kısaltmalara durum eki getirildiğinde bunlar, kesme işaretiyle ayrılır. 1960'larda Türkiye'de değişen toplumsal ilişkileri açıklayan yeni bir bilgi gereksinimi ortaya çıktı. Değişme sürecini yönlendirecek ve kontrol edecek güvenilir bilgi önem kazandı. Bunun ilk somut sonucu DPT'nin kurulmasıydı.

Kısa Çizgi (-)

1. Satır sonuna sığmayan kelimeleri bölerken konur.

2. Cümledeki kelime öbekleri veya ara cümleleri belirginleştirmek için başlarına ve sonlarına konur. Örn. Böylece Kadıköy'ünden sonra karşı yakayı da karlar altında - galiba ilk kez - görüyordum.

3. Türkçeye yerleşen ve yer, kurum, eser veya önemli bir olay adı vb. biçimde kullanılan Farsça ve Arapça asıllı tamlamalarda kullanılır. Örn. İran'da Mevlâna'ya Mevlevî-i Rûm, Hindistan'da Pîr-i Rûmi derler.

4. İki rakamın arasına konduğunda yaklaşıklık, aşağı yukarılık anlamı katar. Örn. Bolu Konya arası 7-8 saatlik yolculuk sürer.

TÜRK DİLİ II

5. Tarih bildiren iki rakamın arasına konunca arasında, ve, ile, ilâ, ...den ...e anlamı katar. Örn. Bulgarların bir kısmı MS.V.-IX. yüzyıllarda Tuna civarında, Macaristan'ın güneyinden Trakya'ya kadar olan bölgede yaşadılar;

6. Birbiriyle ilişkili kavramlar birlikte yazıldığında araya kısa çizgi konabilir. Örn. Çünkü ağabeyim onun sadece oğlu değil, aynı zamanda felsefe-mantık-sosyoloji konularında yetiştirdiği bir öğrencisiydi

7. Karşıtlık ilişkisi belirtmek amacıyla ilgili kelimelerin arasına konur. Örn. eski-yeni, köklü-çelimsiz, bilinçli-bilinçsiz, önemli-önemsiz

8. Bilimsel yazılarda, önemli kişilerin doğum ve ölüm, olayların başlangıç ve bitiş, aynı şekilde devletler, kurumlar veya kuruluşların kurulma ve yıkılma, eserlerin üretilmesinin başlama ve bitiş tarihleri ayrıç içinde aralarına kısa çizgi konarak gösterilir. Örn. Büyük, çaplı entelektüel düzeyi ile ulusal edebiyatın bütün meselelerini kavrayan yetkinlikte yazarlardan biri Ahmet Hamdi Tanpınar'dır (1901-1962)

9. Dil bilgisi çalışmalarında kelimelerin köklerini, gövdelerini ve eklerini belirtmek için kullanılır. Örn. yağ-mur-luk, iş-le-t-me

10. Dil bilgisiyle ilgili çalışmalarda eklerden önce konur. Örn. İsim soylu kelimelerin yüklem olarak kullanılmalarını sağlayan, -dı, -mış, -sa ekleriyle, fiillerin hikâye, rivayet ve şart birleşik çekimlerini meydana getiren fiile ek fiil denir.

11. Fiil kök ve gövdelerini göstermek için kullanılır. Örn. -ma-/-me- (olumsuzluk eki) "i-"yardımcı fiili hariç bütün kök veya gövdelerine gelerek olumsuz fiiller yapar: git-me-, yap-ma-, bil-me-, bildir-me-, anlat-ma-, yaz-ma-, duy-ma-, al-ma- gibi.

12. Kelimeleri hecelerine ayırırken kullanılır. Örn. ge-li-yo-rum, sa-tı-cı-lar-da-ki gibi

13. Matematikte çıkarma işleminde eksi işareti olarak kullanılır. Örn. 189-11= 178 gibi

14. Sıfırın altındaki dereceleri göstermek için rakamın başına konur. Örn. -5°C, -15 gibi

Konuşmalardaki kekelemeyi ya da üzerine basılarak söylenen heceleri yazıda göstermek için de kısa çizgi kullanılabilir. Örn. İs-te-mi-yo-rum.

Uzun Çizgi (–)

1. Roman, hikâye, masal, tiyatro gibi türlerde kişilerin konuşmaları verilirken kullanılır. Örn. Bu kucaklaşmadan sonra kardeşini kendinden biraz uzaklaştıran annem, sesine nazlı bir küskünlük katarak konuştu: – Eee, enişten gitmese buralara yolun düşmeyecek belli ki.

Tiyatro eserlerinin yazımında oyuncuların konuşmaları verilirken, oyuncunun önce adı sonra uzun çizgi sonra da konuşmalar yazılır. Konuşmalar tırnak içinde verilmişse uzun çizgi kullanılmaz.

Ünlem İşareti (!)

1. Acıma, üzüntü, sevinç, kızma, korku, şaşırma, coşma gibi her türlü duyguyu ifade eden kelime, kelime öbeği veya cümlelerden sonra konur. Örn. Bunlar beni delirtecekler yahu!...

2. Hitap, çağrı, seslenme, uyarı vb. bildiren kelime, kelime öbekleri veya cümlelerden sonra konur. Örn. Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!

Ünlem işareti, hitap sözleri bulunan cümlelerde, bu sözlerden hemen sonra konabileceği gibi, cümlenin sonuna da konabilir.

3. Onay veya ret bildiren kelimelerden sonra konabilir. Örn. Doğru! Bence de halkın dili yazarlarımızın dilinden daha zengindir, hele edebiyat türüne giren eserler için.

Anlatımı pekiştirmek için ünlem işaretinden sonra iki nokta konabilir.

III. ÜNİTE YAZIM KURALLARI

Türkçenin yazım kurallarının oluşması süreci, Türk Yazı Devrimi ile başlamıştır. 12 Aralık 1928 yılında basılan İmla Lügatı, Türkçedeki sözcüklerin yeni Türk harfleriyle nasıl yazılacağını göstermiştir. Bu yazım kılavuzu 1941 yılına kadar basın-yayın ve eğitim kurumlarında kullanılmıştır. TDK günümüze kadar çok sayıda imla kılavuzu yayınlamıştır.

Yazımla ilgili kurallar zaman içinde değişebilmektedir. Farklı dönemlere ait yazım kılavuzları incelenecek olursa, kimi konularda farklı yaklaşımların uygulandığı görülebilir. Ancak yine de büyük harf, özel isimlerin yazımı, hece bölmesi, dA pekiştirme bağlacının yazımı gibi temel konularda büyük ölçüde birlik sağlandığı görülmektedir. Dolayısıyla değişik dönemlere ait yazılı ürünlerde yazım farklılıkları söz konusu olabilmektedir.

Aynı dili kullanan farklı topluluklarda farklı uygulamalar olabilir. Örneğin, Latin alfabesi kullanan Azerbaycan, Türkmen ve Özbek lehçelerinde, bizden farklı olarak, özel isimlere hangi ek gelirse gelsin kesme işareti kullanılmaz.

BÜYÜK HARF KULLANIMI

1. Bütün özel isimler -kişi adları ve soyadları, ülke, millet, dil, din, mezhep, gezegen, yer, bölge, yerleşim birimleri, kurum, kuruluş, eser, gazete, dergi, kanun, tüzük, dönem, mevsim, (belirli bir tarih bildiren) ay ve gün, bayram, toplantı vb. isimleri - büyük harfle başlatılır. Örn. O da dosyayı, Cenevre'deki İnsan Hakları Yüksek Komisyonu'na vermiş.

Cins isimler, özel isimlerin yerine kullanıldığında bunlar da büyük harfle başlatılır.

2. Birtakım kısaltmaların tamamı veya ilk harfleri büyük harfle yazılır. Örn. DNA, ABD, Prof, Dr gibi

3. Bütün cümleler ile şiirlerde dizeler büyük harfle başlar.

4. İki noktadan sonra veya tırnak içinde verilen cümlelerin ilk kelimesi büyük harfle başlar ve sonuna ilgili noktalama işareti konur.

5. Unvanlar ve lakap gibi kullanılan akrabalık sözleri büyük harfle yazılır.

Aslında unvan olan sözcükler, belli kişileri ifade için kullanılıyorsa bunlar da büyük harfle yazılır.

6. Hitap sonrası kullanılan unvanlar büyük harfle yazılır. Örn. Sayın Başkan, Saygıdeğer Meslektaşlar, Aziz Dostum, Sevgili Babacığım vb.

7. Kitap, dergi bildiri vb. gibi çalışmalarda, yazı başlıkları ve çizelge, şema vb. ile ilgili açıklamaların ilk harfleri büyük yazılır.

8. Tabela, levha gibi yazılarda sözcüklerin ilk harfi büyük yazılır.

9. Özel adlardan türetilen bütün sözcüklerin ilk harfleri büyük yazılır. Örn. Türkçülük, Türklük, Trabzonlu, Müslümanlık vb.

YABANCI ÖZEL İSİMLERİN YAZIMI

1. Türkçeye eskiden yerleşen yabancı isimler söylendiği gibi yazılır. Örn. Çaykovski, Aristo, Dante, Şarlo, Tokyo, Kolombiya, Çar Nikola, Paris, Nis vb.

2. Latin alfabesi kullanan ülke ve toplumlara ait özel isimler aynen yazılır. Örn. Rio de Janeiro, Margaret Thatcher, Noam Chomsky, National Geographic vb.

3. Latin alfabesi kullanılmayan ülke ve toplumlara ait özel isimler söylendiği gibi yazılır. Örn. Yeltsin, Nikolas Papadopoulos, Benazir Butto, Faysal, Dubai, Tiananmen vb.

Latin alfabesi kullanılmayan ülke ve toplumlara ait özel isimler son yıllarda, ne yazık ki İngilizcede yazıldığı gibi alınmaktadır. Bu durum, dilde bozulmaya neden olmaktadır. **Örn. Mohammad Yousuf doğrusu Muhammed Yusuf, Mahmoud doğrusu Mahmud vb.**

TÜRK DİLİ II

ÖZEL İSİMLER DIŞINDAKİ YABANCI SÖZCÜKLERİN YAZIMI

Türkçeye hem Doğu hem de Batı dillerinden pek çok yabancı sözcük girmiştir. Dilimize yüzyıllar öncesinden Arapça, Farsça, Yunanca, Ermenice, Çince, Moğolca gibi dillerden giren sözcükler, okunduğu biçimde yazılmaktadır. Türkçede sözcük başında çift ünsüz bulunmaz. Batı dillerinden giren bu tip sözcükler genellikle aslına uygun biçimde yazılır: *gamer, stop, kral, kritik, plan, tren, slogan, psikoloji, staj, spor, program, propaganda, kriz, traktör, grafik, stateji* vb. Dilimizde sözcük sonunda bulunabilecek ünsüz çiftleri bellidir: *Türk, kürk, bark, sarp, art, kart, alt, ant, ters, arş, ahenk* gibi Günümüzde, özellikle de basın yayın organlarında, dilimize yerleşen ve yazıldığı gibi okunan *IMF, kulüp, top, enternasyonal* gibi birtakım Batılı sözcükleri, İngilizcedeki yazılış ve okunuş biçimleri ile kullanma eğilimi, yazım birliğini bozmaktadır.

BİTİŞİK YAZILAN SÖZCÜKLER

1. İki sözcük birlikte kullanıldığında ses düşmesi, türemesi veya değişmesi oluyorsa bitişik yazılır. Örn. his etmek > hissetmek, şükür etmek > şükretmek, kayıt olmak > kaydolmak, Pazar ertesi > pazartesi, kahve altı > kahvaltısı, kaplu bağa > kaplumbağa, kayın ana > kaynana, sütlü aş > sütlaç, ne için > niçin vb.

2. Birleşik sözcüğü oluşturan sözcüklerin biri ya da ikisi de artık asıl anlamlarını yitirmiş, yeni bir anlam kazanmışlarsa bitişik yazılır. Örn. hanımeli (çiçek adı), kalburabastı (tatlı adı), imambayıldı (yemek adı), uçayak (bir halay türü), danaburnu (böcek adı), suçüçeği (hastalık), dilberdudağı (tatlı adı), kargaburnu (alet), demirbaş (dayanıklı veya temel eşya) vb.

Birleşik sözcüklerde, her iki sözcük de anlamını yitirmişse birleşik yazılır; ancak aslında birleşik isim olup da insanları nitelemek için kullanılan *eli sıkı, eski tüfek, demir yumruk, eski toprak, yeni yetme, sonradan görme* gibi sözcükler ayrı yazılır.

3. Gerçek anlamı dışında, yardımcı fiil olarak kullanılan, vermek, durmak, yazmak, kalmak, bilmek ve gelmek fiilleri, kendisinden önceki fiile -A, -U, -I zarf-fiil ekleri yardımıyla bağlandığında bitişik yazılır. Örn. uyuyakalmak, düşeyazmak, bilebilmek, bekleyedurmak, düşüvermek, okuyagelmek vb.

4. Fiil çekim eklerinin ve fiilimsilerin kalıplaşmasıyla ortaya çıkan ve yeni anlam taşıyan sözcükler bitişik yazılır. Örn. yapboz, gelgit, çekyat, kadirbilmez, barışsever, çıtkırıldım, gecekondu, dedikodu, kaptıkaçtı, biçerdöver, uyurgezer vb.

5. Birleşik yapıdaki kişi ad ve soyadları, yer adları, kurum adları bitişik yazılır. Örn. Gülenay, Alper, Songül, Birol, Ertan, Ertürk, Türker, Akbay, Erdemir; Kırklareli, İçel, Çanakkale, Kırıkkale, Karadeniz, Kocatepe, Uludağ, Yenişehir, Yeşilirmak, Osmaneli; Yükseköğretim Kurumu, Açıköğretim Fakültesi, Genelkurmay, Osmangazi Üniversitesi vb. Hastahane, postahane, pastahane, eczahane gibi yaygın kullanılan birleşik yapıdaki yer adları hastane, postane, pastane, eczane biçiminde söylenip yazılmaktadır.

6. Ara yönleri bildiren sözcükler ile artık somut yer bildirmeyen alt, üst, üzeri sözcükleriyle kurulan birleşik sözcükler bitişik yazılır. Örn. kuzeydoğu, güneybatı; gözaltı, suçüstü, ayaküzeri vb.

7. Dilimize Arapça ve Farsçadan geçen, tek sözcük gibi düşünülen tamlamalar bitişik yazılır. Örn. fevkalade, suikast; ehlibeyt, cihanşümül, hüsnüniyet, gayrimenkul vb.

Birleşik sözcüklerin yazımında kurallar henüz tam oturmamıştır: ilkokul ama ilk adım; bugün ama o gün vb. Bu yüzden çelişkiye düşüldüğünde mutlaka yazım kılavuzuna bakılmalıdır.

AYRI YAZILAN SÖZCÜKLER

1. İsim + fiil tarzında kurulan yapılarda eğer ses düşmesi veya değişmesi yoksa bu tip birleşik sözcükler ayrı yazılır. Örn. kabul etmek, namaz kılmak, yok olmak, not etmek vb.

2. Hayvan veya bitki, eşya veya alet, durum, yer, bilim ve bilgi, yiyecek, gök cisimleri, organ, zaman, renk, yön, yol ve ulaşım vb. bildiren sözcüklerden birisi ile oluşan ve bunlardan birisinin anlamını koruduğu birleşik sözcükler ayrı yazılır.

Yazı dilimizde burada sıralanan kurallara uymayan, yani birleşik sözcüğü oluşturan öğelerden birinin anlamını koruduğu birtakım sözcüklerin birleşik yazılması yaygınlaşmıştır: **örn.** başöğretmen, başrol, binbaşı, onbaşı, birtakım, birkaç, çayhane, yazıhane, huzurevi, gözlemevi, depremzede, bankerzede, beyzade, amcazade, halaoğlu, dayıoğlu, seyahatname, beyanname vb.

TÜRK DİLİ II

3. İç, dış, alt, üst, ön, art, büyük, küçük, orta, karşı, sağ, sol, bir, iki, tek, çift, sıra, gibi sözcüklerin başta olduğu birleşik sözcükler ayrı yazılır. Örn. iç savaş, dış borç, alt kurul, art niyet, arka plan, karşı oy, büyük harf, orta oyunu, sağ açık, tek hücreli, çift kanatlı, ardı sıra, yasa dışı, yurt içi, fizik ötesi, alt yazı vb.

İKİLEMELERİN YAZIMI

1. Bütün ikilemeler ayrı ve araya herhangi bir noktalama işareti konulmadan yazılır. Örn renk renk, hızlı hızlı, düşe kalka, koşa koşa

PEKİŞTİRME SIFATLARININ YAZIMI

1. Pekleştirme sıfatları, sözcüğün ilk hecesinin ünlüyle biten kısmı alınarak bunlara p, r, s, m seslerinin getirilmesiyle türetilir ve bunlar birleşik yazılır. Bu yapıların daha da pekiştirildiği veya bu yapılarda ünlü türemelerinin ortaya çıktığı görülür. Örn. yemyeşil, gömgök, kopkoyu, pespembe, yusyuvurlak

EK FİİLİN YAZIMI

1. İsim veya fiil soylu yüklemere, ek fiilin çekimli idi, imiş veya ise biçimleri getirildiğinde bunlar ayrı veya bitişik yazılabilir. Aynı durum ek fiilin zarf-fiil biçimi olan iken için de söz konusudur. Örn. Sözcük ünsüzle biterse baştaki /i/ sesi düşer ve tıpkı bir ek gibi ses uyumlarına girer: öğretmen idi / öğretmendi; gelmiş idi / gelmişti; doktor imiş / doktormuş, okuyacak imiş / okuyacaktı; çocuk ise / çocuksa, yapıyor ise / yapıyorsa; genç iken / gençken, bilmez iken / bilmezken vb.

2. Sözcük ünlüyle bitiyorsa, ek fiilin başındaki /i/ ünlüsü yarı ünlü /y/ sesine dönüşür. Örn. başarılı idi / başarılıydı, gelmeli idi / gelmeliydi; hasta imiş / hastaymış; almalı imiş / almalıymış; yolcu iken / yolcuyken, okumalı iken / okumalıyken vb.

Ek fiilin -ken zarf-fiil almış biçimi iken - ek fiilin idi, imiş ve ise biçimlerinden farklı olarak - ekleştiği zaman uyuma girmez: yaşlıyken, yapıyorken vb.

Hüseyin ölen ağabeyimin adıymış, daha üç aylıken ölmüş, sonra ben doğunca, bana onun adını vermişler. Buralarda böyle şeyler olur.

GENİŞ ZAMAN ÇEKİMLİ FİİLLERİN YAZIMI

1. Türkçede tek heceli olumlu fiil köklerine, geniş zaman ekinin ne şekilde geleceği sorunludur. Hangi fiilde ekin -Ar, hangisinde -(X)r geleceği konusunda kesin bir kural yoktur. Örn. koy-ar, sor-ar, yat-ar, sat-ar, at-ar, bak-ar, yut-ar, an-ar, çöz-er, ör-er, tut-ar, dol-ar, er-er; ancak ol-ur, gel-ir, bul-ur, kal-ır, var-ır.

-MAK MASTAR EKİNİN YAZIMI

1. -mAk mastar eki; iyelik veya yönelme (+a), belirtme (+i), tamlayan (+in) hali ile çokluk (+IAr) ekleriyle kullanıldığında -mA olmaktadır. Örn. görmek ancak görmem, görmen, görmesi; görmeye, görmeleri, görmenin vb. "Gitmek lazım!" ancak "Gitmem lazım!"

SAYILARIN YAZIMI

1. Ondan itibaren birleşik rakamlar yazıyla verildiğinde bunlar ayrı ayrı yazılır. Örn. on beş kitap, beş yüz bin lira, bir milyon iki yüz bin vb.

Çek, senet gibi belgelerde rakamlar yazıyla yazılacaksa başka bir rakamla doldurulması ihtimalini önlemek için sayılar bitişik yazılır.

2. Büyük sayılar yazılırken okumayı kolaylaştırmak amacıyla farklı yöntemler kullanılır.

- Sondan başlayarak her üç basamakta bir nokta konur: 120.745.355.780
- Üçlü basamakların arası yazıyla yazılır: 120 milyar 745 milyon 355 bin 780.

3. Eğer sayılar rakamla yazılıyor ve sonrasında ek geliyorsa bu eklerin yazımında ünlü ve ünsüz uyumlarına uyulur ve bunlar kesme işareti kullanılarak yazılır. Örn. 1980'li, 1990'lı

TÜRK DİLİ II

Karıştırılması Olası Eklerle Bağlaç ve Edatların Yazımı

Bilindiği gibi Türkçede soru eki dışındaki ekler, getirildikleri sözcüğe bitişik; sözcükler ise - bitişik yazılması gerekenlerin dışındakiler - ayrı yazılır. Ancak dilimizde +ki aitlik eki ile bağlaç ve edat olarak kullanılan ki sözcüğü; yine +DA bulunma hali eki ile dA bağlacının yazıda karıştırıldığı görülmektedir.

+ki Aitlik Eki, ki Bağlacı ile ki Pekiştirme ve Şüphe Edatının Yazımı

Türkçede sesteş olan üç ayrı ki vardır:

Aitlik bildiren +ki ekinin yazımı: Bir ek olduğu için sözcüğe bitişik yazılır. **Örn.** Elimizdeki imkânları kullanmamakta neden direniyoruz?

Bağlama işlevindeki ki sözcüğünün yazımı: İki cümleyi bağlayan yani bağlaç olan ki ayrı yazılır. **Örn.** Bizim de işimiz bu! Onlar unutacak, biz söyleyeceğiz ki cümle âlem duysun.

Pekiştirme veya şüphe görevinde kullanılan ki sözcüğünün yazımı: Pekiştirme görevindeki ki sözü yüklemelerden sonra kullanılır ve ayrı yazılır. **Örn.** Sen zaten evde çalışıyorsun, senden önce gelebilmem mümkün değil ki!

Türkçede özellikle ilk iki maddedekilerin karıştırıldığı, çok defa ayrı yazılacakken bitişik yazıldığı görülmektedir. Bunu ayırt etmenin iki basit çözümü vardır:

- Üzerine hâl eki getirmek mümkünse bitişik, değilse ayrı yazılmalıdır: **örn.** Evdekine, yoldakinden, seninkini vb.
- ki cümleden çıkarıldığında anlam bozuluyorsa bitişik; bozulmuyorsa ayrı yazılır.

ki bağlacı kimi sözcüklerde kalıplaştığı için bitişik yazılır: **örn.** hâlbuki, mademki, sanki, oysaki, belki, çünkü

+da Hâl Eki ile da Bağlacının Yazımı

Türkçede bağlaç olarak kullanılan da ile bulunma hâli (+da) eki zaman zaman karışmaktadır. Bunları ayırmanın en kolay yolu, cümleden çıkardığımızda anlam bozuluyorsa bu ektir ve birleşik yazılmalıdır; anlam bozulmuyorsa bağlaçtır, ayrı yazılmalıdır. **Örn.** *Sosyolojide, Fransa'da da*

da / de bağlacı, sonu ötümsüz ünsüzlerle biten sözcüklerden sonra kullanıldığında ta / te biçiminde söylene bile yazımı /d/ iledir. ya da bağlacı ayrı yazılır.

ile Bağlacının / Edatının Yazımı

Hem bağlaç hem de edat olarak kullanılan ile, bağımsız veya ekleştirilerek kullanılır. *Fıkraları, romanları, öyküleri ile tanıdık ile*, eklediğinde, ünsüzle biten sözcüklere gelince baştaki /i/ sesi düşer; sonu ünlüyle biten sözcüklerde ise /i/ > /y/ olur. *Karısı, üç çocuğuyla geliyor.*

Soru Ekinin Yazımı

Soru eki, diğer eklerden farklı olarak daima ayrı yazılır ve sonuna “?” işareti konur. Kimi durumlarda soru ekinin üzerine kişi ekleri de getirilebilir, ancak bu durum ayrı yazılma kuralını değiştirmez. **Örn.** Hey Allah'ım, bu suali okumaktan bıkmadın mı hâlâ?

Soru eki şu durumlarda soru anlamı taşımaz: 1) -DI ml zarf-fiil yapısında 2) iyisi mi gibi kalıp ifadelerde 3) İkilemelerde pekiştirme amacıyla kullanıldığında soru işareti kullanılmaz.

1. Hayat pahalılaştı mı dostluklar ucuzlar.

2. İyisi mi, yarından tezi yok, keşişin izini tutup gidelim; kader, kismetse bir gün olur arkalarından yetişiriz

3. Öyle ki, Yorgi bir gün: - Yahu çocuklar, demişti, ay ışığında futbol oynamak kıyak mı kıyak olacak!

Kitap, makale, köşe yazısı veya bildiri gibi yazıların başlıklarının ilk harfleri büyük yazıldığında soru eki tıpkı ve, veya, ile gibi küçük harfle yazılır. Ancak bütün sözcükler büyük harfle yazılırsa bunlar da büyük yazılır.

Düzeltilme İşaretinin (^) Kullanımı

Düzeltilme işareti, yazı dilimizde iki nedenle kullanılır.

1. Türkçede *k, g, l*, gibi ünsüzlerin art damak mı yoksa ön damak mı olduğu esas olarak birlikte kullanıldığı ünlüye bağlıdır: *kara, garip, alin, koku, gurbet, kol* vb. sözcüklerde bu sesler art damak; *kürek, gülücük, el, yelek* gibi sözcüklerde ise ön damak ünsüzüdür. Ancak yazı dilinde kimi alıntı sözcüklerde, bu sesi gösteren harflerden önce veya sonra art damak ünlüleri - a ve u - geldiği halde, söz konusu ünsüzler ön damak ünsüzü olarak söylenir. Bu durumu yazıda belirtmek için, bu ünlülerin üzerine düzeltme işareti konur: *â* ve *û*. **Örn.** kâğıt, kâfir, bekâr, Hakkârî, Kâmil, dükkân, mezkûr, sükûn

2. Bazı alıntı sözcüklerde, uzun ünlünün gösterilmediği durumlarda anlam karışıklığını gidermek için uzun ünlünün üzerine “^” işaretini konur.

TÜRK DİLİ II

3. Arapçadan dilimize geçen +î nispet ekinin belirtme (+i) hâl eki ve 3. tekil şahıs iyelik ekiyle karışmasını önlemek için düzeltme işareti kullanılır. Örn.

aşık “eklem kemiği”, âşık “seven”
dahi “pekiştirme bağlacı”, dâhi “deha sahibi”
hal “çözme, çözüm”, hâl “durum”

Kısaltmaların Yazımı

Eğer tek sözcük kısaltılacaksa bu durumda bazen büyük harf, bazen de küçük harf kullanılabilir: N (Azot), Ü (üniversite), M (milâdî); m (metre), g (gram), l (litre) vb.

Tek sözcüklük kısaltmalarda bazen sözcüğün ilk hecesi veya üç harfi; bazen de ilk iki veya üç ünsüzü kullanılır ve sonuna nokta konur: *Prof.* (profesör), *Bul.* (bulvar), *Sok.* (sokak), *haz.* (hazırlayan), tamamı büyük harflerden oluşan kısaltmalarda esasen nokta kullanılmaz. TBMM, AGİK, BM

Ses Uyumları ve Yazım Kuralları

Türkçede iki ünlü uyumu (büyük ve küçük ünlü uyumları), bir de ünsüz uyumu vardır. Türkçede asıl olan büyük ünlü uyumdur. Zaman zaman uyuma girseler de alıntı ve birleşik sözcüklerde ünlü uyumları aranmaz: F. çep rast > çapraz, F. hurdevat > hırdavat, A. mithare > matara, kahve altı > kahvaltı, bu ile > böyle, ne asıl > nasıl vb. Türkçede isimlere gelen +*ki*, +*ken*, +*leyin*, +(i)*mtırak* ekleri ile fiillere gelen -(i)*yor* eki uyuma girmez: yoldaki, yoldayken, akşamleyin, yeşilimtırak, görüyor. Bunların dı- şında isimlere gelen +DAŞ ekinin de uyuma girmediği görülür: yoldaş, arkadaş, türdeş, işteş, evdeş sözcüklerinde uyuma girer; ancak meslektaş, kardeş, ülküdaş sözcüklerinde uyuma girmez sözcüğünün son hecesinin ünlüsü dikkate alınarak ve küçük ünlü uyumuna göre getirilir. **Örn.** el+ler+i+n+de+ki+ler+den > ellerindekilerden; oku-t-tur-u-l-acak-sın > okutturulacaksınız.

Ünsüzler ötümlü ve ötümsüz diye ikiye ayrılırlar. Bu ünsüzlerin bir kısmı, ünsüz uyumu dediğimiz kural gereği birbiriyle nöbetleşen çiftleri teşkil ederler: c ~ ç, d ~ t, k ~ g.

Bu durum, yazımda aşağıdaki uygulamalara yol açar:

• Sözcük ötümsüz ünsüzle bitiyorsa ötümsüz ünsüzle başlayan ek gelir: örn.

Türk+çe > Türkçe, kayık+çık > kayıkçık, saç+tan

• Sözcüğün sonu ötümlü ünsüz veya ünlü ile bitiyorsa ekin ötümlü ünsüzle başlayan biçimi getirilir: örn.

yol+cu > yolcu, güzel+ce > güzelce, yavru+cak > yavrucak

Sözcük Sonunda ç / c, t / d, p / b ve k / g Nöbetleşmesi

Dilimizde sonu /ç/, /t/, /p/ veya /k/ ile biten birtakım sözcükler, ünlüyle başlayan ek aldığı veya ünlüyle başlayan sözcüklerle kullanıldığında, bu seslerin geçici olarak, sırasıyla /ç/, /d/, /b/ ve /g/ olduğu görülür.

Sözcük Sonunda /ç/ > /c/ Nöbetleşmesi

Türkçede *hac*, *sac* gibi birkaç sözcük dışında esas olarak sözcük sonunda /c/ sesi bulunmaz. İki veya daha fazla heceli sözcüklerin sonundaki /ç/ sesleri ise, ünlüyle başlayan ekle kullanıldığında /ç/ > /c/ olur: kıvanç+ı+m > kıvancım

Sözcük Sonunda /t/ > /d/ Nöbetleşmesi

Türkçede *ad*, *öd*, *yâd*, *şad* gibi birkaç sözcük dışında esasen sözcük sonunda /d/ sesi bulunmaz. Bunların dışındaki kimi sözcüklerin sonundaki /t/ sesi, üzerine ek getirildiğinde /d/ olur *kurt+u* > *kurdu*, *art+ı+n+a* > *ardına* Özel adlar, ek geldiği zaman telaffuzda /d/ olsa da yazıda gösterilmez

Sözcük Sonunda /p/ > /b/ Nöbetleşmesi

Türkiye Türkçesinde sözcük sonunda /b/ sesi bulunmaz. Bundan dolayı alıntı sözcüklerin sonundaki /b/ > /p/ olur: A. *ta'kîb* > *takîp*, A. *kitâb* > *kitap*, A. *şurûb* > *şurup* vb. İşte bu gibi sözcüklere ünlüyle başlayan bir ek geldiğinde tekrar eski haline dönerler: *takîp+e* > *takibe*, *kitap+ı+m* > *kitabım*, *şurup+u* > *şurubu* vd.

Sözcük Sonunda /k/ > /ğ/ Nöbetleşmesi

Türkçede iki ve daha fazla heceli isimlerin sonu /k/ ile bittiğinde ve isme ünlüyle başlayan bir ek getirildiğinde /k/ > /ğ/ olur: *bilek+i+m* > *bileğim*; *ayak+a* > *ayağa* vb.

Ünlü Daralması

Türkçede fiillere bir ek geldiği zaman temel olarak kök değişmez. Ancak birtakım eklerde geçici ünlü daralması görülür. Sonu /a/ veya /e/ ünlüsüyle biten fiillere -(i)*yor* eki geldiğinde bu ünlüler daralır: *başla-yor* > *başlıyor*, *okuma-yor* > *okumuyor*

Tek Heceli Sözcüklere Ek Geldiğinde Ünsüz Türemesi

his etmek > hissetmek; af+a uğramak > affa uğramak; hak+ı > hakkı; tren hat+ı > tren hattı vb

İkinci Hecelerdeki Ünlülerin Düşmesi

gönül+ü+m > gönlüm, koyun+u+n+a > koynuna, burun+u > burnu vb.

Burun, koyun, omuz gibi sözcüklerle kurulan ikilemelere ek geldiğinde, ünlü düşmesi görülmez: burun buruna gelmek, koyun koyuna yatmak, omuz omuza savaştık vb.

IV. ÜNİTE

YAZILI ANLATIM TÜRLERİ ve UYGULAMALARI I: DÜŞÜNCE YAZILARI

Bir duygunun ya da düşüncenin yazı ile anlatılmasına yazılı anlatım denir. Yazılı anlatım, günlük yaşamda pek çok amaç için kullanılır. Yazılı anlatım türlerini iki ana başlık altında toplamak mümkündür: 1. Düşünce yazıları (bilgilendirici, öğretici, bilgi verici, düşünsel) 2. Sanatsal yazılar (yazınsal, kurgusal, edebî).

DÜŞÜNCE YAZILARI

İnsanları, bir konu üzerinde düşündürmeyi, tartıştırmayı, bu yolla gerçeklere ulaştırmayı amaçlayan yazı türlerine **düşünce yazıları** denir. Düşünce yazıları sanatsal boyutlu yazılar değildir; bir gözlem, deneyim ya da araştırmaya dayalı yazılardır. Yazarın sanatlı anlatım kaygısı yoktur. Düşünce yazılarının yazılış amacı ile okura sezdirilen anlam arasında bir ilişki söz konusudur. Genelde sözcüklerin ilk anlamlarıyla oluşturulan düşünce yazılarında, okurda bıraktığı izlenimin kişiden kişiye değişmeyeceği varsayılır. Düşünce yazılarının bazı türlerinde bilimsel kavramlara ve terimlere yer verilir. Düşünce yazılarında bilgi vermek, kanıtlamak ve izlenimleri yansıtmak amaçlandığı için açıklayıcı, tartışmacı ya da betimleyici anlatım biçimlerinden yararlanılabilir.

Makale

Makale, herhangi bir konuda bilgi vermek, bir düşünce ya da konuya açıklık getirmek, yeni bir görüş ve düşünceyi ileri sürmek, ele alınan konu üzerinde yapılan inceleme ve araştırma sonuçlarına göre kanıtlar sunarak bu yeni görüş ve düşünceleri desteklemek ve doğruluğunu kanıtlamak amacıyla kaleme alınan bilimsel ağırlıklı gazete, dergi yazılarıdır ve konu sınırlaması yoktur. Makale, genellikle canlılığını anlatımın yalınlığından, yoğunluğundan alır. Sanatsal bir anlatım kaygısı taşımaz. Sözcüklerin gerçek anlamları tercih edilir. Makalede önemli olan, düşüncelerin birbirini bütünleyen ve örüntüleyen bir düzen içinde verilmesidir. Makale türünde yazarken şu noktalara dikkat edilmelidir:

- ✓ Makalede ele alınan konu bilimsel bir tarzda işlenmelidir.
- ✓ Yazar savunduğu düşünceyi açık olarak yazmalı, dolaylı anlatımlara ve söz oyunlarına yer vermemelidir.
- ✓ Yazar savunduğu düşünceyi kanıtlayıcı belgelerden, örneklerden yararlanmalıdır.
- ✓ Makalede yazar, konuya tarafsız bir gözle yaklaşmalı, öznel görüşlerden sakınılmalı ve nesnellik ön planda olmalıdır.
- ✓ Makalede üçüncü tekil anlatım kullanılmalıdır.
- ✓ Makalede düşünceler planlı olarak sunulmalı ve sonuç bölümünde bir yargı ya varılmalıdır.

Fıkra

Fıkra sözcüğü, Türkçede iki tür anlatıyı karşılar. Bunlardan ilki ince anlamlı, güldürme amacı güden kısa öykülerdir. Küçük öykü biçimindeki bu tür, halk öykücülüğü geleneğinin uzantısıdır. Fıkra türünde yazarken şu noktalara dikkat edilmelidir:

- ✓ Güncel bir konu seçilmelidir.
- ✓ Seçilen konu ilgi çekici olmalıdır.
- ✓ Yazar düşüncelerini çok ayrıntıya inmeden yalın ve etkili bir dille kaleme almalıdır.

Eleştiri

Eleştiri terimi kimi zaman sanatın yahut edebiyatın incelenmesi, tartışılması, değerlendirilmesi, yargılanması olarak kullanılırken kimi zaman da edebî bir eser ya da sanat eseri üzerine verilen hükümdür. Yazılı anlatım türü olarak **eleştiri**, bir sanat eserini çeşitli yönleri ile inceleyip açıklamak, anlaşılmasını sağlamak ve değerlendirmek amacıyla yazılan yazılardır. Eleştirinin temel sorumluluğu eser hakkında bilgilendirmektir.

Genel olarak eleştiri türlerini şöyle sınıflandırmaktadır:

- ✚ **Sanatçıya dönük eleştiri**; eleştirmenin değerlendirmek için ele aldığı yapıtı özellikle sanatçının varlığını ölçü olarak yapmasıdır.
- ✚ **Yapıta dönük eleştiri**; eleştirmenin bakış açısının sanatçıya değil de yapıtına yönelik olduğu eleştiridir.
- ✚ **Okura dönük eleştiri**; eleştirmenin yapıtı değerlendirmekten çok, yapıtın bir okur olarak kendisi üzerindeki etkilerini değerlendirdiği eleştiridir.
- ✚ **Topluma dönük eleştiri**; eleştirmenin değerlendirme yapacağı yapıtın ortaya konduğu dönemdeki toplumsal ve tarihsel özelliklerin yapıta etkileri gözlenir.
- ✚ **Çözümleyici eleştiri**; yukarıda açıklanan eleştiri türlerinin yetersiz görülmesi üzerine kimi eleştirmenler, yapıtı çok yönlü inceleme yoluna gitmişlerdir.

Eleştiri türünde yazarken şu noktalara dikkat edilmelidir:

- ✓ Düşünsel bir plan hazırlanmalıdır.
- ✓ Yapıt ile ilgili yargılar, yapıttan örneklere dayandırılarak sunulmalıdır.
- ✓ Eleştiride öznellikten kaçınılmalı, peşin yargılara yer verilmemelidir.
- ✓ Yargılar, kırıcı ve yıkıcı değil, yapıcı ve yol gösterici olmalıdır.
- ✓ Eleştiri yazılarında düşünceyi geliştirme yollarından uygun olan kullanılabilir.
- ✓ Temel anlatım biçimlerinden açıklayıcı ve tartışmacı anlatım kullanılabilir.
- ✓ Eleştirmen düşüncelerini yalın, duru ve anlaşılır bir biçimde ifade etmelidir.

TÜRK DİLİ II

Deneme

Herhangi bir konuyu yeni ve kişisel görüşlerle ele alarak etkili bir anlatımla sunan düzyazılara **deneme** denir.

Deneme türünde yazarken denemenin dikkat edilmesi gereken ayırt edici özelliklerini şöyle sıralayabiliriz

- ✓ Her türlü konuda deneme yazılabilir.
- ✓ Anlatımda öznellik egemendir.
- ✓ Anlatılanların kanıtlanmasına, belgelere dayandırılmasına gerek yoktur.
- ✓ Bilgi vermekten çok düşündürme amacı güder.
- ✓ Özgün söyleyişlere yer verilir.
- ✓ İroniden geniş ölçüde yararlanır.
- ✓ Anlatılanlar iç konuşma tekniğiyle verilir.
- ✓ Senli benli ve içtenlikli bir dil kullanılır.
- ✓ Düşünceler kesin yargılara bağlanmaya çalışılmaz; okurun dolaylı olarak sonuca varması amaçlanır.

Ele aldığı konulara göre denemeleri klasik deneme, edebî deneme, felsefi deneme, eleştirel deneme olarak dört başlık altında toplayabiliriz.

Klasik deneme; yazarın konuyu hoşça vakit geçirtme amacıyla kaleme aldığı izlenimi yaratan içten bir söyleyişin hâkim olduğu deneme türüdür.

Edebî deneme, edebiyat üzerine konularda yazılan denemelerdir.

Felsefi deneme, yazarın doğru ve aydınlığı bulma adına yazdığı, insanı düşünmeye yönlendirmeye çalıştığı denemelerdir.

Eleştirel deneme ise bir konunun iyi ya da kötü yanlarını ele alan denemedir. Eğer eleştirel denemede yazar özellikle kendi bakış açısı ve deneyimleri sonucunda elde ettiği saptamalardan yola çıkarak deneyimlerini okurla paylaşıyorsa buna **izlenimsel eleştirel deneme** denmektedir.

Söyleşi/Sohbet

Söyleşi, yazarın kendi eğilimleri doğrultusunda seçtiği herhangi bir konu hakkındaki görüşlerini, konuşma doğallığı içinde anlatan düşünce yazıdır. Genellikle üç beş sayfa yazılan bu türün örnekleri gazete ve dergilerde yayımlanır.

Söyleşi özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

- ✓ Metin içinde sorulu cevaplı anlatımdan yararlanılarak konuşma havası yaratılır.
- ✓ Sıkça devrik cümlelere rastlanır.
- ✓ Anlatımında içtenlik, yalınlık, duruluk egemendir.
- ✓ Genellikle günlük sanat olaylarını ele alır.
- ✓ Konu genel ve yüzeysel olarak ele alınır.
- ✓ Öznel bir anlatım vardır.
- ✓ Anlatılanları kanıtlama çabası yoktur.

Söyleşinin edebiyatımızdaki temsilcileri arasında Ahmet Rasim, Ercüment Ekrem, Peyami Safa, Suut Kemal Yetkin, Nurullah Ataç, Melih Cevdet Anday ve Şevket Rado'yu anabiliriz.

Röportaj

Bir tür olarak röportaj tanınmış bir kişiyi, yeri veya sanat dalını geniş okur kitlelerine, kendi görüş ve düşünceleriyle birleştirerek araştırma, inceleme yoluyla tanıtan, ayrıntılı bilgi veren yazılardır. Röportaj yerine "**mülakat, görüşme**" terimleri de kullanılmaktadır. Günümüzdeki şekliyle ilk röportaj örnekleri Ruşen Eşref Üneydin'in Atatürk'ü dünyaya ve Türkiye'ye tanıtan ilk görüşme niteliği taşıdığı söylenen "**Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal'le Mülakat**"tır. Ruşen Eşref Üneydin'in yanı sıra Hikmet Feridun Es, Mustafa Baydar, Yaşar Nabi Nayır, Mehmet Seyda, Yaşar Kemal, Fikret Ötçam, Mustafa Ekmekçi, Leyla Umar'ı da bu türün temsilcileri olarak anabiliriz.

Gezi Yazısı

Yazarın gözlem ve bilgiye dayalı olarak, gezip gördüğü yerleri çeşitli yönleriyle, özenli bir anlatımla yansıttığı yazıya gezi yazısı denir. Türk edebiyatında gezi yazısı için seyahat, gezi yazılarının yer aldığı esere de **seyahatname** terimi kullanılmaktaydı. Türk edebiyatında seyahatname türüne örnek olabilecek ilk eser Hoca Gıyaseddin Nakkaş'ın 1422 tarihli **Hitay Sefaretnamesi** olarak da bilinen eserdir. Türk edebiyatında kuşkusuz bu türün en tanınmış yazarının 17. yüzyılda **Seyahatname** adlı yapıtıyla Evliya Çelebi olduğunu biliyorsunuzdur.

Anı

Bilim, sanat, politika alanında ün yapmış kişilerin yaşadıkları olayları ya da yaşadıkları dönemin önemli olduğunu düşündükleri özelliklerini gözlemlerine, izlenimlerine ve bilgi birikimlerine dayanarak anlattıkları yazılardır. Anı türünü öz yaşam öyküsü ile karıştırmamak gerekir. Anıda dışsal olaylara yer vermek önemliyken öz yaşam öyküsünde içsel olaylara yer vermek önemlidir. Tanzimat öncesindeki menakıpname, vakayi'ne, gazavatname, fetihname, sefaretname gibi eserler bugünkü anlamıyla birer anı türü olmasalar da anı türüne özgü özellikler taşırlar. **Göktürk Kitabeleri** anı türünün ilk örneği olarak kabul edilebilir. 15. yüzyılda yazılan Babürnâme anı türünün daha olgun örneğidir.

TÜRK DİLİ II

Günlük

Bazı yazarlar, yaşadıkları önemli olayları, duygu ya da düşüncelerini bir deftere yazarlar. Kişinin kendi algı ve bakış açısına göre günü gününe yazılan, üzerinde yazıldığı günün tarihi bulunan yazılara ve bu yazılardan oluşturulan yapıtlara günlük denir. Türkçede "günlük" yerine "journal, diary, ruzname, hatıra, günce" gibi terimler de kullanılmıştır. Günlük yazarken dikkat edilmesi gereken özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

- ✓ Günlükler bir şeyi kanıtlama amacı taşımazlar. Bu nedenle günlükte kanıttan çok içtenlik önemlidir.
- ✓ Günlükte eğer bir olay anlatılacaksa mantıksal bir düzen içinde anlatılmalıdır.
- ✓ Günlüklerde öznel ve konuşma diline yakın bir dil kullanılır.

Yaşam Öyküsü/Biyografi

Edebiyat, sanat, spor, sosyal ya da fen bilimleri gibi kendi alanlarında tanınmış, ün yapmış, okurun ilgisini çekecek kişilerin yaşam öykülerini araştırarak okuyana bilgi vermeyi amaçlayan yazı türüdür belirleyici özellikleri şöyledir

- ✓ Yaşam öykülerinde tarihsel gerçeklik en önemli öğedir.
- ✓ Yaşam öyküsü anlatılacak kişinin çocukluğundan itibaren yaşamı ele alınır.
- ✓ Yaşam öyküsünde anlatılacak kişinin öğrenim yaşamı, yetişmesini etkileyen başlıca etkenler belirtilir.
- ✓ Yaşam öyküsünde kişinin bireysel ve toplumsal özellikleri yansıtılır.
- ✓ Yaşam öyküsünde ele alınan kişinin ürettiği değerler, başarıları ve önemi aktarılır.
- ✓ Yaşam öyküsü yazımında gerçekler saptırılmaz, ancak gerçekler sanatçı duyarlılığı ile yazılır.
- ✓ Yaşam öyküsünde üçüncü kişili anlatım kullanılır.

Yaşam öyküsü, batı edebiyatında kökeni yüzyıllar öncesine uzanan en eski yazılı anlatım türlerindedir. Mehmed Siraceddin, Recaizade Mahmut, Ebüzziya Tevfik, Muallim Naci, Namık Kemal, Faik Reşat, BeşirFuad, Ahmet Mithat yaşam öyküsü türünde eser veren yazarlar arasındadır. Yaşam öyküsü tarzında yazılan romanlarda kurgusalılık ön plandadır. Bu tür romanlarda yaşam öyküsü bir malzemedir.

Öz Yaşam Öyküsü/Otobiyografi

Bilim, sanat, siyaset, spor vb. alanlarının herhangi birinde tanınmış kişilerin, kendi yaşamını anlattığı yazı türüdür. Otobiyografi olarak da bilinen öz yaşam öyküsü, yazarının diğer insanlar tarafından bilinmeyen ya da kendisi hakkında bilinmesini istediklerini doğrudan aktarmasına, gelecek kuşaklar tarafından tanınmasına olanak sağlar Öz yaşam öyküsü birinci kişinin ağzından anlatılır. Diğerlerine göre daha az örneği bulunan bir türdür.

Augustine tarafından 397 yılında yazılan **İtiraflar**, Batı kültürünün ilk otobiyografik anlatısı olarak kabul edilir. 19. yüzyılda Jean Jacques Rousseau tarafından kaleme alınan **İtiraflar** ise bugünkü anlamda otobiyografinin ilk örneğidir. Türk edebiyatında özyaşamöyküsü türünde yapıtlar oldukça azdır. Bunlar arasında Muallim Naci'nin **Ömer'in Çocukluğu** (1889), Yusuf Akçura'nın **Ta Kendim yahut Defter-i Amalim** (1944), Nigâr Hanım'ın **Nigâr binti Osman: Hayatımın Hikâyesi** (ölümünden sonra yayımlandı, 1959), Halikarnas Balıkcısı'nın **Mavi Sürgün** (1961) anı yönleri ağır basmasına karşın öz yaşam öyküleri arasında da sayılabilir.

V. ÜNİTE
YAZILI ANLATIM TÜRLERİ ve UYGULAMALARI II: SANATSAL YAZILAR

SANATSAL YAZILAR

Türk Dil Kurumunun Türkçe Sözlüğünde sanat, "Bir duygunun, bir tasarımın, bir düşüncenin ya da güzelliğin anlatımında kullanılan yöntemlerin tümü ve bunların sonunda erişilen üstün yaratıcılık." olarak tanımlanmaktadır. Sanat niteliği taşıyan yazılarda tanımda olduğu gibi, bir düşüncenin veya duygunun anlatımında yaratma, yeniden oluşturma söz konusudur. Sanatsal yazılar kurguya dayalı yazılardır. Bu yönüyle sanatsal yazılarda gerçeğin olduğu gibi aktarımından çok, yazarın süzgecinden geçirilmiş, birleştirilmiş ve yeniden kurgulanmış, yeni bir gerçekliğin aktarımı söz konusudur. Bu gerçeklikte estetik değer, önemli bir ölçüttür.

Sanatsal yazılarda dilin kullanımı, düşünce yazılarından farklıdır. Sanatsal yazılarda, düşünce yazılarında olduğu gibi okuru bilgilendirmek amacı olmadığı için sözcüklere gerçek anlamlarının ötesinde yeni anlamlar yüklenir.

Sanatsal yazılarda, sanatçının iletisi ile okurun anladığı farklı olabilir. Bu farklılık, yanlışlık olarak değerlendirilmemelidir. Bu tür yazılarda ileti, yaşamla çok yönlü bağlantıları olan, okurun kendine göre yorumlayacağı çok anlamlı bir çağrıdır. Bu yönüyle okurun donanımlı olmasını, yazınsal sanatları anlamlandırabilmesini gerektirir. Sanatsal yazılar, edebî, yazınsal metinler veya kurmaca, kurgusal metinler olarak da ifade edilmektedir.

Sanatsal yazılar, zaman zaman birbirlerinin anlatım tekniklerinden yararlınsa da **şiiir** ve **düz** yazı olmak üzere iki ana türde yazılabilir. Şiiir dışında düz yazı ile yazılan sanat yazılarının en belirginleri olarak öykü, roman, tiyatro türleri örnek olarak verilebilir.

Özellikle düz yazıyla kaleme alınan sanatsal yazılarda, yoğun olarak betimleyici ve öyküleyici anlatım biçiminden yararlanır.

Şiiir

Ortak bir tanıma ulaşamayan türlerden biri olan şiiir, genel olarak, "Zengin sembollerle, ritimli sözlerle, seslerin uyumlu kullanımıyla ortaya çıkan, hece ve durak bakımından denk ve kendi başına bir bütün olan edebî anlatım biçimi, manzume, nazım, koşuk" olarak tanımlanmaktadır. Şiiirin tanımlanan özelliklerine karşı çıkarak şiiir yazan şairler, kendileri tanımlar şiiiri. Yahya Kemal şiiiri kalpten gelen bir durumun dile yansması olarak nitelerken Reza Zade Mahmud Ekrem şiiiri düşünce, duygu ve hayal olarak kabul eder. Nurullah Ataç'ın "Günler geçtikçe şiiir şudur şiiir budur demekten uzaklaşıyorum, bana şiiir zevkini verecek söz arıyorum" demesi şiiir anlayışının kişiden kişiye, toplumdaki topluma farklılık göstermesi ile açıklanabilir. Ortak bir tanımına ulaşmakta zorlanılan şiiirin ölçütleri, toplumlara ve dönemlere göre değişse de belirgin bazı ortaklıkları bulunmaktadır.

Sanatsal yazı türleri içinde şiiir en eski tür olarak nitelendirilmektedir. Şiiirin düz yazıdan farkları arasında çağrışımlar, imgeler kadar şiiirde dizelerin kümelenişi, uzunluk kısalık durumu ve uyak dizilişi gibi yapısal özelliklerdeki farklılık da büyük önem taşır. Biçim olarak adlandırılan bu özelliklerle yani uyak ve ölçü ile şiiirde müzikal bir etki yaratmaya çalışır şiiir.

Günümüzde biçimsel öğeler kullanılmadan serbest şiiirler yazılmaktadır. Serbest ölçü ile yazılan bu tür şiiirlerde, sözcüklerin uyumu ve değişik çağrışımlarla ortaya çıkacak anlam etkisi önemsenmektedir.

Şiiirler içerdikleri konulara göre; **lirik**, **epik**, **didaktik**, **pastoral**, **satirik**, **dramatik** olmak üzere altı türe ayrılmaktadır.

Lirik Şiiir

Duyguları coşkulu bir dille anlatan şiiirlerdir. Lirik sözcüğü Eski Yunan'da şairlerin şiiirlerini telli bir çeşit saz olan "lir" ile birlikte söylemelerinden kaynaklanmış ve sonraları içe doğan duyguları dile getiren şiiirlere lirik denmiştir. Aşk, özlem, acı, ölüm benzeri duyguları dile getiren lirik şiiir dünya edebiyatında olduğu gibi bizim edebiyatımızda da en yaygın şiiir türleri içindedir. Avrupa halk şiiirinde soneler ve baladlarla oluşan lirik şiiir geleneği 19. yüzyılda Romantizm akımı ile güçlenir. Türk edebiyatında da Divan edebiyatı geleneği içinde gazeller ve şarkılarda, halk edebiyatında türküler, ağıtlar, güzelleme türündeki koşmalar ve semailerde örneklerine bolca rastlanabilir.

Divan edebiyatında Fuzuli (16. yy), Nedim (18. yy), Şeyh Galip (18. yy); halk edebiyatında Karacaoğlan (17. yy), Aşık Veysel (20. yy), çağdaş Türk şiiirinde Ahmet Haşim, Yahya Kemal, Nazım Hikmet, Necip Fazıl, Cahit Sıtkı Tarancı, Attila İlhan ve birçok şiiir lirik şiiir türüne ölümsüz örnekler vermiş şiiirler arasında sayılabilir.

Epik Şiiir

Bir ulusun başından geçen olayları, savaşları, büyük göçleri, ayaklanmaları, toplum ile ilgili sorunları, doğal afetleri, olağanüstü olayları ve bu olaylarda kahramanlık gösterenleri, yurt sevgisini coşkulu bir dille anlatan uzunca şiiirler **epik şiiir** denir. Diğer türlere göre epik şiiir daha toplumsal bir türdür.

Epik şiiir konusunu tarihten alır. Destanlar ilk epik şiiirler olarak bilinir. Ana olay destanın çekirdeği, diğer olaylar destanın kolları olur. Ana olayla bağlantılı diğer olaylara batıda epizot, Türk destanlarında kol denir.

TÜRK DİLİ II

Epik şiirler oluşum tarihine göre **doğal** ve **yapay** olmak üzere iki türde incelenir. Doğal epikler, oluşumları çok eskiye dayalı, söyleyeni unutulmuş, zaman içinde eklemelerle genişlemişlerdir. Kırgızların Manas Destanı bu türe örnektir. Yapay epikler ise daha yakın tarihte oluşmuş ve oluşumunun yazıya geçirildiği ve yazanın belli olduğu epiklerdir. Nazım Hikmet'in Kurtuluş Savaşı Destanı, Fazıl Hüsni Dağlarca'nın Üç Şehitler Destanı yapay destanlara örnek olarak verilebilir.

Didaktik Şiir

Bilgilendirme, öğüt verme, bir düşünceyi açıklama amacı güden şiirlere **didaktik** şiir denir. Konusu düşüncedir. Eski çağlarda şairin öğretici, eğitici, yol gösterici olduğu kabul ediliyordu. Didaktik şiirin kökleri Eski Yunan'a dayalıdır. Batıda ilk didaktik şiir örneğini İ.Ö. 8. yüzyılda yaşayan Hesiodos ahlâk ve din bilgileri üzerine yazmıştır. Latin edebiyatında Lucretius, Fizik ve ahlâk üzerine, Virgilius tarım bilgisi üzerine yazmıştır.

Türk edebiyatında didaktik şiirin ilk örneği olarak 11. yüzyılda yazılmış olan Yusuf Has Hacib'in **Kutadgu Bilig (Mutluluk Veren Bilgi)** adlı eseri görülür. Bu eserde insan, toplum ve devlet yaşamının düzenlenmesiyle ilgili bilgiler yer almaktadır. Divan edebiyatında Aşık Paşa'nın tasavvufu öğretmek amacıyla yazdığı **Garibname** ve Nabi'nin oğluna öğüt vermek için yazdığı **Hayriyye** adlı mesneviler didaktik şiir örnekleridir. Tanzimat döneminde Tevfik Fikret'in çocuklara seslendiği **Şermin** adlı eseri, Mehmet Akif'in **Asım** adlı eseri didaktik şiirler arasındadır.

Pastoral Şiir

Doğayı, doğa güzelliklerini ve bunları sevdirmeyi amaçlayan, çobanların yaşamını, aşklarını, üzüntülerini anlatan şiirlere **pastoral** şiir denir. Yalın bir dille yazılan bu şiirler, doğrudan ozanın ağzından anlatılıyorsa (monolog) idil, çobanların karşılıklı konuşması biçimindeyse (diyalog) eglog adını alır. İdiller, monolog tarzında olduğu için egloğa göre daha kısa olur. Pastoral şiirler, Yunan edebiyatında Theokritos, Latin edebiyatında Vergilius tarafından yazılmıştır.

Türk edebiyatında pastoral şiir çok ilgi gören bir tür olmamakla birlikte özellikle halk şiirlerinde doğa ve kır güzelliklerini anlatan şiirler bulunmaktadır. Halk edebiyatında Karacaoğlan'ın "Çukurova bayramlığın giyerken" dizeleriyle başlayan şiiri bu tür içinde değerlendirilebilir. Tanzimat döneminde pastoral şiire yeni bir soluk getiren şairler arasında Abdülhak Hamit, Servet-i Fünun'da Tevfik Fikret ve Cenap Şehabettin vardır. Çağdaş Türk şiirinde Kemalettin Kamu, Behçet Necatigil, Cahit Külebi bu türde şiirler yazmıştır.

Dramatik Şiir

Bir olayı, durumu tiyatro gibi canlandıran şiirlere **dramatik** şiir denir. Eski Yunan'daki tragedyalar ile başlayan dramatik şiir, günümüzde manzum tiyatrolarla varlığını sürdürmektedir. Batıda Klasik dönemde de tragedyalar sürmüş, Romantik dönemde şiirle tiyatro ayrılmaya başlamıştır. Batıda Cornille, Shakespeare; Türk edebiyatında güçlü bir geleneği olmamakla birlikte Namık Kemal, Abdülhak Hamit, Faruk Nafiz dramatik şiirin örneklerini verirler.

Satirik Şiir

Bir kimseyi, bir düşünceyi, bir durumu açık ya da kapalı biçimde, iğneli bir dille, eleştirme yönü ağır basan şiirlere **satirik** şiir denir. Yergide de bir uyarı olduğu için didaktik (öğretici) bir yanı da bulunur. Tarihin her döneminde satirik şiire rastlanır. Eski Yunan'da Diogenes, 18. yüzyılda Batı'da Voltaire; Türk edebiyatında Divan edebiyatında Nef'i, halk edebiyatında Seyrani, Pir Sultan Abdal, Tanzimat döneminde Ziya Paşa, Şair Eşref, yeni Türk edebiyatında Neyzen Tevfik, Orhan Veli Abdurrahim Karakoç satirik şiir örnekleri veren şairler arasında sayılabilir.

Öykü

Sanatsal anlatı türleri içinde önemli bir yeri olan öykü için yapılan tanımların çeşitliliği, toplumsal değişim ve gelişim doğrultusunda çeşitlilik göstermekle birlikte yaygın olarak öykü, yaşanmış ya da yaşanması olası olayları, durumları bir kurgu biçiminde anlatan yazınsal bir tür olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım bütün öyküleri kuşatmadığı için kesin ve değişmez bir tanım değildir.

Tanzimat döneminde edebiyatımıza girdiğinde roman da hikâye olarak ifade ediliyordu. Hikâye sözcüğünün anlatı ve hatıra kalanların anlatılması karşılığında da kullanılması kendine özgü nitelikleri olan bu türü ayırt etmek için 1960'lardan sonra "öykü" sözcüğünün önerilmesine yol açtı. Ancak günümüzde eş anlamlı olarak hikâye de öykü de kullanılmaktadır.

Günümüzdeki anlamı ile öykü, Batı edebiyatında doğup gelişen sanatsal anlatı türlerinden biridir. Öykü, Avrupa'da 14. yüzyılın ilk yarısında İtalyan yazar Boccaccio'nun **Decameron** adlı kitabı ile ortaya çıkmıştır. Yüzyılın sonuna doğru kısalma eğilimi gösteren öykü türü, kısa öykü (short-story) olarak adlandırılmıştır. Bu tür öykülerde daha yalın ve daha öz bir anlatım tercih edilmiştir.

Türk edebiyatında anlatma geleneğinin destanlarda boy attığı, değişen zamanla birlikte bu geleneğin de zenginleştiği görülür. İslamiyete geçiş sırasında ortaya çıkan **Dede Korkut Hikâyeleri**'nden sonra Arap ve Fars edebiyatından beslenen Türk hikâyeciliği, **Bin Bir Gece ve Bin Bir Gündüz Masalları**'nı, **Kelile ve Dimne**'yi tanımlamıştır. Türk edebiyatında kıssalar, efsaneler, mesneviler anlatı geleneğinin farklı biçimleri olarak karşımıza çıkar. 19. yüzyıla

TÜRK DİLİ II

gelindiğinde Batı'dan örnek alınan türlerin başında gelir öykü. Zengin bir anlatı geleneğine sahip olan öykü türü, daha somut, daha pozitivist bir bakış açısıyla yeni bir tür olarak görülür. Bu dönemde Sami Paşazade Sezaî, Nabizade Nazım, Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf, Hüseyin Rahmi Gürpınar ile Batılı hikâyeciliğin ilk evresi başlar.

20. yüzyıla Türk öykücülüğüne damgasını vuran Ömer Seyfettin ile girilir. Ardından tamamen yerli ve özgün öyküler yazan Refik Halit Karay, Aka Gündüz, Yakup Kadri Karaosmanoğlu gelir. Cumhuriyetin ilk yıllarından beri Türk öykücülüğü gelişip serpilerek ilerlemektedir. Türk öykücülüğünde günümüze kadar farklı tarzlarda öyküler yazan yazarlardan bazıları şöyledir: Memduh Şevket Esendal, Sait Faik Abasıyanık, Sabahattin Ali, Halikarnas Balıkcısı, Kemal Tahir, Orhan Kemal, Sabahattin Kudret Aksal, Necati Cumalı, Haldun Taner, Taşkın Buğra, Rifat Ilgaz, Fakir Baykurt, Tarık Dursun K., Ferit Edgü, Yusuf Atılgan, Sevgi Soysal, Nezihe Meriç, Füzûzan, Osman Şahin, Selim İleri, Mustafa Kutlu, Nazlı Eray, Ümit Kaftancıoğlu, Tezer Özlü, Hasan Ali Toptaş, Sevinç Çokum, Ayla Kutlu.

Öykünün Ögeleri

Okura yaşamdan kurgusal bir kesit sunan öykünün dört ögesi vardır: **Olay** ya da **durum**, **kişiler**, **yer** ve **zaman**.

Olay ya da durum: İnsanın başından geçebilecek her türlü olay ya da insanın karşılaşabileceği her durum öykünün konusu olabilir. Buna göre, olay ya da durum öykünün konusu olarak düşünülebilir. Öyküler, olaya dayalı anlatı türü olduğu için olayların gelişimi ve birbirine bağlanması hareket ögesiyle gerçekleşir. Öyküde olay planı üç bölümdür:

Serim, düğüm, çözüm. Serim, öyküdeki kahramanların tanıtıldığı, olaya giriş paragrafı ya da paragraflarıdır. Düğüm, öykünün gelişme bölümüdür. Ana olay, ona bağlı yan olaylar ile karşılıklı konuşmaların bulunduğu paragraflar hep bu bölümdedir. Çözüm, öykünün sonuç bölümüdür. Bu bölümde öyküdeki çatışmalar, çözümlemeler yazarın istediği sona bağlanır.

Kişiler: Öyküdeki olay ya da durumun kahramanlarıdır. Öyküdeki olay ya da durum bu kahramanların başından geçer. Öyküdeki kişi sayısı sınırlıdır. Ancak, her öyküde olaydan doğrudan etkilenen kişiler olduğu gibi ikinci derecede etkilenen kişiler de bulunur. Öykülerin kahramanı insan dışında canlılar ya da nesnelere olabilir.

Yer ve zaman: Öyküde olayın geçtiği, yaşandığı çevre, yerdir. Yer olaya göre değişebilir. Zaman ise öykünün başlangıç, gelişme ve bitişini kapsayan süredir. Öyküde zaman, okura yazarın istediği gibi verilir. Kimi zaman ise yazar olayı sonuçtan başlatarak başa doğru bir sıra ile geriye doğru anlatır. Kimi zaman da yazar zamanı düzensiz kullanır ve öykünün kimi yerinde geçmişe döner, kimi yerinde şimdiyi anlatır.

Öykü Türleri

Öyküler kuruluş biçimlerine göre **olay öyküsü** ya da **durum öyküsü** olarak ikiye ayrılır.

Olay öyküsü: Olay öyküsü adından da anlaşılacağı gibi olay ağırlıklıdır. Olay öykülerinde serim, düğüm ve çözüm aşamalılığı vardır. Girişte kişi, olay, zaman ve yer gibi ögeler kısaca okura tanıtılır. Gelişme bölümünde olay ya da olaylar okurun merak duygusunu canlı tutacak biçimde aktarılır, ayrıntılar üzerinde durulur. Sonuç bölümünde ise düğüm çözülür, olay bir sona bağlanır. Türk edebiyatında Ömer Seyfettin, Refik Halit Karay, Yakup Kadri, Orhan Kemal, Necati Cumalı bu türde eser vermiş yazarlarımızdandır.

Olay öyküsü, klasik öykü ya da bu türün kurucusu sayılan Fransız yazar Guy de Mappussant'ın adından dolayı Mappussant tarzı öykü olarak da bilinir.

Durum öyküsü: Yaşamdan bir kesit sunan ya da belli bir insanlık durumunu belli bir ortam içinde veren öykü biçimidir. Durum öyküleri olay ağırlıklı değildir. Durum öykülerinde okur, günlük yaşamdan seçilmiş, değişik durumlarla karşılaşır. Olay ya da gerilimin yerini belli bir ortamdan kaynaklanan izlenimler, çağrışımlar alır. Bir durumu yansıtmaya amacı taşıdığı için serim ipuçlarına rastlanmaz. Öykünün bir sonucu, bir çözümü de olmayabilir. Öykü sonuç istemeyecek biçimde sonlandığı için okur, öykünün bitmediğini düşünebilir. Türk edebiyatında Memduh Şevket Esendal bu türün öncüsüdür. Sait Faik de bu türü deneyen yazarlarımızdandır. Günümüz edebiyatında öyküleri kesin sınırlarla birbirinden ayırmak çok zordur. Kimi öykülerde olayla durum iç içelik gösterir.

Durum öyküsüne kesit öyküsü, modern öykü ya da bu öykü türünün kurucusu sayılan Rus yazar Çehov'un adından dolayı Çehov tarzı öykü de denilmektedir.

Roman

Roman, yaşanmış ya da yaşanması olası olayları, durumları kurmacaya dayalı olarak anlatan düz yazı türüdür. Romanın konusu da insan ve yaşamın kendisidir. Öykü ile ögeleri de aynı olan romanda olay ya da durum, kişiler, yer ve zaman geniş bir plan içinde işlenir. Roman, iç içe geçmiş birçok öyküden kurulmuş gibidir. Bu yönüyle öyküden daha karmaşık bir olay örgüsü vardır. Sanatsal yazıların temel niteliği olan kurmaca ve öznel anlatım roman için de geçerlidir. Romanın insanın, toplumun ve çevrenin değişimlerine kendini uyduracak esnek yapısı, en temel niteliğidir.

TÜRK DİLİ II

Romanlar **içeriklerine (konusuna) göre, yazarın sanat ve edebiyat anlayışına göre, okur topluluğuna göre** kendi içinde de çeşitli türlere ayrılır. Bu türler kişilere ve bakış açılarına göre farklı adlar altında kümelendirilebilmektedir. Yaygın olarak içeriklerine göre romanlar; serüven romanı, tarihsel roman, biyografik roman, polisiye roman, sosyal roman, töre romanı, egzotik roman vb. ayrılır. Yazarın sanat ve edebiyat anlayışına göre de romanlar; romantik roman, gerçekçi roman, natüralist (doğacı) roman, izlenimci roman, yeni roman vb. türlere ayrılabilir. Okur topluluğuna göre romanlar; çocuk romanı, gençlik romanı, popüler roman vb. türlere ayrılabilir.

Romanı kendi içinde türlere ayırmada ortak bir görüş yoktur. Yukarıdaki sınıflandırmadan başka sınıflandırmalar da bulunmaktadır.

Batıda, "roman" sözcüğü ilk önceleri destan türüne karşılık olarak ele alınmıştır. Destan, çoğunlukla bir topluluğun, roman ise kişilerin serüvenlerini dile getirmeyi yeğler. Destan topluluğa, roman ise kişiye öncelik veren bir tutum sergiler. Bu bağlamda ele alındığında romanın Batı edebiyatına özgü olduğu söylenebilir.

Roman 18. yüzyılda Aydınlanma felsefesinin etkisiyle Fransız edebiyatında Montesqueu, Diderot, Voltaire ve Jean-Jacques Rousseau gibi birçok ünlü yazar tarafından felsefi görüşlerin dile getirilmesinde tercih edilen bir tür olmuştur. Roman, 19. yüzyılda bu yüzyılda romantizm ve realizm akımlarıyla altın çağını yaşamıştır. Fransız edebiyatında roman alanında üç büyük gerçekçi yazar dendiğinde ilk anımsanacak isimler; Balzac, Stendhal ve Flaubert olacaktır. Victor Hugo ve Lamartine de romantizm akımının öncüleri olmuştur. Aynı yüzyılda romanda natüralizm akımı da Emile Zola'nın eserlerinde temsil edilmiştir.

20. yüzyılın başlarından itibaren özellikle I. Dünya Savaşı sonrasında, romanın biçimi ve içeriği bazı yazarlar tarafından yeniden sorgulanmıştır. Roman, Nihilizm, Varoluşçuluk, Sezgicilik gibi akımlarla çağının bunalımlarını yansıtan bir tür olmuştur. Başta Gide, Sartre, Camus ve Proust olmak üzere bazı yazarlar insanı yeni bir bakış açısıyla değerlendirmeye koyulmuşlardır. Buna göre, insan yaşamı kesin ve basmakalıp değil; belirsiz ve oldukça karmaşıktır. Romancı, yaşamın karmaşık ve belirsiz olduğu gerçeğini kabullenmelidir. Bu yazarların romanlarında birer başlangıç olmasına karşın gerçek anlamıyla bir son yok gibidir. 20. yüzyılda İngiliz edebiyatında İrlandalı yazar James Joyce, Virgiana Woolf; Alman edebiyatında Thomas Mann, Herman Hesse; Amerikan edebiyatında Mark Twain, John Steinbeck, Jack London, Ernest Hemingway ve William Faulkner dünya romanına yön veren isimler olmuştur.

20. yüzyılın ortalarında, II. Dünya Savaşı sonrası, Fransa'da romanda 19. yüzyıl ya da Balzac romanı diye adlandırılan geleneksel romana alternatif olarak ortaya çıkan yeni roman akımı pek çok yazarı etkilemiştir. G.G. Marquez, Vascancelos, Milan Kundera, Umberto Eco, Paul Auster, Amin Maalouf, Paulo Coelho çağdaş romanın ünlü isimlerinden bazılarıdır.

Türk edebiyatına baktığımızda Türk romanının ortaya çıkışı belirli bir çağın özelliği olan bir dışavurum kapsamında anlaşılabilir ve açıklanabilir. Türk romanının öncelikleri Tanzimat Dönemi'nde getirilen yeniliklerde aranmalıdır. Tanzimat döneminde yani 1860'lı yıllarda gazetecilik ve tercüme alanında yürütülen çalışmalar, Türk romanının ortaya çıkışında etkili olmuştur. İlk Türkçe roman Şemsettin Sami'nin **Taaşuk-ı Talat ve Fitnat (Talat ve Fitnat'ın Aşkları)** adlı eseridir. Türk romanı Namık Kemal ile sosyal konuları ele almaya başlamıştır.

Sami Paşazade Seza'i'nin Sergüzeşt ve Nabizade Nazım'ın Karabibik ve Zehra adlı romanlarından sonra Halit Ziya Uşaklıgil'in Mai ve Siyah, Aşk-ı Memnu; Mehmet Rauf'un Eylül adlı romanlarıyla farklı roman türlerinin örnekleri verilmiştir. Hüseyin Rahmi Gürpınar bu dönemde pek çok eser vermiştir. II. Meşrutiyet Dönemi romancıları, batılılaşma ve kaybolan millî değerlerle ilgili izlekler çevresinde çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Bu dönemde Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Refik Halit Karay ve Halit Ziya Uşaklıgil gibi yazarlar Cumhuriyetin ilanından öncesinde ve sonrasında eser vermiş sanatçılar olarak Türk romanında yerlerini almışlardır.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde roman, karşımıza önceki yıllara göre daha da oturmuş bir tür olarak çıkar. Cumhuriyet döneminde hem içerikte hem de biçimde ilk denemelerde görülmeyen çok seslilik görülür. Cumhuriyet sonrasında yazarlar, romanı yeni arayışlara, yeni tekniklere ve bunun sonucu olarak da yeni gruplaşmalara götürür. Bu dönem Türk romanı, genellikle Cumhuriyet ideolojisi çevresinde şekillenmiştir. Cumhuriyet'in kuruluşuna tanık olmuş romancılar, dönemin koşulları gereği yeni kurulan devletin prensiplerini destekleyen romantik eserler yazmışlardır. Bu dönemde birçok usta roman yazarı yanında, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip Adıvar, Reşat Nuri Güntekin, Sabahattin Ali gibi usta romancılar yetişmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında kadın sorunları ve feminizm, bilgisizlik, kızların okutulmaması, yozlaşma, batılılaşma, modernizm gibi Tanzimat'tan beri süregelen temalar, yerini daha güncel ve Cumhuriyet ideolojisiyle uzlaşan yeni insana özgü değerlere bırakmıştır. Refik Halit Karay, Aka Gündüz, Mahmut Yesari, Ercüment Ekrem Tâlu, Sadri Ertem, Memduh Şevket Esenal, Midhat Cemal Kuntay farklı eğilimlere göre gelişen Türk romanının yazarları arasında sayılabilir.

TÜRK DİLİ II

Ahmet Hamdi Tanpınar, Peyami Safa ve Abdülhak Şinasi Hisar 1950 öncesi Türk romanında medeniyet meselesine eğilen romancılarımızdır. Peyami Safa, Türk romanında tahlil romanının en büyük ustalarındandır. 1940'tan sonraki yıllarda Memduh Şevket Esenal, Refik Halit Karay, Falih Rıfkı Atay ve Cevat Şakir Kabaağaçlı, Rifat Ilgaz, Aziz Nesin, Nezihe Meriç, Peride Celal, Yusuf Atılgan farklı konularda yazan önemli yazarlardan bazılarıdır. 1950'lerde Köy Enstitüleri'nin kuruluşunu izleyen dönemde, "köy edebiyatı" gelişmiştir. Mahmut Makal, Talip Apaydın, Fakir Baykurt gibi isimler bu çerçevede roman yazarları arasında sayılabilir.

1960 ve sonrasında sosyal gerçekçi romana yönelim başlamıştır. 1970'li yıllarda ideolojik boyutu ağır basan romanların çokluğu dikkat çeker. Bu dönemde hem roman yazma tekniğinde gelişme hem de romancı sayısında bir artış gözlenir. Abbas Sayar, Bekir Yıldız, Oğuz Atay, Selim İleri, Necati Tosuner, Adalet Ağaoğlu, Sevgi Soysal, Yaşar Kemal, Pınar Kür bu yılların dikkat çeken yazarlarından bazılarıdır.

1980'lerden sonraki toplumsal ve siyasal hayattaki değişimlerin yanı sıra dünya edebiyatındaki post modern eğilimler Türk romanını da etkilemiştir. 1980-90 yılları arasında, dönemin en çok dikkati çeken adlarından biri 2006 Nobel ödüllü yazar Orhan Pamuk'tur. Orhan Pamuk klasik biçimde kaleme aldığı Cevdet Bey ve Oğulları adlı eserinde bir aileden hareket ederek, 1900'lerden başlayan geniş bir zaman dilimi içinde, Türkiye'nin toplumsal yaşamının kesitler verir. Modernizmin izlerini taşıyan Sessiz Ev adlı romanında değişik karakterde üç kardeşin babaannelerinin evinde geçirdikleri bir haftada yaşanan olaylar anlatılırken, kişilerden hareket edilerek Tanzimat dönemine değin geri dönmüştür. Kara Kitap, Yeni Hayat ve Masumiyet Müzesi adlı romanları ise post modern akıma örnek olabilecek tarzdadır. Bu dönemin diğer önemli yazarları arasında Mehmet Eroğlu, Ahmet Altan, Ayla Kutlu, Bilge Karasu, Latife Tekin, Elif Şafak, Ahmet Ümit, Hasan Ali Toptaş sayılabilir.

1980- 2000 yılları arasında Türk romanını konu çeşitliliği ve kurgu değişikliği yönünden zenginleştiren roman yazarlarından Ahmet Yurdakul, Buket Uzuner, Tezel Özlü Kırıl, Turgut Özakman, Öner Yağcı, Tahsin Yücel, Alev Alatlı, İnci Aral, Hıfzı Topuz, Ayşe Kulin, Nazan Bekiroğlu bazılarıdır. Son dönemin ilgi çeken yazarları arasındaysa Elif Şafak, Ahmet Ümit, İhsan Oktay Anar, Iskender Pala sayılabilir.

Tiyatro

İnsanoğlunun en eski sanatsal yaratılarından biri olan tiyatro, yazınsal bir tür olarak, sahnede canlandırılmak üzere yazılmış eserlerin ortak adıdır. Batılılar tarafından, tiyatronun kaynağı İÖ 7. ve 6. yüzyıllarda bolluk ve bereketi kutlamak için şarap ve bereket tanrısı Tanrı Dionysos adına düzenlenen şenliklere bağlanır. Tiyatronun ilk olarak bu törenlerde ortaya çıkışı ve bundan sonra da uzun süre varlığını sürdürmesi manzum olarak gerçekleşmiştir. 17. yüzyıldan itibaren tiyatro sadece manzum bir edebî tür olmaktan çıkarak düz yazıya (mensur) doğru gelişme göstermiştir. Bu gelişimde Batı'da Shakespeare'in önemli bir rolü ve katkısı olmuştur.

Tiyatro eseri de roman ve öykü gibi insanın kendisiyle ve çevresiyle ya da doğayla etkileşiminden kaynaklanan olayları anlatır. Ancak roman ve öykünün okura yönelik olmasına karşın tiyatro sahnede canlandırılmak üzere kurgulandığı için seyirciye yöneliktir. Göze, kulağa seslenmesi yönünden diğer sanatsal yazı türlerinden farklıdır. Tiyatro eseri; yazar, oyuncu, sahne, izleyici dörtgenine göre yazılır. Bunun için tiyatro eserleri hem söz hem eylem sanatıdır. Tiyatronun öğelerini, öykü ve romanın öğeleriyle karşılaştırdığımızda, tiyatro eseri de **olay ya da olaylar zinciri, kişiler, olayın geçtiği yer ve zaman** olmak üzere dört temel öge üzerine kuruludur.

Tiyatro eserinin temel anlatım biçimi konuşmadır. Konuşma, bazen tek başına, kendi kendine konuşma (monolog) biçimindedir, bazen de karşılıklı konuşma (dialog) biçimindedir. Konuşma biçimi her nasıl olursa olsun tiyatro eserinde konuşma, amaçlı ve işlevseldir.

Türk toplumuna özgü musiki, raks ve edebiyat anlayışı ile Batılı sanat anlayışının ortaya çıkardığı tiyatro birbiriyle bağdaşamamış ve bu tür Tanzimat dönemine kadar gelişmemiştir. Bu döneme kadar Anadolu coğrafyasında gelişmiş köy tiyatrosu (**Köy Seyirlik Oyunları**), halk tiyatrosu geleneği (**Meddah, Karagöz, Ortaoyunu, Kukla**), kimi zaman halk tiyatrosu geleneğini benimseyen, kimi zaman da Batı tarzı tiyatro etkinliklerinin yapıldığı saray tiyatrosu modern Türk tiyatrosunu besleyen kaynaklar olmuştur.

Batılı anlamda tiyatro ile Tanzimat ile başlayan tanışma süreci, daha sonraları bu türde eserler verilmesiyle önemli ölçüde gelişme göstermiştir. Roman, hikâye, deneme, eleştiri gibi düz yazı türlerinden biri de tiyatro olmuştur. İlk Osmanlı tiyatrosunun Güllü Agop tarafından 1870'te kurulmasıyla birlikte tiyatro eserleri yabancı dillerden çevrilmeye ya da adapte edilmeye başlanmasının da türün gelişiminde çok etkisi olmuştur.

Yaşar Nabi'nin Mete; Behçet Kemal'in Çoban ve Atilla; Necip Fazıl'ın Sabır Taşı adlı oyunları Türklerin erdemleri ve uygarlığını yansıtmak amacını taşırlar.

1950'li yılların tiyatrosunda köy sorunlarına eğilme görülür. Aynı dönemde kimi yazarlar toplumsal sorunlara yönelmişlerdir. Turgut Özakman, Haldun Taner, Orhan Asena, Refik Erduran bireylerden olaylara geçerken; Orhan Kemal, Cevat Fehmi Başkut, Oktay Rifat, Rifat Ilgaz, Recep Bilginer olaydan hareket eden yazarlar olarak yer alırlar.

TÜRK DİLİ II

1970'ten sonra 12 Mart olayı ve buna bağlı olarak Türk tarihini yeniden gözden geçirme, işçi sorunları, Almanya'ya gidenlerin kültür çatışmaları, Almanya'da yetişmekte olan birinci, ikinci kuşağın sorunları işlenir. Erol Toy, Adalet Ağaoğlu, Necati Cumalı, A. Turan Oflazoğlu, Orhan Asena bu dönemin oyun yazarlarından bazılarıdır.

Tiyatro Türleri

Konuyu işleyişi bakımından, Batılı anlamda üç türlü tiyatrodan söz edilebilir.

Tragedya (Trajedi, Ağlatı): Tragedyanın başlıca nitelikleri; konusunu tarihten ve mitolojiden alması, erdemin ve ahlaksal değerlerin ele alınması, kahramanlarının sıradan insanlar yerine seçkin ya da olağanüstü kişiler olması, kanlı, çirkin, korkunç sahnelere, kaba sayılabilecek sözlere yer verilmemesi, klasik bir dil ve üslup anlayışıyla yazılması, yazımında **üç birlik kuralı**na uyulmasıdır. Üç birlik kuralının temel amacı, oyunu izleyenlerin olay çizgisini ve temel sorunu gözden kaçırmamalarını, eseri bütün olarak algılayabilmelerini sağlamaktır. Eski Yunan tiyatrolarının tamamına yakını manzum olarak tragedya türünde yazılmıştır. Latin edebiyatı döneminde Shakespeare'in Romeo ve Juliet, Hamlet, Kral Lear adlı eserleri ve Klasik dönemde (17. yüzyılda) Corneille'nin Le Cid ve Horace adlı eserleri ile Racine'nin Andromak, Phedre adlı eserleri tragedya türünün önemli eserleridir.

Komedi (Komedy, Güldürü): Tiyatro ile ilgili kaynaklarda komedi; insanların, olayların ya da durumların gülünç yönlerini genellikle eleştirel bir bakış açısı ile ele alıp işleyen tiyatro türü olarak açıklanmaktadır. Komedide insanları gülünç duruma düşürmeden, zayıf tarafları kaba ve alaylı olmayan bir biçimde ele alınır.

Komediler, konularını günlük yaşamdan alır. Güncel sorunları ele alan komedilerin kahramanları da sıradan, yaşamın içinden insanlardır. Komediler toplumda, günlük yaşamda, siyasette bozuk ya da garip olanı eleştirerek izleyicilerin bunun üzerinde düşünmesini sağlama eğilimindedir. Komedi türünde yazılan eserlerde, iyimser tavrın doğal bir sonucu olarak oyun mutlu sonla biter.

İlk büyük komedi şairi Aristophanes'tir. Komedilerinde devrin tanınmış kişilerini ve bazı toplumsal olayları yermiştir. En önemli komedileri Eşekarıları, Kurbağalar'dır. 17. yüzyıl Fransız yazarı Moliere, devrinin güldürmeyi amaç edinen komedilerine karşılık, güldürerek düşündüren bir komedi çıkırtı açmıştır.

Komediler yoğunlaştıkları konulara göre farklı adlandırılırlar. Örneğin, insan karakterinin gülünç ve aksak yanlarını konu alıyorsa karakter komedileri (Moliere'in Cimri, Hastalık Hastası); içinde bulunduğu toplumun gülünç ve aksak yönlerini ele alıyorsa töre komedileri (Şinasi'nin Şair Evlenmesi); iç içe geçmiş olayları şaşırtıcı yönleriyle ele alıyor ve genellikle sadece güldürme amaçlanıyorsa entrika komedileri (Ahmet Vefik Paşa'nın Ayyar Hamza) olarak adlandırılır. Türk edebiyatında komedi, Tanzimat'tan sonra özellikle Moliere'in örnek alınmasıyla tiyatro dünyasına girmiştir. Geleneksel mizah anlayışının da etkili olduğu bu dönemde Şinasi'nin kaleme aldığı Şair Evlenmesi bu etkilenmenin bir ürünü olarak görülmüştür. Cumhuriyet döneminde de aynı anlayışla Osmanlı dönemine yönelik eserler yazılmıştır. Modern Türk tiyatrosunda komedi Aziz Nesin'in ve Haldun Taner'in tiyatro eserlerinde eleştirel söylemlerle bütünleşmiştir.

Dram: İnsanı doğal ve toplumsal çevresinden soyutlamadan, yaşamın acıklı yanlarıyla gülünç yanlarını bir arada yansıtan tiyatro türüdür. Dramın doğuşu Shakespear'in oyunlarına dayansa da asıl çıkışını 19. yüzyılda Fransız edebiyatında Victor Hugo ile gerçekleştirir. Schiller ve Goethe de dram tarzında tiyatro eserleri ile bu türün gelişiminde etkili olmuş isimlerdir.

Dram türüyle birlikte tiyatro, tragedyada ve komedideki kesin ve değişmez kurallardan kurtulur. Yaşam bir yönüyle değil, daha gerçekçi bir biçimde her yönüyle ele alınır. Konusu günlük hayattan ve kahramanları her sınıftan insan olabilir. Dramda üç birlik kuralı ve beş perdeden oluşma zorunluluğu ortadan kalkar. Sahnede korkunç ve acı verici olaylar gösterilebilir. Bütün bu değişimler tiyatronun bu türüyle birlikte daha esnek daha özgür bir yazınsal tür olmasını sağlamıştır.

20. yüzyılda yaşanan hızlı değişim sürecinde tiyatro da diğer yazınsal türler gibi bu değişimden etkilenmiş ve yeni arayışlara yönelmiştir. Bu çeşitlilik içinde dışavurumcu tiyatro, gerçeküstücü tiyatro, absürd tiyatro, varoluşçu tiyatro, diyalektik tiyatro, deneysel tiyatro, bulvar tiyatrosu, epik tiyatro gibi türler bulunmaktadır. Günümüz çağdaş tiyatrosunda bütün geleneklere baş kaldırma, kurallara yani ölçüye, açık ve düz anlatıya karşı geliş söz konusudur. Günümüzde aşk, para, aile, toplum, politika, ekonomik hayat, psikolojik hayat gibi insanı ilgilendiren her konu tiyatronun konusu olabilmektedir.

VI. ÜNİTE
BİLİMSEL YAZILAR ve YAZIŞMA TÜRLERİ

BİLİMSEL YAZILAR

Araştırma, bilginin bulunması, geliştirilmesi ve gerçeğe uygun olup olmadığının kontrol edilmesi için harcanan çabadır. Bu çabanın bilimsel bir düzlemde algılanabilmesi de ancak belli yöntem ve tekniklerle yürütülmesi ile mümkün olabilir. Herhangi bir bilgi alanını 'bilim' yapan şey, onun kullandığı yöntemler ve bu yöntemlerin sağlamlığıdır. Yöntem, araştırmanın amacını gerçekleştirebilmek için kullanılan genel yaklaşımdır; araştırma tekniği ise araştırma yönteminin gerçekleştirilebilmesi için kullanılan bilgi toplama aracıdır. Böyle bir çabanın üretim olarak ortaya konması da **bilimsel yazı** olarak adlandırılır.

Bilimsel bir yazı, yazarın sadece kendi düşünce ve yorumlarıyla oluşturduğu türlerin aksine, yazarın konu ile ilgili başka kaynaklara göndermede bulunmasını, araştırma sürecini ve anlatım tarzı ile de özenle oluşturulmasını gerektiren bir yazı türüdür. Yani bilimsel bir araştırma yazarı, konusuyla ilgili kaynak araştırması yapmak, bu kaynakların hangilerini yazısında kullanacağını belirlemek, kullanacağı alıntıları yazıda hangi yazım standardına uygun olarak vereceğini düşünmek, düşüncelerini hangi kelimelerle ifade edeceğine karar vermek gibi konularda belirleyici olmak durumundadır. Böyle bir yazı ortaya koyabilmek bir araştırma ve yazma safhasını içeren, ortaya konacak yazının uzunluğuna göre değişen, zaman alacak bir süreç gerektirmektedir. Böyle bir süreç de **bilimsel araştırma** olarak adlandırılmaktadır.

Bilimsel Araştırma Süreci

Araştırma, bir soruna çözüm bulmak için gerekli verilerin planlı ve sistemli bir biçimde toplanması, sınıflandırılması, çözümlenmesi, açıklanması ve yorumlanması sürecidir. Bu sürecin bir de sunuş şekli vardır. Bu sunuş, bilimsel akıl yürütme şekline uygun olarak aşamalı bir süreci kapsar. Bilimsel araştırma süreci, çalışılacak konuya karar verilmesi ile başlar. Seçilecek konu, çözümüne ihtiyaç duyulan bir problem olmalıdır.

Araştırma konusu seçilirken konunun yeni ve orijinal olmasına, güncel bir sorun olmasına, daha önce yapılmış bir çalışmanın tekrarı olmamasına, araştırılabilirlik durumuna, sonucun bir anlamlılık taşımasına, sonuçların geçerli ve genellenebilirlik özelliğine, maliyetine, zamana, araştırmacının yetenek ve ilgi alanına, bilgi düzeyine ve karakterine, yararlanabileceği teknik olanaklara, araştırmanın sonuçta getirmesi olası riske, desteklenme ve yardım görme olasılıklarına dikkat edilmelidir.

Konunun belirlenmesinde kaynaklar da önemlidir. Seçilen konuyla ilgili yeterli kaynak ve malzemenin varlığı veya elde edilebilecek durumda olduğu bilinmelidir. Araştırma konusunun boyutları sınırlı, çerçevesi dar olmalıdır.

Her araştırmanın bir tezi olmalıdır. Tez, araştırılmak üzere belirlenen soruna verilen bir ön yanıt veya ona karşı önerilen bir ilk çözüm niteliğindedir. Çalışmanın ilk aşamalarında oluşturulan tez nihai bir görüş olmayıp bir tür geçici çözüm niteliğindedir. Araştırma derinleştirildikçe edinilen yeni bilgilerin ışığında tezin değiştirilmesi veya araştırmanın sonuçlarına uyacak biçimde geliştirilmesi gerekebilir.

Araştırılabilir bir konu belirlendikten sonra yapılacak ilk iş konuyla ilgili daha önce yapılmış çalışmalarını belirleyip incelemektir. Araştırmacının seçtiği konuyla ilgili daha önce yapılmış çalışmalar varsa onları incelemesi ve kendisinin o çalışmalardan farklı olarak ne ortaya koyacağını açıkça belirtmesi gerekir. Kaynak taraması, araştırmacıyı daha önce yapılmış bir çalışmayı aynen tekrarlamaktan alıkoyar.

Böylece araştırmacı zaman kazanmış olur. Bu noktada araştırmacının dikkat etmesi gereken şey, kaynak taraması yaparken sadece kendi konusuna ve bu konuyu kendi çalışacağı yöntemle inceleyen kaynaklara bakmak olmamalıdır. Konu ile ilgili taranması gereken çalışmalar şöyle sıralanabilir: Konunun bir yönünü ele alan çalışmalar; aynı konuyu farklı amaçla, farklı açıdan ele alan çalışmalar; konu farklı olmasına rağmen aynı yöntemi kullanan çalışmalar; farklı konuları aynı amaçlarla ele alan çalışmalar; benzer konuları benzer amaçlarla ele alan çalışmalar.

Araştırmacının yazmaya başlamadan önce elde ettiği malzemeyi elemekten geçirmesi, hangi kaynaklara çalışmasında yer vereceğine karar vermesi gereklidir. Bunun için araştırılan kaynaklardan elde edilen konuyla ilgili bilgilerin özetlenmesi, not alınması gibi, çalışmayı yazıya dökerken araştırmacının işini kolaylaştıracak yöntemler söz konusudur. Son yıllarda teknolojik imkanların yaygınlaşması ve işleme yönteminin bilgisayar programlarında oluşturulması sonucu, artık kaynak toplama işinin elektronik ortamda yapılması daha çok tercih edilmektedir.

Bilimsel Yazının İçeriği

Bilimsel bir yazının kendisi kadar başlığı da içeriği yansıtması açısından özenle seçilmelidir. İçeriği özetle yansıtan özgün bir isim, başlık olarak seçilmelidir. Araştırma başlığı, çok genel, çok kısa ya da çok uzun ifadeler ve sözdizimi hatası içermemelidir. Başlıkta kısaltma kullanılmamalıdır. Bilimsel yazılarda amaç bir şeyi incelemek ve yazıya dökmek ise başlık da daha çok yazıda ne tür bilgi verileceğini düşündürmektedir.

Konuyla ilgili topladığı kaynakları ve bilgileri, yazıya dönüştürmeye artık hazır olan araştırmacı, yazının giriş bölümünde araştırmanın amacını açıkça ifade etmelidir. Araştırmanın önemi, araştırmanın ilgili bilim dalına yaptığı katkıdır. Katkı kuramsal veya uygulamalı olabilir.

TÜRK DİLİ II

Giriş bölümünde aynı zamanda çalışmanın çerçevesi çizilir. Araştırmacının konuyu nasıl sınırladığı ve ne çerçevede, hangi yöntemle ele alacağı mutlaka belirtilmelidir. Böylece araştırmacı, hazırlayacağı yazının küçük bir haritasını çıkarmış olur. Bu harita, yazının geneli hakkında bilgi vereceğinden, hem yazı boyunca kendisine, hem de okuyucuya yol gösterecektir. Yazar bütün bunlardan başka, bu bölümde çalışmasıyla hangi sonuçlara ulaşmayı hedeflediğini de belirtebilir. Bu bölümde konu ile ilgili kavramlara, terimlere yer verilir ve araştırma probleminin niteliği, içeriği, önemi ve geçmişi belirlenmeye çalışılır. Bir araştırmada sorunun geçmişi, onun nasıl bir gelişim gösterdiğini, ortaya çıkmasında hangi değişkenlerin rol oynadığını, o olayın hangi sonuçları doğurdu.

Giriş bölümünde kaynaklar, araştırma amacı ile en az ilişkili olandan en çok ilişkili olana doğru, yani genelden özele doğru sıralanmalıdır.

Çalışmanın ana bölümü girişte ifade edilen özet bilgilerin açık ve net bir şekilde belirtilmesini içerir. Yazar, çalışmanın tezini/ düşüncesini konu ile ilgili kaynaklara atıfta bulunarak ifade eder. Bilimsel çalışmalarda, konu ile ilgili yararlanılan kaynaklara göndermede bulunmak dikkat edilmesi gereken en önemli noktadır. Bilim ahlakı, çalışmanın doğruluğu ve inandırılığı açısından, başkalarına ait ve özgünlüğe sahip olan fikirlerin alındıkları kaynağın mutlaka gösterilmesi gerekir. Araştırmacının, giriş bölümünde yapacağını vaat ettiği her şeye yazısında yer vermesi gerekir. Örneğin girişte a, b ve c maddelerinden söz edeceğine belirten araştırmacı, yazısında a, b ve c maddelerini ayrı ayrı incelemelidir.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise yazar, giriş bölümünde ulaşmayı hedeflediği sonucun gerçekleşip gerçekleşmediğini ortaya koyarak konu ile ilgili kendi yorumlarını içeren ifadelere yer verir. Araştırmanın en etkin ve en önemli bölümü olan sonuç, bir anlamda araştırmanın neden yapıldığının da açıklandığı bölümdür. Yazarın kendi yorumları, sonuç bölümünde muğlak olmamalı, kesin ve net ifadeler ortaya konmalıdır. Bu bölümün, çalışmanın özünü ve genel niteliklerini verdiği ve çalışma boyunca yapılan açıklamaların burada özetlendiği unutulmamalıdır.

Bilimsel yazı yazım stili IMRAD formatında olmalıdır. IMRAD formatında yazılacak bir yazının sunacağı bilgiler, anlattıkları temalara göre temel başlıkların içinde ait oldukları alt bölümlerde yer alacak biçimde düzenlenmiştir.

Bilimsel Araştırmada Dil ve Anlatım

Bilimsel araştırmalarda düşüncelerin hangi kelimelerle ifade edileceği önemli bir konudur. Akademik üslup, bilimsel araştırmalarda tercih edilmesi gereken bir üsluptur. Yazar, bu üslup çerçevesinde, kişisel ifadelerden ve günlük konuşma dilinde tercih edilen polemik üslubundan kaçınmalıdır. Aynı zamanda genelleyici ve belirsiz ifadeler ve kanıtlanamayacak düşüncelerin de akademik üslupta yeri yoktur. Bu durumu Kaptan şöyle ifade etmektedir:

Araştırma bir edebiyat yazısı değildir. Anlatışın parlak ve çekici olmasından çok, açık ve anlaşılır olması tercih edilmelidir. Bir araştırma yazısında aranacak en önemli özellikler sadelik, açıklık, akıcılık ve söylenmek istenen şeyin dolaysız olarak söylenmiş olmasıdır. Her şey tam olarak söylenmeli, hiçbir noktanın tamamlanması okuyucunun hayaline bırakılmamalıdır. Bu sağlanmadığı takdirde çalışmalar hakkında yanlış anlamalara yol açılması olasıdır. büyüktür.

Akademik üslubun en başta gelen özelliği, "kelime ekonomisi" olarak tanımlanan, anlatılmak istenen şeyi en açık ve en az kelime ile ifade etme anlamındaki yöntemdir. Araştırma sonuçlarına dair hükümlerde eğer deney sonucu kanıtlanmış hükümler değilse, kesin ifadeler kullanmaktan kaçınmak gerekir. Düşüncelerin devrik cümle yapısıyla ve fiilsiz cümlelerle ifadesinden kaçınılmalıdır. Her bilim dalının kendine özgü terimleri vardır. Bu sebeple bilimsel yazılarda ilgili terimlerin kullanılmasına özen gösterilmelidir.

Yazımda Standartlaşma

Araştırmanın en temel sonucu, elde edilen sonuçların bilimsel yazı halinde (makale, tez, bildiri, rapor) yayınlanmasıdır. Yayınlanmayan araştırma yarım kalmış demektir.

Yazımda standartlaşma, bilgiye kolay erişimi ve gelişmiş araştırmaların planlanarak uygulanmasını sağlayacaktır. Evrensel birikime katkı sağlamanın en önemli üretimi olan bilimsel yazı, ancak konu ile ilgili başka bilimsel çalışmaların ilgi alanına dâhil edilmesiyle amacına ulaşabilir.

Dünyada Kabul Gören Yazım Stilleri

Bilimsel yazı ölçütlerini standart hale getirmek amacıyla uluslararası yayın ve bilim kuruluşları, genel kabul gören birtakım yazım tarzları belirlemişlerdir. Bu kurallar, bilimsel yazıların güvenilirliğini, yazım tekdüzeliğini ve alıntılarının düzenliliğini sağlayıcı özellikler içermektedir. Daha çok psikoloji, eğitim ve diğer sosyal bilimlerdeki bilimsel yazıların hazırlanmasında tercih edilen bir yazım stili olan **APA: Amerikan Psikoloji Birliği (American Psychological Association)**; tıp, sağlık bilimleri ve biyolojik bilimler, alanındaki bilimsel yazıların hazırlanmasında tercih edilen bir yazım stili olan **AMA: Amerikan Tıp Birliği (American Medical Association)**; medikal denemelerin (RCT) sonuçlarının bildirilmesi ile ilgili yazım tarzını içeren **CONSORT: (Consolidated Standards of Reporting Trials Group)**; istatistik, tıp, biyolojik bilimler, psikoloji ve diğer bilimsel yazılar hazırlanırken istatistiksel sonuçların gösteriminde uyulması gereken kuralları içeren **ASA: Amerikan İstatistikçiler Birliği (American Statistical Association)**; ekonomik, politik ve sosyopolitik bilimler alanındaki bilimsel yazıların yazılmasında yararlanılan bir stil

TÜRK DİLİ II

olan **APSA: Amerikan Politik Bilimler Birliği (American Political Science Association)**; edebiyat, sanat, yazın, dil ve tarih bilimlerindeki bilimsel yazıların hazırlanması nda tercih edilen bir yazım stili olan **MLA: Modern Dil Birliği (Modern Language Association)**; gerçek yaşamda tüm konularda hazırlanmış olan kitap, magazin, gazete ve diğer bilimsel alan dışı yayınlarda tercih edilen bir yazım stili olan **CHICAGO**, bilimsel alanların niteliğine göre genel kabul gören yazım stilleridir.

Araştırma raporlarında yaygın olarak kullanılan yazı karakteri Times New Roman, yazı büyüklüğü ise 12 punto ve genel olarak bir buçuk satır aralığıdır. Paragraf başlarında tab verildiğinde, paragraf aralarında boşluk bırakılmaması, paragraf başlarında tab verilmediğinde ise birer satır boşluk bırakılması önerilmektedir. Ana bölümlerin her birinin de yeni bir sayfadan başlanarak yazılması gerekmektedir.

Türkiye’de bu konuda bir yazı disiplini olduğunu söylemek ne yazık ki çok zordur. Türkiye’de resmî ya da özel kuruluşlar, bu kuralların birini tercih etmekte ya da kendi özel kullarımlarını ortaya koymaktadırlar. Bu işin en kısa zamanda standart bir sisteme oturması, bilimsel araştırmalara ve bilgi üretimine ulaşılabilirliği kolaylaştıracaktır.

Kaynak Gösterme

Bilimsel bir yazı hazırlarken iyi bir konu seçimi ve faydalı bir kaynak araştırmasının ardından, yazıya geçiş sürecinde söz konusu kaynaklardan elde edilen bilgilerin metinde nasıl gösterileceği sorusu da gündeme gelmektedir.

Yazar, çalışmasında yaptığı alıntılar konusunda ölçülü olmalıdır. Her şeyden önce araştırma amacına uygun nitelikteki kaynaklar tercih edilmelidir. Aynı zamanda çalışmada yazarın görüşleri, yaptığı katkılardan daha fazla yer almalıdır. Unutulmamalı ki ortaya çıkan eser, hazırlayana ait özgün bir çalışma olmak durumundadır. Sık sık alıntı yapmak ve birbirinin benzeri ifadelerle yer vermek, yazının akıcılığını ve sürekliliğini bozacaktır. Dolayısıyla araştırmaya katkı sağlayacağını düşünülüyor fikirlerin alıntılanması daha uygundur.

Alıntı yapılan ifade/cümle ya da paragrafın, uzunluğu ne olursa olsun kaynağını belirtmek gereklidir. Bilimsel çalışmalarda, metinde hangi düşüncenin kime ait olduğu açık ve kesin belli olacak şekilde yazılmalıdır.

Yazar, metin aktarımını **doğrudan** ve **dolaylı aktarım** olarak nitelenebilecek iki yolla yapar. Konunun anlaşılmasını güçleştireceği düşüncesiyle çok uzun aktarımlardan her durumda kaçınmak ve alıntı yapılan kaynağı belirtmek gerekir.

MLA gibi sosyal bilimler alanında tercih edilen bazı yazım stillerinde alıntı dört satırdan daha az ise metinde özel bir aralık bırakılmadan tırnak işareti ile belirtilir. Dört satırı geçen uzun alıntılarda ise hem alıntı olduğunun anlaşılması hem de kolaylıkla okunabilmesi için alıntıyı sol köşeden iki paragraf boşluğu oluşturacak şekilde içeriden yazmak gerekir. Bu durumda tırnak işareti kullanmaya gerek olmaz. Dergilerde yayımlanan araştırma yazılarında ise uzun alıntılarının çoğu zaman paragraf içinden yazıldığı ve yazının puntosundan daha küçük bir punto tercih edildiği görülmektedir.

Araştırmacının, alıntı yaparken belirtmesi gerekli olan künye bilgileri genellikle iki yolla olmaktadır. İlki geleneksel bir kaynak gösterme yöntemi olan **dipnotta kaynağa ait bilgileri verme yöntemi**, diğeri ise kaynağa ait tanıtıcı bilgileri alıntının hemen ardından **parantez içinde kaynak vermeyi tercih eden yöntemdir**.

Dipnotlu Kaynak Gösterme Yöntemi

Kitap ya da makale gibi basılı kaynaklarda tercihe bağlı olarak, istenilen kaynak gösterme yöntemi kullanılır. Ancak dipnotlu kaynak gösterme, kitap veya benzer nitelikli hacimli çalışmalarda daha yaygın olarak kullanılmaktayken paragraf içi kaynak gösterme yöntemi kısa araştırmalar ve bilimsel makaleler için daha çok tercih edilir. Bu yöntemde her sayfada başvuru kaynağı, numara sırasına göre o sayfanın altında bir çizgi çekilerek sırayla açıklanır. Dipnotu göstermek için kullanılan rakamlar, metinde ilgili kelimenin üzerine yazılır. Ancak bilgisayarla yazımda dipnotun yazımı ve yerleştirilmesi otomatik biçimde yapılır. Dipnotlar, çalışma boyunca baştan sona sürecek biçimde numaralandırılır. Bir kitabı dipnotta ilk kez tanıtırken verilecek ilk bilgi yazar adıdır. Yazarın önce adı sonra soyadı yazılır ki bu, bibliyografyada kaynak göstermeden farklıdır. İsimlerin yalnızca baş harfleri büyük olmalıdır, unvan belirtmeye gerek yoktur.

Dipnotta kitap başlığı italik ve bağlaçlar dışında kelimelerin yalnızca baş harfleri büyük harfle yazılmalıdır. Kitabın baskı sayısının, özellikle de gözden geçirilmiş baskıların mutlaka belirtilmesi gerekir. Kitap başlığından sonra yayım bilgilerine yer verilir. Yayım bilgileri basım yeri, yayınevi ve yayım tarihinden oluşur. Basım yeri bilinmeyen kaynaklar için bazen [y.y] kısaltması kullanılır. Yayın tarihi için yalnızca yılı yazmak yeterlidir. Eğer yayın tarihi yoksa köşeli ayraç içinde *“tarih yok”* anlamında [t.y] yazılabilir.

Kaynağı tanıtıcı bilgilerden sonra sayfa numarası yazılır. Birden fazla sayfaya işaret edilecek ise, bilgilerin geçtiği ilk ve son sayfaların numaraları aralarına çizgi konarak gösterilir. Aşağıdaki örneklerde altı çizili yerleri karşılaştırınız.

- Yalçın Armağan, *İmkansız Özerklik: Türk Şiirinde Modernizm*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, s.45.
- Yalçın Armağan, *İmkansız Özerklik: Türk Şiirinde Modernizm*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, s.60-75.

TÜRK DİLİ II

Yararlanılan kaynak dergide yer alan bir makale ise, makalenin başlığı tırnak içinde verilir. Derginin adının belirtilmesinin ardından makalenin hangi ciltte ve derginin hangi sayısında yer aldığı ve sayfa aralığı numaraları sırasıyla verilmelidir.

Aşağıdaki örneği inceleyiniz.

• Süer Eker, "Avrupa Birliğinin Yeni Mottosu 'Farklılıkta Birlik' ve Türkçenin 'Farklılıkta Birlik'teki Yeri", *Bilig*, 49 (Güz 2009), s. 35-58.

İlk kez dipnotta geçen bir kaynağa yeniden başvuru yapıldığında, o kaynak hakkındaki tüm bilgiler yinelenmez. İkinci ve daha sonraki başvurularda, yalnızca yazarın soyadı ile sayfa numarasını göstermek yeterlidir. Bir yazarın birden fazla çalışması kaynak gösteriliyorsa karışıklık olmaması açısından, yazar soyadından sonra çalışmanın başlığı da kısaca yazılabilir. Aynı soyadı taşıyan iki ayrı yazardan söz ediliyorsa yine karışıklığı önlemesi açısından, ikinci başvuruda yazarların ilk adları da yazılabilir. Yazar, kaynağını dipnotta gösterdiği bir yayına, arada yeni bir kaynak göstermediği durumda, tekrar gönderme yaparsa bu durumda adı geçen eser ya da adı geçen makale karşılığında "a.g.e." ve "a.g.m." ya da "a.g.y" gibi kısaltmalar kullanarak sayfa numarası belirtilebilir. Aşağıdaki örnekleri inceleyiniz.

• Yıldız Ecevit, *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*, 7. basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, s.48 (Yıldız Ecevit'in kitabına ilk kez başvuru yapılıyor)

• Ecevit, s. 55. ya da a.g.e., s.55 (Yıldız Ecevit'in kitabına yeniden başvuruluyor.)

Dipnotla kaynak gösterme yönteminin okuyucu ve yazar açısından bazı sakıncalarının olduğu söylenebilir. Konu ile ilgili kaynak için sayfanın altına bakılıp tekrar metne dönülmesi ve her seferinde bunun tekrarlanması, okuyucunun metne hakimiyetini zayıflatacaktır. Ayrıca bu yöntemde kaynaklar, araştırmanın sonunda yer alan bibliyografyada da tekrar edileceğinden araştırmada iki kez sunulmuş olmaktadır.

Yazarın, bazen metinde geçen bir konu hakkında ayrıntılı bilgi vermek istediği durumlar olabilir, bunlar aşağıdaki örnekte yazar, Azerbaycan'da bir kimlik meselesi olarak alfabe değişikliklerini ele aldığı yazısında, konuyla ilgili başka çalışmaların yapıldığı bilgisini vermekte ve bir dipnot numarası göstermektedir. Dipnotta ise bu konu ile ilgili açıklayıcı bilgi vermektedir:

ÖRNEK: Türkiye'de Cumhuriyet döneminde alfabe değişiklikleri ve dil politikalarına ilişkin tartışmalar için bakınız Nurettin Demir (2010). "1923-1938 Arasında Türk Dili". Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü, Atatürk Dönemi. Ed. Osman Horata vd. Cilt 2. Ankara: AKM. sf. 878-883; İlker Aytürk (2008). "The First Episode of Language Reform in Republican Turkey: The Language Council From 1926-1931". *Journal of the Royal Asiatic Society*. 18: s. 275-293.

Paragraf İçi Kaynak Gösterme Yöntemi

Son yıllardaki yayınlarda tercih edilen bir yöntem de paragraf içinde kaynak gösterme yöntemidir. Bu sistemde kaynakların tam künyesi sadece metnin sonundaki bibliyografya bölümünde gösterilir, dipnotlu sistemdeki gibi metinde iki sefer tekrarlanmaz. Metinde yapılan alıntının ya da dolaylı olarak alınan bilginin hemen devamına parantez içinde bibliyografyadaki kaynağı tanıttak kaynağıyla ilgili kısa bilgiler konulur. Kimi yazar ya da kurumlar/ dergiler, metin içinde gösterilen kaynakçaya yazarın soyadı, yayım tarihini eklerken (APA bu sistemi tercih etmektedir), bazıları da MLA'nın önerdiği bir sistem olan yazarın soyadı ve sayfa numarası sıralamasını dikkate almaktadırlar.

Yararlanılan kaynak tek yazarlı ise parantez içinde yazarın soyadı, eserin yayım tarihi ve alıntının yapıldığı sayfa numarası verilir.

• "Bu imgeler/zirve şahsiyetler sayesinde yabancı kültürel deneyim avcıları yöreye çekilir. Böylelikle ilgili ülke ve yerleşim birimindeki yan/öteki değerlerin/yan imgelerin tanıtılması için gerekli fırsat ve ortam yaratılmış olur." (Özdemir, 2012: 200)

Yazar ismine metin içinde göndermede bulunuluyorsa, parantez içinde soyadını tekrarlamaya gerek olmaz.

• Özdemir'e göre, "Bu imgeler/zirve şahsiyetler sayesinde yabancı kültürel deneyim avcıları yöreye çekilir. Böylelikle ilgili ülke ve yerleşim birimindeki yan/öteki değerlerin/yan imgelerin tanıtılması için gerekli fırsat ve ortam yaratılmış olur." (2012: 200)

Yararlanılan bir alıntının sonuna metin içinde yazarın soyadı, eserin yayım tarihi ve alıntının sayfa numarasını vermek yeterlidir, kaynağın uzun ve açık hali kaynakçada verilecektir. Kaynakçada verileceği için metinde yazara işaret etmeye gerek olmadığı düşüncesi kesinlikle yanlıştır.

Kitabın iki yazarlı olması durumunda her iki yazarın soyadına da yer verilir; ikiden fazla yazar olması durumunda ise sadece kitapta ismi ilk sırada yer alan yazarın soyadı yazılır ve yanına ve diğerleri anlamına gelen "vd." kısaltması konulur.

TÜRK DİLİ II

Aşağıdaki örnekleri inceleyiniz.

- “*Tolman hayvan davranışları, Lewin insan davranışları üzerinde yaptıkları çalışmalarla, organizmaların çevre ile etkileşim kurarken geleceğe ilişkin bilinçli kararlar aldıkları yargısında mutabık kalmışlardır.*” (Steers ve Porter, 1987: 12)

Paragraf içinde geçen kaynaklar, kaynakçada yazar soyadına göre alfabetik olarak sıralanır ve okuyucu metin içinde yazarın soyadı, tarih ve sayfa numarası verilen kaynağın tam ismi, yayım yeri, baskı sayısı gibi bilgileri buradan öğrenebilir.

Metin içinde yazar ve tarih bilgisini veren APA, Amerikan Psikoloji Derneği'nin benimsediği bir yöntemdir. Bu stil daha çok, ekonomi, işletme, eğitim, sosyoloji, psikoloji, antropoloji, siyaset bilimi ve biyoloji alanlarında tercih edilir. MLA ise, metin içinde yazar ve sayfa numarası bilgisini önermektedir. Bu stil daha çok edebiyat, tarih, felsefe, modern ve klasik diller gibi beşeri bilimler dallarında kullanılır. Üçüncü bir metin içi yöntem olan numaralı sistem ise çoğunlukla kimya, bilgisayar, matematik ve fizik gibi uygulamalı bilimlerle tıp bilimleri alanında geçerlidir.

Kaynakça Yazımı

Gerek dipnotlu kaynak gösterme gerekse de paragraf içi kaynak gösterme yöntemlerinde, çalışmanın sonunda gönderme yapılan kaynakların tam künyelerinin yer aldığı bir kaynakça listesi sunulmalıdır. Metnin içinde kısaltma ifadelerle eksik yer alan bilgilerin tamamı, ayrıntılı olarak bu bölümde verilir.

Kaynakça listesinde yer alacak eserler konusunda iki görüş mevcuttur: Birinci görüşe göre, daha önce metin içerisinde herhangi bir şekilde adı geçen, kendisine atıf yapılan, alıntı yapılan, yararlandığı dipnotu, numaralama, yazar adı, tarih vb. gibi yöntemlerle belirtilmiş olan eserler kaynakçada yer almalıdır. Bunun dışındaki eser adlarına kaynakçada yer vermeye gerek yoktur. İkinci görüşe göre ise yukarıdaki eserlere ek olarak, konuyla ilgili tüm kaynakların listede yer almasında bir sakınca yoktur.

Kaynaklar yazar soyadına göre ayrıntılı olarak sıralanır. Kaynağın bulunmasını kolaylaştırmak için her maddenin ilk satırı sayfanın soluna bitişmelidir, ikinci ya da daha sonraki satırlar da bir paragraf girintisi kadar içeriden yazılmalıdır.

Yazar adı: Yazar adı, ilgili kaynağı yazan, hazırlayan ya da derleyen kişinin adı ve soyadıdır. Kaynakça listesinde yer alacak olan eser tek yazarlı ise ve adı ve soyadı tam olarak biliniyorsa önce soyadı yer alacak şekilde yazılır.

Aşağıdaki örnekleri inceleyiniz.

Yazarla ilgili bilgilerde yazarın unvanını belirtmeye gerek yoktur.

Özdemir, Nebi (2012). *Kültür Ekonomisi ve Yönetimi*. Ankara: Hacettepe Yayınları.

Yukarıdaki örnekte olduğu gibi bazen künye bilgilerinin arasına virgül yerine nokta konması tercih edilmektedir. Bazen ayırıcı olması bakımından soyadının tamamının büyük harflerle yazıldığı da görülmektedir.

- ÖZDEMİR, Nebi (2012), *Kültür Ekonomisi ve Yönetimi*, Ankara: Hacettepe Yayınları.
Eserin iki yazarlı olması durumunda kaynakçada her ikisinin ismine de yer verilebilir, ancak önce yazılan yazarın soyadı yazılmakla birlikte, devamında ikinci yazarın önce ismi yazılır.

- Buran, Ahmet ve Şerife Oğraş (2003), *Elazığ İli Ağızları*, Elazığ: Aktan Yayınları.
İkiden çok yazarlı eserlerde ise eserde yer alan ilk isim belirtilerek devamına ve diğerleri ve diğer ya da bu ifadelerin kısaltması olan vd. ibaresi konulur.

- İsen, Mustafa vd. (2002), *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları.
Bazı durumlarda ise bazı yazarların soyadlarını kullanmayı tercih etmediklerini görüyoruz. Bu tür durumlarda yazarın kullanmayı tercih ettiği özel ad sıralamada yer almalı ve orijinal isim devamında parantez içinde belirtilmelidir.

- Halikarnas Balıkcısı (Cevat Şakir Kabaağaçlı) (1999), *Aganta Burina Burinata*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Yayım yılı: Yayım tarihi, yazım stillerine göre, kaynakça bilgilerinin düzenlenişinde farklı yerlerde yer almaktadır. Yazar adından sonra olabildiği gibi, yayım yeri bilgisinden sonra da yazılabilmektedir.

Eserin yayım yılı, başka baskıları da olabileceği dikkate alınarak yapılan alıntının güvenilirliği açısından mutlaka belirtilmelidir. Eserde tarih belirtilmiyorsa, tarih yok anlamına gelen ty. ibaresi kullanılabilir. Bir yazarın aynı yıl içinde yayımlanan birden fazla çalışması varsa, çalışmalarını kaynakçada birbirinden ayırmak için tarih bilgisinin yanına a,b,c... gibi harfler konabilir. Bu durumda metin içinde gösterilen kaynak bilgilerine de aynı harf uygulamasını koymak gerekir. Aşağıdaki örnekleri inceleyiniz.

- Genç, Giray (1998a), *Osmanlı İmparatorluğunda Medreseler*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Genç, Giray (1998b), “*Medrese*”, *İslam Ansiklopedisi*, c. 22, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları: 200-215.

TÜRK DİLİ II

Eser adı: Eser adı, eserin ayrıntılı başlığıdır. Kapakta ana ve alt başlıklar yer alıyorsa hepsi künye yazımında belirtilmelidir. Eser, bir kitap ya da dergi ise italik yazılmalıdır, makaleler tırnak içinde belirtilir. Eser adının bold (koyu) yazıldığı örneklere de rastlanmaktadır. Aşağıdaki örneği inceleyiniz.

• *Kılıç, Levend (2012), Fotoğraf Kültürü*, (ed. Müjgan Bozkaya), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Dergi makaleleri kaynak gösterilirken, yazarın soyadı, adı ve parantez içinde tarih belirtilmesinin ardından tırnak içinde makalenin tam ismi, makalenin yer aldığı derginin ismi, cilt numarası ve makalenin dergideki sayfa aralığı yazılır.

• Timurtaş, F. Kadri (1951), "Fatih Devri Şairlerinden Cemâlî ve Eserleri", *İÜ Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, IV (3): 189-213.

Yazar, kaynak olarak basılmamış yüksek lisans veya doktora tezlerinden yararlanıyorsa kaynakça listesinde tezin basılmamış olduğunu ve hangi üniversitede hazırlandığını mutlaka belirtmelidir.

• İsen, Tuba Işın (2002), "Divan fiirinde Fahriye", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Bilkent Üniversitesi. Bir eseri yayıma hazırlayan, derleyen, çeviren ya da esere editörlük yapanların kaynakçada mutlaka vurgulanması gerekir. Çeviri bir eserin orijinal yazarı, yazar ad ve soyadı bilgileri içerisinde yer alırken, eseri çeviren kişi, eserin adı belirtildikten sonra çev. ibaresi ile yer almalıdır. Eser editörlüğü ya da derlemesi ed. haz. Ya da der. ibareleri ile belirtilmelidir. Kaynak gösterirken eserin bu konudaki niteliğini vurgulamak önemlidir.

• Eagleton, Terry (2011), *Kötülük Üzerine Bir Deneme*, (çev. Şenol Bezci), İstanbul: İletişim Yayınları.

Aynı yazara ait birden fazla yapıt kaynakçada gösterilecekse bu durumda, ilk esere yer verildikten sonra aynı yazarın diğer eserleri için ad ve soyadı düzenini yinelemek gerekmez; bunun yerine ad ve soyadı bilgisi yerine bir uzun çizgi konabilir. Aynı yazara ait birden fazla eserin kaynakçadaki sıralaması, soyadı alfabetik bir ayarlamaya müsait olmadığı için, eserlerin alfabetik sırasına göre yapılır.

• Develi, Hayati (1995), *Evlîya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmesi ve Uyumlar*, Ankara: TDK Yayınları.

• _____ (1998), *XVIII. Yüzyıl İstanbul Hayatına Dair Risâle-i Garîbe*, İstanbul: Kitabevi.

Son yıllarda yazım stillerinde genellikle eser adı italik formu ile yazılmaktadır. Ancak eser adının altının çizildiği örneklerle de karşılaşılabilir.

Eagleton, Terry (2011), Kötülük Üzerine Bir Deneme, (çev. Şenol Bezci), İstanbul: İletişim Yayınları.

Baskı sayısı: Eserin kapağında geliştirilmiş ya da düzenlenmiş yeni baskı ifadesi yer alıyorsa, kaynak gösterirken mutlaka baskı sayısına da yer vermek gereklidir. Çünkü bu ifadeler, esere yeni katkıların olduğu anlamına gelir, dolayısıyla verilen sayfa numarasında da daha önceki baskılara göre farklılık oluşabilir.

• Güven, Ahmet vd. (2005), *Türk Dünyası Üzerine Bir İnceleme*, Genişletilmiş 3. baskı, Ankara: Pelikan Yayınları.

Yayım yeri: Kullanılan kaynaktaki eserin yayım yeri belirtiliyorsa yazılmalıdır, belirtilmiyorsa yayım yeri yoktur anlamındaki yyy. ibaresi kullanılabilir. Benzer şekilde yayımcı ya da yayınevinin ismi de kullanılan kaynaktaki yer almıyorsa yy (yayımcı/yayınevi yok) ibaresi konabilir. Bunun İngilizce karşılığı "no place" anlamında "n.p." kısaltmasıdır.

• Küçüker, Ahmet (2004), *İletişimsizlik*, Ankara: yy.

Sayfa numaraları: Kaynakça listesinde kitap yayını gösterirken sayfa numarası belirtmek gerekmez, ancak makale yayını gösterirken makalenin yer aldığı sayfa aralığının mutlaka belirtilmesi gereklidir.

• Tekin, F. Ziya (1951), "Nedim'in Şiirlerinde İstanbul", *İÜ Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, V (4): 152-161.

İnternet belgelerine ve elektronik kaynaklara başvuru yönteminde, yazar soyadı, adı, belge tarihi, belge başlığı ve protokol ve erişim adresinin yazılması gerekir.

• Durmuş, Ali (2002), "Yaşar Kemal'in Edebiyat Serüveni", <http://www.kultursanat.com.tr>.

YAZIŞMA TÜRLERİ

Resmî Yazışmalar

Resmî yazı, devlet kurumlarının kendi aralarında veya kişi ve özel kuruluşlarla iletişimlerini sağlamak amacıyla yazılan yazılardır. Bilimsel yazılarda olduğu gibi bu tür yazılarda da, uzun anlatıma dayalı edebiyat türlerinden farklı olarak konuyu doğrudan ifade etmek amaçlanır.

Dilekçe

Resmî ya da özel kuruluşlara, gerçek ya da tüzel kişilere yazılan, bir dileği, isteği, ihbar ve şikayeti bildirmek üzere veya herhangi bir konuda bilgi sormak amacıyla yazılan resmî mektup türlerinden en yaygın dilekçedir. Dilekçelerin yazımında uyulması gereken noktalar şöyledir:

TÜRK DİLİ II

1. Dilekçe kağıdının üst kenarından bir miktar boşluk bırakıldıktan sonra isteğin iletiildiği makam adı yazılır ve alt satıra geçilerek makamın bulunduğu yer adı yazılır.
 2. Metin bölümü birkaç maddeden oluşmuyorsa paragraf başı kadar boşluk bırakılarak yazıya başlanır. Dilek, hiçbir yanlış anlamaya yer vermeyecek, açık ve anlaşılır bir ifade ile bildirilir. Anlatılmak istenen her şey kısa ve öz biçimde yazılmalıdır.
 3. Dilekçenin metin bölümü "arz ederim" ifadesiyle sonlandırılmalıdır.
 4. Metin bölümünün sonuna sağ alta tarih yazılır. Tarihin altına imza atılır. İmzanın altına da ad ve soyad yazılır.
 5. İmza bölümünden sonra kâğıdın sol alt tarafına adres ve iletişim bilgileri yazılır.
 6. Dilekçede ek belge varsa kağıdın sol alt tarafına adres ve iletişim bilgilerinin altına sıralanır.
- Dilekçeler daima bir üst makama yazılır. Konusuna ve usulüne uygun olmak koşuluyla ilgili makam, verilen dilekçeyi kabul etmek zorundadır. Dilekçeye ilgili bir belge, evrak varsa dilekçeye ek olarak verilebilir. Dilekçenin genel çizgileri olmasına rağmen farklı kurumlarda kullanılan dilekçe örnekleri değişiklik gösterebilmektedir.

DİLEKÇE ÖRNEĞİ

Tutanak

Meclis, kurul, toplantı, mahkeme gibi yerlerde söylenen sözlerin, tespit edildiği anda aynen yazıya geçirilmesiyle oluşturulan yazılara **tutanak** adı verilir. Toplantı tutanağının konusunu, meclis, mahkeme, kulüp, siyasi parti ve kongre toplantıları, apartman yönetimi toplantıları vb. yerlerde yapılan toplantılardaki konuşmalar ve görüşmeler oluşturur. Olay tutanağı, kavga, çatışma, hırsızlık, iş kazası gibi konuları içerir. Olay tutanağı, yalnızca konuyla ilgili kişilerce düzenlenir.

Tutanak, eskiden zabıt olarak adlandırılıyordu. Tutanağı düzenleyen kişiye de zabıt kâtabi deniyordu.

TUTANAK ÖRNEĞİ

Karar

Bazı resmî kuruluşların veya tüzel kişilerin bir konu üzerine yaptıkları toplantı veya oturumlardan sonra oluşan görüşleri, komisyonların gerçekleştirdikleri çalışma ve araştırma sonuçlarının onanmış deftere yazılmasına **karar** adı verilir. Toplantılardan sonra varılan sonuçlar, bir karar olarak karar defterine geçirilir. Kararlar, toplantıya katılanların oylarıyla belirlenir. Bir karar yazılırken şu noktalara dikkat edilmesi gerekir:

1. Karar yazısının başına sırasıyla karar tarihi ve günü, karar numarası, oturum yeri ve saati yazılır.
2. Giriş bölümünde toplantının gündemi ya da konusu belirtilir.
3. Üyelerin konuya ilişkin görüşleri ve tartışma sonuçları maddeler halinde yazılır.
4. Karar yazısı "oy birliğiyle karar verildi" veya "oy çokluğuyla karar verildi" ifadesiyle sonlandırılır.
5. Karar yazısının en altına toplantı başkanı ve üyelerinin adları, soyadları yazılır ve bu kişiler kararı imzalarlar. Kararlar ya karar defterine elle okunaklı ve düzenli bir biçimde yazılır, ya da bilgisayarla yazıldıktan sonra başkan ve üyelerce imzalandıktan sonra karar defterine yapıştırılır.

Rapor

Bir konu ya da olayın incelenmesi sonucunda elde edilen veriler ışığında ortaya çıkan görüşlerin sunulduğu yazı türüne **rapor** adı verilir. Rapor da tutanak gibi bilimsel yazı türlerindenidir. Ancak tutanakta olay olduğu ve görüldüğü gibi yazıya aktarılırken, raporda kişisel düşünce ve yorumlara yer verilir.

Rapor, çok geniş bir yelpazede hazırlanabilen bir yazı türüdür. Deney raporu, tez raporu, çalışma raporu, hava raporu, ölüm raporu, yıllık faaliyet raporu, teknik rapor vb. konularda rapor hazırlanabilir. Raporu hazırlayacak kişinin konuyla ilgili uzmanlığının olması önem arz eder. Bu bakımdan rapor hazırlama görevi konunun uzmanı olan kişilere verilmelidir.

Rapor hazırlanırken önce yazılı kaynaklara başvurmak, konuyla ilgili yeterli malzeme ve bilgi toplamak gerekir. Eğer gerekliyse konuyla ilgili kişilerin görüşlerine müracaat edilerek onlarla mülakat yapılabilir. Bu inceleme sırasında gerekliyse kanun, yönetmelik, tüzükler de incelenebilir. Rapor hazırlamanın son safhasını yazma oluşturur. Konuyla ilgili bütün veriler toplandıktan ve bir sonuca ulaşıldıktan sonra yazma işlemine geçilmelidir. Raporlar belli bir plan çerçevesinde hazırlanmalıdır. Daha önce benzer raporların hazırlanmasında oluşmuş ve genel kabul görmüş bir rapor düzeni varsa bu düzen içinde rapor yazılabilir. Eğer böyle bir hazır format yoksa konunun durumuna göre, mantıksal bir sıra izlenmelidir. Raporun niteliği, incelenen konunun olumlu ve olumsuz yönleri, nedenleri, yansımaları ve sonuçta varılan yargı açıkça belirtilmelidir. Raporda ileri sürülen olumlu veya olumsuz görüşler kesin kanıtlarla somut bir biçimde açıklanmalıdır. Raporların sonuç bölümü, raporu hazırlayanın görüşüne göre işlem yapılacağından, özellikle tek kişi tarafından hazırlanan rapordaki önem arz eder. Bu nedenle rapor hazırlayan kişi konuyla ilgili oluşan kanaatini tarafsız bir şekilde ifade etmelidir. Bunlar daha çok kişisel raporlar olarak adlandırılır. Birden çok kişinin hazırladığı ve ortak görüşü yansıtan raporlar da ortak raporlar olarak adlandırılır.

Raporu hazırlayan kişi veya kişilerin ad, soyad, unvan ve imzalarının raporda mutlaka yer alması gerekir.

TÜRK DİLİ II

RAPOR ÖRNEĞİ

Öz Geçmiş

Öz geçmiş, kamu veya özel kuruluşların iş başvurusu sırasında kişilerin niteliklerini kısaca anlatmalarını istediği yazı türüdür. Öz geçmiş, kuruluşların istediği niteliklere sahip kişiyi tercih edebilmesine olanak sağlar. Öz geçmiş, uluslararası bilimsel bir terim olarak "Curriculum Vitae (CV)" olarak adlandırılır. Öz geçmişte yazılan bilgilerin doğru ve ispatlanabilir nitelikte olmasına özen gösterilmelidir. Gerekli bilgiler tek sayfada en iyi biçimde ortaya konulmalıdır. İyi hazırlanmış bir öz geçmişte adayın kim olduğu, bugüne kadar neler yaptığı, becerilerinin neler olduğu, neleri bildiği ve adayın gelecek hedefleri belgelenir.

Bazı kurumların adaylarda aradığı bilgileri içeren hazır formlar mevcuttur. Eğer öz geçmiş isteyen kurumun belirli bir formu yoksa sıralamaya ad, adres ve telefon numarası, medeni durum gibi kişisel bilgiler vermekle başlanır. İlk işten başlayarak çalışılan işyerleri, yapılan görevler, taşınan unvanlar belirtilir. Eğitimle ilgili bilgiler, ilköğretim sonrası alan ve düzeyleri de belirtilerek tarih sırası ile yazılır. Sahip olunan beceriler, girmek istenen işle bağlantıyı ortaya çıkaracak bir şekilde sıralanır. Alınmış olan eğitimler, özel kurslar, seminerler ve akademik çalışmalar belirtilir. Kişisel veya sosyal başarılar, üye olunan kuruluşlar, sosyal faaliyetler ve özel ilgi alanları yazılır. Öz geçmişte referans yazmak zorunluluğu yoktur. Öz geçmiş beyaz, düz bir kâğıda yazılır. Öz geçmişin el yazısı ile yazılması tercih edilmediğinden daktilo veya bilgisayar ile yazılmalıdır. Haberleşmek için açık adres yazılmalı, e-posta adresi olarak kişinin adı ve soyadı veya kısaltılmış biçimi kullanılmalı, sanal ve takma adlar kullanılmamalıdır.

Özel Yazışmalar

Özel yazışmalar, kişiler arasında yapılan ve genellikle özel konuları içeren yazışmalardır. Özel yazışmalar, amaçlarına ve yazım biçimlerine göre farklılık gösterir. Aşağıda özel yazışma türlerine yer verilmiştir.

Mektup

Mektup, bir yakına bir dileği, isteği ya da arzuyu iletmek amacıyla yazılan yazılara denir. Kişi veya kurumlar arasında özel veya resmî iletişimi sağlayan bir yazı türü olan mektup, geçmişte en çok kullanılan iletişim aracı olmasına karşın günümüzde kullanım sıklığını yitirmiş bir türdür. Mektuplar genellikle çizgisiz, beyaz kâğıda yazılır. Özel ve edebî mektuba bir hitap ile başlanır. Mektubun tarihi, kâğıdın sağ üst kenarına yazılır. Mektuplar, işledikleri konuya göre özel mektup, edebî mektup, iş mektupları, resmî mektuplar ve açık mektup olmak üzere olmak üzere beş gruba ayrılır.

Özel Mektup

Yakın akrabalar ve arkadaşlar arasında yazılan, özel konuları içeren mektuplardır. Bu türden mektuplar sadece yazanı ve kendisine yazılanı ilgilendirir. Bu tür mektuplarda yakınlarından haber almak, kendisi ve çevresiyle ilgili yeni haberleri de karşı tarafa iletmek amaçlanır. Özel mektubun diğer bir özelliği ise insanların duygu dünyalarını yansıtır. Mektubu özel kılan da mektubun bu yönüdür. Bu mektupların eşe dosta, akrabalara yazılanlarına sağlık mektupları; görülen yardım, iyilik, anlayış üzerine yazılanlara tebrik mektupları; nişan, nikah, düğün, açılış çağrısı ifade edenlere davet mektupları denmektedir.

Özel mektup, hitap cümlesiyle başlar. Mektubun metin bölümü yazılış amacına uygun olarak düzenlenir. Metin bölümünün sonunda selam, saygı ve iyilik bildiren ifadeler yer alır. Yazının sağ altına imza atıldıktan sonra ad ve soyad yazılır.

İş Mektubu

İş mektupları, işle ilgili konularda ticari kuruluşların birbirleriyle ya da ticari kuruluşlarla kişilerin iletişimlerinde kullanılan mektuplardır. Bu mektuplarda konusu ne olursa olsun bir iş veya hizmet söz konusudur. Bu mektup türünde kısa, öz, anlaşılır ve kesin ifadeler kullanılır. Bir iş mektubu hitap cümlesiyle başlar. Kâğıdın sağ tarafına tarih yazılır. Adres ve tarihten sonra uygun bir aralık bırakılır, paragraf yapılarak doğrudan istek yazılır. Ardından istek, ihtiyaç ya da mektup konusu olan durum kısaca ele alınır. Bu bölümden sonra saygı ifadesiyle mektup sona erer. Metin bölümünün sağ altına ad ve soyad yazılarak üst kısmı imzalanır.

Resmî Mektup

Resmî dairelerin ve tüzel kişilik taşıyan kuruluşların birbirlerine yazdıkları resmî yazılarla, bunların vatandaşların başvurularına verdikleri yazılı cevaplara denir. Resmî mektuplar ve iş mektupları biçim ve içerik açısından bakıldığında dilekçe yazımı ile benzerlik göstermektedir. Dilekçeden farkı, bu tür mektuplarda tarihle birlikte mektubun sıra numarası ve konusunun belirtilmesidir. Cevap niteliğinde olan resmî mektuplarda ilgi hanesine cevabı olduğu mektubun sayı ve tarihi, konu başlığına da kısaca maksat yazılır. Bundan sonra iki ya da üç satır aralığı bırakılarak mektup yazılır.

Açık Mektup

Herhangi bir düşüncenin, görüşün açıklanması veya bir tezin savunulması ve halka duyurulması için yazılan ve gazete veya dergi aracılığıyla yayımlanan mektuplardır. Toplumunu ilgilendiren ya da bireysel bir konuda kamuoyunun da desteğini almak amacıyla etki artırmak amaçlı yazılan mektup türüdür.

VII. ÜNİTE OKUMA VE DİNLEME

OKUMA

Görme ve seslendirme yönleriyle **fizyolojik**, kavrama yönüyle de **zihinsel** faaliyet isteyen okuma becerisi okulda, işte, yaşamımızın her anında pek çok amaç için başvurduğumuz temel araçtır. Okuma eyleminin ana amacı yazılı metinden anlam çıkarmaktır. Anlama olmaksızın okuma boşuna bir çabadır. Bu konuda şunu söylemek abartı olmasa gerek. Bireylerin okuduğunu anlama becerileri ne derece geliştirilirse yaşam boyu yetkin okur-yazar olma becerileri de o derece gelişir.

Okuma sürecinde dikkat edilmesi gereken okumanın beş temel ilkesinden söz edilebilir:

1. **Okuma anlam kurma sürecidir.** Hiçbir yazılı kaynak kendini ifade edici değildir. Okuyucu ön bilgilerini kullanarak onu çözmeye çalışır. Anlam kurma sürecinde karşılaştırma, analiz ve sentez yaparak farklı düşüncelere ulaşma söz konusu olduğundan okuyucu metindeki anlamı değiştirirken kendisi de değişmektedir.
2. **Okuma akıcı olmalıdır.** Akıcı okuma; noktalama işaretleri, vurgu ve tonlamalara dikkat edilen, geriye dönüş ve kelime tekrarına yer verilmeyen, heceleme ve gereksiz duruşlar yapılmayan, anlam ünitelerine dikkat edilerek, konuşurcasına yapılan okumaya denir.
3. **Okuma stratejik olmalıdır.** Stratejik okuma; okuyucunun konuyla ilgili ön bilgilerini harekete geçirmesi, okuma türüne en uygun amaç ve yöntemi kullanarak okuma eylemini gerçekleştirmesi, zaman ve enerjiden tasarruf sağlamasıdır.
4. **Kişi okumaya güdülenmelidir.** Okuma eyleminde güdülenmenin önemli bir yeri vardır. Güdülenme bireysel farklılıklar gözetilerek çok çeşitli yollardan yapılabilir. Birey, okuma açısından içsel güdülenmeye sahipse, yetenekli olduğuna inanıyorsa o zaman zor metinleri okuma ve anlamada ısrarcı olacaktır.
5. **Okuma yaşam boyu devam etmelidir.** Okuma yaşam boyu devam eden bir etkinliktir. Günlük yaşamın bir bölümü düzenli olarak okuma etkinliğine ayrılmalıdır. Bunun bir alışkanlık haline getirilmesiyle ancak etkin ve iyi okur olmanın temelleri atılabilir.

Okuduğunu Anlama

İki ayrı kavram gibi görünen okuma ve anlama birbiriyle yakından ilişkili iki kavramdır. Okunan bir metnin anlaşılabilmesi iyi bir okuma becerisi, zihinsel süreçlerin aktif olarak kullanılması ve dikkatli bir değerlendirme gerektirmektedir.

Okuduğunu anlamayla ilgili temel ilkeler şöyle sıralanabilir:

- ✚ Okuma bir anlam kurma sürecidir.
- ✚ Okuduğunu anlama süreci beynin aktif olmasını gerektiren çok boyutlu bir süreçtir. Dolayısıyla yoğun bir zihinsel çabayı zorunlu kılar.
- ✚ Okuduğunu anlamamanın gerçekleşmesi ciddi bir dikkat gerektirir. Dikkat, okuduğunu anlamamanın temel ölçütlerinden biridir.
- ✚ Okuduğunu anlama, ön bilgilerle ilişkiler kurmayı, dikkatli bir düşünmeyi, yorumlama becerisini, analiz ve sentezi gerektirir.
- ✚ Okuduğunu anlama, okunanların ön bilgilerle ve bağlantılı diğer konularla ilişkilendirilip zihinde yeniden yapılandırılmasıdır.
- ✚ Okuduğunu anlama, zengin bir kelime dağarcığını gerektirir. Kelime dağarcığının kısıtlı olması okuduğunu anlamayı güçleştirecek, buna bağlı olarak ya anlama gerçekleşmeyecek ya da anlama hızı yavaşlayacaktır.
- ✚ Okuduğunu anlama geniş bir bilgi birikimini ve var olan bilgiler arasında sağlam ilişkiler kurma becerisini gerektirir.
- ✚ Okuduğunu anlama, metnin ana düşüncesini, konusunu, metinde sunulan düşünceler ağını bulma, kavrama, metinde iletilmek istenen mesaj ya da mesajları doğru algılamadır.

Okuma sürecinde metnin daha iyi anlaşılmasını sağlayacak, okuduğunu anlamayı destekleyecek, anlama hızını arttıracak bazı çalışmalar yapılabilir. Bu çalışmalar şu şekilde sıralanabilir:

- ✚ Metnin ana ve ara başlıkları arasında ilişki kurmak
- ✚ Metnin paragrafları arasında ilişki kurmak, ilişkiyi kavramak
- ✚ Okuma sırasında önemli görülen yerleri not almak
- ✚ Metnin konusunu belirlemek
- ✚ Metindeki ana ve yardımcı düşünceleri belirlemek
- ✚ Metin yazarının bakış açısını, anlatım tarzını belirlemek
- ✚ Metinde yer alan örnekleri dikkatle okumak ve konuyla ilişkilendirmek
- ✚ Metnin konusunu önceden bilinenlerle ilişkilendirmek
- ✚ Metinde ele alınan konuyu zihinde yeniden yapılandırmak, analiz ve senteze gitmek, yorumlamak
- ✚ Metinde geçen anlamı bilinmeyen kelime ve terimlere bağlama uygun anlamlar yüklemek
- ✚ Metinden hareketle "ne, nerede, ne zaman, nasıl, neden ve kim" sorularına cevap bulmak Okuduğunu anlayabilmenin başlıca şartları şunlardır:

TÜRK DİLİ II

Yoğun dikkat: Metinde birbirini izleyen kelimelerin anlamlarına yoğunlaşma konusunda dikkat yeteneğini geliştirebilmek için değişik etkinlikler gerçekleştirilebilir. Karşılıklı tartışmalar, metni oyunlaştırma, canlandırma ve metinle ilgili hazırlıksız konuşmalar bu etkinlikler arasında yer almaktadır.

Yeniden yapılandırma: Metinden elde edilen bilgilerle, metnin konusuyla ilgili önceden sahip olunan bilgilerin ilişkilendirilmesi ve zihinde yapılandırılmasıdır.

Zihinde canlandırma: Düşünmenin gerçekleşmesi doğrudan okumaya yoğunlaşmak, okunanların anlamları üzerinde düşünmek ve bunları zihinde canlandırmakla ilişkilidir.

Çıkarımlarda bulunma: Çıkarımda bulunma metindeki sebep-sonuç ilişkilerinin, durumlar, olaylar vb. arasındaki kıyaslama ve ilişkilerin belirlenmesini gerektirmektedir.

Anlamı kavrama: Karmaşık zihinsel etkinliklerin yer aldığı bu aşamada ipuçları ve kullanılan kelimeler büyük önem taşımaktadır.

Okuma Alışkanlığı

Temel dil becerilerinin doğru kazandırılması ve bir davranış haline getirilmesinde okuma alışkanlığının payı büyüktür. Sadece temel dil becerilerinin değil yaşama bakışın, yaşamı doğru algılayışın da temelinde okuma alışkanlığı yer almaktadır. Okuma alışkanlığı ise iyi bir okur olmakla mümkündür.

Okuma kültürü, birbiriyle ilişkili ve birbirini bütünleyen birçok beceriyi içeren bir süreçtir. Bu sürecin

- ✓ İlk basamağı görsel okuryazarlık,
- ✓ İkinci aşaması okuma-yazma becerisi edinme,
- ✓ Üçüncüsü de okuma alışkanlığı becerisi kazanmadır.

Ülkelerin gelişmişliği, okumayan değil okuyan, özellikle de okumayı alışkanlık haline getiren kişilerin çokluğu ile sağlanabilir. Okuma, toplumların az gelişmişlik sorununu aşmalarında eğitim, ekonomi ve kültür alanlarında göstermeleri gereken çabaların bileşeni ve hızlandırıcısı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Okuma eylemi çok çeşitli amaçlarla gerçekleştirilir. Bireyler bilgi, iletişim, teknoloji yüzyılı denilen yüzyıla uyum sağlayabilmek, bilgi edinmek, öğrenmek, düşünce ufkunu, genel kültürünü genişletmek, boş zamanlarını değerlendirmek, araştırma yapmak için okurlar. Çağımız bir değişim çağıdır.

Okuma Alışkanlığı Edinmeyi Etkileyen Faktörler

Yaşam boyu devam etmesi gereken bir süreç olarak adlandırılan okuma alışkanlığını edinmede değişik etkenlerin rol oynadığı bir gerçektir. Bu etkenler şu şekilde sıralanabilir:

Bireysel etkenler: Okuma alışkanlığını edinmede dış etkenlerden çok kişinin içinden gelen istek ve yönelim etkilidir. Bireysel farklılıklar beraberinde okumaya karşı farklı tutumları, yaklaşımları da getirmektedir.

Çevre: Fiziksel ve sosyal çevrenin birey üzerinde şekillendirici etkisi vardır. Birey, doğumundan itibaren çevrenin olumlu ya da olumsuz etkileriyle karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle sosyal çevrenin bireyin okuma alışkanlığı üzerindeki etkisi çok açıktır.

Aile: Kişiliğin oluşumunda ilk adımların atıldığı, kişiliğin şekillendiği aile ortamının okuma alışkanlığının yerleşmesinde önemli bir payı vardır. Anne babanın bu anlamda bilinçli olması ve okuma konusunda olumlu model davranış geliştirmesi gerekmektedir.

Okul: Okuma alışkanlığının kazandırılmasında okulun özel bir önemi vardır. Bu nedenle okul sisteminin öğretmen, öğrenci, öğretim programları, ders kitapları, ders materyalleri gibi bileşenlerinin okuma ilgisini pekiştirici, okumaya yönelik güdüyü destekleyici yönde olması gerekmektedir.

Okuma Türleri

Sesli Okuma

Sesli okuma, gözle algılanarak zihinde anlamlandırılan sözcüklerin konuşma organlarıyla seslendirilmesidir. Sesli okumada amaç, okunan metinde geçen kelimelerin nasıl seslendirildiği ve hangi bağlamda kullanıldığının anlaşılmasını sağlamaktır. Sesli okuma sadece anlamayı değil, anlatmayı da kapsamaktadır.

Sessiz Okuma

Sessiz okuma, gözle algılanan sözcüklerin zihinde anlamlandırılmasıdır. Sesli okumadan daha sonra kazanılan bir beceri olmasına rağmen en çok kullanılan okuma türüdür. Sessiz okumada amaç, bireyin akıcı ve hızlı okumasını sağlamaktır. Göz hareketlerine ve beyinde meydana gelen okuma sürecine dayanır. Sessiz okuma daha hızlı gerçekleşmektedir, bu nedenle de sesli okumaya göre daha fazla tercih edilen bir okuma türü konumundadır.

TÜRK DİLİ II

Göz Atarak Okuma

Göz atarak okuma, metnin tamamı okunmadan, sözcükler üzerinde durulmadan yapılan okumadır. Genellikle bir kitap okunup anlaşılacak istenildiği zaman değil de bir konu hakkında genel bilgiler edinmek amacıyla yapılır. Göz atarak okumada amaç, konunun ayrıntılarına girilmeden ana hatlarıyla kavranmasıdır. Bu tür okumalarda dikkat; tarihlere, yerlere, isimlere, grafik, tablo ve bölümlere çekilir. Normal okumadan üç, dört kat daha hızlı gerçekleştiği için bireylere zaman kazandırır.

Özetleyerek Okuma

Metinde anlatılanların genel olarak anlaşılması, konunun ana hatlarıyla kavranması amacıyla yapılan okumadır. Gerekli takdirde özetler yazıya da dökülebilir. Özetleyerek yapılan okuma metnin eksiksiz olarak anlaşılmasını sağlama bakımından yararlıdır.

Özetleme metnin türüne göre farklılık gösterir. Öyküleyici metinleri okurken öykünün öğelerinin tam olarak anlatılması gerekirken, bilgi verici bir metnin özetinde önemli olaylar ve mantıksal sırasının belirlenmesi önem kazanır.

İşaretleyerek Okuma

Metinde önemli görülen yerlerin çeşitli işaretler konularak okunmasıdır. İşaretleyerek okumada amaç, konuyu anlamaya yardımcı olacak anahtar kelime ve kavramların, önemli görülen yerlerin belirlenmesidir. Not almadan farklı olarak, işaretleyerek okumada önemli görülen yerler not alınmaz, sadece işaretlemekle yetinilir.

Tahmin Ederek Okuma

Okuma sırasında okumanın kesilerek ya da metne başlanmadan önce metnin görsellerinden, başlığından yola çıkılarak metin hakkında yorumların yapılması şeklinde gerçekleşen okuma türüdür. Zihnin etkin kılınması açısından yararlıdır. Metin yarıda kesilerek devamı hakkında yorumlar yapılır ya da metne hiç başlanmadan metnin görsellerinden ve başlığından yola çıkılarak tahminde bulunulur.

Soru Sorarak Okuma

Metnin sesli ya da sessiz okunması sırasında/sonrasında metne yönelik sorular oluşturulması yoluyla yapılan okumadır. Zihni etkin kılması bakımından yararlıdır. Bir metnin okunması sırasında yetkin bir okur okuduğunu anlayıp anlamadığını kontrol etmeye, okuduklarında önemli öğelerle ayrıntıları ayırt etmeye, bilmediği sözcükleri ya da anlamadığı yerleri anlamak için tekrar okuyarak bağlamdaki ipuçlarından yararlanmaya ve ne kadar anladığını belirlemek için soru sormaya gereksinim duyar.

Tartışarak Okuma

Metnin sesli ya da sesiz okunmasından sonra, metinde ele alınan olay ya da düşüncelerin tartışılması esasına dayanan okumadır. Tartışarak okumada amaç, metinde işlenen konuyla ilgili bilgi, duygu ve düşüncelerin başkalarıyla paylaşılması ve başkalarının bilgi ve görüşlerinden yararlanarak farklı bakış açıları kazanmaktır.

OKUDUĞUNU ANLAMA STRATEJİLERİ

Strateji genel olarak bir şeyi elde etmek için izlenen yol ya da amaca ulaşmak amacıyla bir plan oluşturma, onu uygulama olarak ifade edilebilir. Okuduğunu anlama stratejileri ise okuduğunu anlamayı ve kavramayı kolaylaştırmak, bu süreçte yaşanan sorunları çözmek amacıyla kullanılan stratejilerdir. Genel olarak okuduğunu anlama stratejileri;

- ✓ Okuma öncesinde,
- ✓ Okuma sırasında
- ✓ Okuma sonrasında kullanılan stratejiler olarak gruplandırılmaktadır.

Okuma Öncesinde Kullanılan Stratejiler

Bu stratejiler okuma sürecinin en önemli basamağını oluştururlar. Okuma amacının ve metinden ne alınacak istendiğinin belirlendiği aşamadır. Okuma amacını belirleme, metnin yapısı hakkında bilgi edinme, metinle ilgili ön bilgileri hatırlama, başlık ve görsellerden hareket ederek konuyu tahmin etme, okuma sırasında nelere dikkat edileceğine karar verme gibi stratejiler bu bölümde kullanılabilir.

Okuma öncesinde kullanılan okuma stratejilerinin amaçları; konuyla ilgili ön bilgileri harekete geçirmek, metni anlamak için ön hazırlık yapmak, metnin okunması konusunda istek ve motivasyon oluşturmak, anlamı bilinen ve bilinmeyen kelimeler arasında anlamsal ilişkiler kurmak, başlığa dikkat çekmek ve konuyu tahmin etmek şeklinde özetlenebilir.

Okuma Sırasında Kullanılan Stratejiler

Okuma öncesinde belirlenen amaçlar doğrultusunda metnin okunması, değerlendirilmesi ve anlama düzeyinin kontrol edilmesidir. Bu amaçla not alma, okuma hızını ayarlama, önemli bilgiyi işaretleme, sözlük vb. başvuru kaynaklarını kullanma, okuma sırasında geri dönüşlerde bulunma, metne yoğunlaşma, sesli okuma, bağlama yönelik ipuçları kullanma, bilginin kalıcılığını sağlamak amacıyla şemalaştırma, resimleştirme, noktalama işaretlerine, yazım kurallarına dikkat etme, önce okunanları kontrol etme, anlamı bilinmeyen kelimeleri metinden yola çıkarak tahmin etme ya da ek-köke dayalı olarak anlamı kestirme gibi stratejiler okuma eylemi devam ederken kullanılabilir.

TÜRK DİLİ II

Okuma sırasında kullanılan stratejilerin amaçları; yönlendirme ve sorular yoluyla metinle etkileşimi sağlamak, metnin yapı ve mantıksal sırasını kavramak, metnin bağlamını açıklamak, anlamak, çıkarım ve yargıda bulunmayı kolaylaştırmak, anlamı bilinmeyen kelimelerin anlamlarının bağlamdan çıkarılabilmesi için ipuçları bulmak, paragraf ve metnin ana düşüncesini çıkarmada kolaylık sağlamak, metin içinde özel bir bilgiyi aramak, metni okumaya başlamadan önce verilen soruların cevaplarını bulmak, metinle ilgili olarak verilen şekilleri ya da haritaları tamamlamak, metinde verilen mesajla ilgili not almak şeklinde özetlenebilir.

Okuma Sonrasında Kullanılan Stratejiler

Sürecin değerlendirildiği aşama olarak da ifade edilen bu aşamada okumanın amaçlara uygun olarak gerçekleşip gerçekleşmediği, metinde anlaşılmayan bir yer olup olmadığı, metinle ilgili tahminlerin ne derece doğru olduğu denetlenir. Okuma sonrası kullanılan stratejiler arasında, metinle ilgili önceden yapılan tahminlerin doğru olup olmadığını kontrol etme, özetleme, metindeki düşünceler arasındaki ilişkiyi görmek için metni yeniden gözden geçirme gibi stratejiler sayılabilir.

Okuma sonrasında kullanılan okuduğun anlama stratejilerinin amaçları; okuma deneyimini genişletmek, metinde yer alan bilgilerle önceden sahip olunan bilgileri birleştirmek, metnin daha derin analizini yapmak, metinden yapılan çıkarımların birleştirilmesini sağlamak, öğrenilenleri değerlendirmek, metinle ilgili sorulara cevap vermek, metindeki önemli yerlerin altını çizmek şeklinde sıralanabilir.

ELEŞTİREL OKUMA

TDK Güncel Türkçe Sözlük eleştiriyi "1. Bir insanı, bir eseri, bir konuyu doğru ve yanlış yanlarını bulup göstermek amacıyla inceleme işi, tenkit 2. *ed.* Bir edebiyat veya sanat eserini her yönüyle değerlendirerek anlaşılmasını sağlamak amacıyla yazılan yazı türü, tenkit, kritik. 3. *fel.* Özellikle bilginin temellerini ve doğruluk durumunu inceleme, sınamak, yargılama" şeklinde açıklamaktadır. Bu açıklamalardan yola çıkarak eleştiriyi; bir şeyi nesnel açıdan yargılama, yorumlama, analiz etme şeklinde tanımlamak mümkündür.

Eleştirel düşünme ile ilgili de çok çeşitli tanımlar yapılmıştır. Bu tanımlar farklı gibi görünse de eleştirel düşünmenin özü hakkında ortak kavramları içermektedir. Kendi düşünce süreçlerimizin bilincinde olarak, başkalarının düşünce süreçlerini göz önünde tutarak, öğrendiklerimizi uygulayarak kendimizi ve çevremizde yer alan olayları anlayabilmeyi amaç edinen aktif ve organize bir zihinsel sürece **eleştirel düşünme** denir.

Eleştirel düşünmenin temel özellikleri şöyledir:

- ✚ Eleştirel düşünme ön yargılardan uzak olmayı gerektirir.
- ✚ Eleştirel düşünme bir süreçtir.
- ✚ Zihinsel düşünme süreçlerinin aktif kullanımı söz konusudur.
- ✚ Çok yönlü bakış açısını ve düşünmeyi zorunlu kılar.
- ✚ Bilimsel bir yaklaşımı, nesnel bakış açısını gerektirir.
- ✚ Eleştirel düşünmede neden-sonuç ilişkisinin önemli bir yeri vardır.
- ✚ Eleştirel düşünmenin temelinde yoğun bir dikkat vardır. Olgular, olaylar ve durumları dikkatle ele alıp değerlendirmeyi, yorumlamayı, analiz ve sentez yapma becerisini gerektirir.

Eleştirel düşünme sürecinin içerdiği beceriler şunlardır:

- ✚ Tanımlama
- ✚ Hipotez (Denence) kurma
- ✚ Bilgi toplama
- ✚ Yorumlama ve genelleme
- ✚ Akıl yürütme
- ✚ Değerlendirme
- ✚ Uygulama

Eleştirel okuma ise eleştirel düşünme yaklaşımının okuma eyleminde, metin üzerinde uygulanmasıdır. Metnin konusunu, ana düşüncesini, yazarın bakış açısını kavramak, metinde sunulanları önceden bilinenlerle ve konuyla ilgili sağlam kaynaklardan alınan bilgilerle ilişkilendirmek, ön yargılardan uzak bir şekilde zihinsel süreçlerden geçirerek yeniden yapılandırmak, sorgulamak, yorumlamak ve değerlendirmektir.

Eleştirel okuma, dili doğru kullanma becerisiyle de yakından ilişkilidir. Sağlam bir dil aynı zamanda zengin bir kelime dağarcığı ve terim bilgisi demektir. Bu da okunan metinlere daha hızlı ve doğru anlamlar yüklemeyi, kavramlar arasında ilişkiler kurabilmeyi, sağlıklı değerlendirme ve yorumlar yapabilmeyi beraberinde getirir.

TÜRK DİLİ II

Eleştirel okumada ön yargıya yer yoktur. Siyasi, sosyal, dini anlamda bütün ön yargılardan uzaklaşmak, metinde yer alan olgu, olay ve durumlara nesnel yaklaşmak gerekir. Eleştirel okumada metnin türü (bilgilendirici/kurgulayıcı) belirleyicidir. Okurun metne yaklaşımı metin türüne göre değişiklik gösterir. Bilgilendirici metinde okur; bilginin niteliğini, günlük yaşamda geçerliliğinin olup olmadığını, bilginin dayandığı kaynakları ve güvenilirliğini sorgular. Bilgilendirici metinlerde anlatılanlar gerçek yaşamdaki nesnelere, varlıklar, durumlar, olaylar, olgularla ilgilidir. Bilgilendirici metinlerde hayal gücünden çok nesnellik ön plandadır.

Kurgulayıcı metinlere okurun yaklaşımı bilgilendirici metinden farklıdır. Kurgulayıcı metinlerde öge çeşitliliği daha fazladır. Olay/olay örgüsü, şahıs/shahıs kadrosu, zaman, mekân, yazarın benimsediği anlatım tarzı, kullanılan dil mercek altına alınan öğeler arasında yer alır.

Kurgulayıcı metinlerde bilgi üretme ve öğretme amacı yoktur. Bu tür metinlerde yazar öğretmeyi değil okura yazdıklarıyla özdeşim kurduğunu amaçlar.

DİNLEME

Anlama becerisinin ikinci bileşeni dinlemedir. Dinleme de okuma gibi yoğun bir zihinsel çabayı, dikkati gerektiren aktif bir süreçtir. Duyulan seslerin algılanması olayı dinleme değildir. Bu durum basit bir işitmeden öteye geçmez. İşitme, yani seslerin algılanması olayı dinleme eyleminin sadece ilk basamağı, yani fizyolojik olan boyutudur. Dinleme de okuma gibi bir anlam kurma sürecidir.

Dinleme, işitilenlerin zihinde anlamlandırıldığı bir süreçtir. Bu süreç

- ✓ İşitme,
- ✓ Dikkate alma ve anlamlandırma,
- ✓ Tepki verme gibi aşamalardan oluşmaktadır.

Diğer beceri alanlarında olduğu gibi dinleme becerisi de eğitim yoluyla geliştirilebilir.

Dinleme etkinliğinde dört temel bileşen vardır:

- ✓ Konuşan,
- ✓ İleti-mesaj,
- ✓ Dinleyen,
- ✓ Geri bildirim.

Dinlemenin temel özellikleri şöyle sıralanabilir:

- ✚ Dinlemede konuşan ve dinleyen tarafların varlığı söz konusudur.
- ✚ Konuşanın iletmek istediği bir mesaj vardır.
- ✚ Dinleyici, doğru, pürüzsüz şekilde iletilen mesajı alır, zihinsel süreçten geçirdikten sonra anlamlandırır ve buna uygun bir tepki verir.
- ✚ Alınan mesajın zihinsel süreçte anlamlandırılması yoğun bir çabayı gerektirir.
- ✚ Mesajın doğru algılanması yoğun bir dikkati gerektirir. Dikkat, dinleme eyleminin temelidir.
- ✚ Dinleyicinin kelime dağarcığının zenginliği ve bilgi birikimi dinlemenin gerçekleşmesinde, anlam kurmayı kolaylaştırmada önemli bir etkenlerdir.
- ✚ Dinleyicinin konuşmacıdan gelen mesajı aldıktan ve zihinsel süreçten geçirip yapılandırdıktan sonra sözlü ya da jest mimiklerle geri bildirimde bulunması sürecin sağlıklı işleyip işlemediği hakkında önemli bilgiler içermektedir.

Dinleme Sürecini Etkileyen Faktörler

Süreçte ortak bir dilin varlığı dinleme etkinliğinin amacına ulaşmasında temel olarak nitelendirilebilir. Ortak dil dışında dinleme sürecini etkileyen değişik faktörler vardır. Bunlar; kaynak, alıcı ve çevre-ortam olarak sıralanabilir.

Kaynak (Konuşmacı) Temelli Faktörler:

- ✚ Mesajda kullanılan sözcükler, terimler, yanlış anlaşılmaya yol açacak cümle kuruluşları, yanlış vurgu ve tonlamalar
- ✚ Konuşma bozuklukları, konuşmayı etkileyen fiziksel etkenler
- ✚ Konuşma hızı
- ✚ Ses tonu
- ✚ Jest ve mimikler
- ✚ Bilgi birikimi
- ✚ Konuyla ilgili yapılan hazırlık
- ✚ Konunun sunuluş şekli

TÜRK DİLİ II

Alıcı (Dinleyici) Temelli Faktörler:

- ✚ Alıcının zihinsel ve fizyolojik yetileri
- ✚ Dikkat
- ✚ İlgi, istek
- ✚ Kelime dağarcığı
- ✚ Bilgi birikimi
- ✚ Ön yargı
- ✚ Dinleme sürecinde uygun dinleme davranışları gösterme (Dik oturma, konuşanla göz teması kurma, not tutma, soru sorma, dinlenenlere uygun geri bildirimlerde bulunma, vb.)
- ✚ Dinleme hızı

Çevre-Ortam Temelli Faktörler:

- ✚ Isı
- ✚ Ses
- ✚ Işık
- ✚ Fiziksel konfor

Dinleme Türleri

Aktif Dinleme

Dinleyenin aktif olduğu dinleme yöntemidir. Konuşmacıya dinlendiğini, söylediklerine değer verildiğini gösteren bir dinleme şeklidir. Bu tepki, sözler, jest ve mimiklerle gösterilebilir. Konuşmacıyla göz teması kurmak, ona arada sorular yöneltmek, konuşmacının sözlerini ve duygularını geri yansıtmak, duygu ve düşüncelerini özetlemek, yani geri bildirimde bulunmak aktif dinlemenin göstergeleri arasında yer almaktadır.

Pasif Dinleme

Pasif dinleme, dinleyicinin sözlü tepkide bulunmadan, sessizce dinleme etkinliğinde bulunmasıdır. Bu dinleme, konuşmacıya söylediklerinin kabul edildiği duygusunu verir, duygu ve düşüncelerini daha çok dile getirme konusunda kişiyi cesaretlendirir. Bu dinlemede dinleyenin konuşulanları anlayıp anlamadığı konusunda net bir bilgi yoktur.

Not Alarak Dinleme Dinlenenlerin daha kolay anlaşılması, hatırlanması amacıyla önemli görülen bölümlerin kısa notlar alınması yoluyla yapılan dinlemedir. Bu dinlemede dinleyici ana düşünceyi, önemli bölümleri, dikkat çeken sözleri daha sonra kolay hatırlamak amacıyla kısa notlar alarak kaydeder.

Grup Halinde Dinleme

Anlatılanları daha iyi kavramak amacıyla dinleyenlerin dinleme esnasında birbirleriyle etkileşim içinde oldukları, birbirlerine soru sordukları, paylaşımında buldukları dinlemedir.

Empatik Dinleme

Bir kişinin duygu ve düşüncelerini anlayabilmek için kendimizi onun yerine koyarak yaptığımız dinlemedir. Kişiyi anlamak amacıyla yapılan aktif dinleme de denilebilir.

Yaratıcı Dinleme

Dinleyicinin dinlediklerine anlam yükledikten sonra zihninde yapılandırması, yorumlaması, analiz ve senteze gittikten sonra bunlardan yeni fikirler üretmesi şeklinde gelişen bir dinleme türüdür.

Amaçlı Dinleme

Belli bir amaca odaklı olarak yapılan dinlemedir. Bir dinleyici bilgi edinmek, dinlediklerini yorumlamak, dinlediği üzerinde eleştirel düşünmek amacıyla dinleyebilir. Bu tür dinlemeler ağırlıklı olarak bilgi verici metinlerle ilgili dinlemelerdir. Ancak estetik dinlemeler de bu dinlemeyle yapılabilir. Amaçlı dinleme; bilgi edinmeye, yorumlamaya, eleştirmeye ve haz almaya (estetik) dayalı dinleme şeklinde sınıflandırılır.

Sorgulayıcı Dinleme

Anlatılanların tutarlılığının sorgulandığı, zihinsel süreçlerin yoğun olarak kullanıldığı bir dinleme türüdür. Bu süreçte konuşmacı tarafından ileri sürülen düşüncelerin zihinde mantıksal sorgusu yapılır, yorumlanır, önceki bilinenlerle karşılaştırılır, değerlendirilir ve bir sonuca gidilir.

Seçici Dinleme

Dinlenenlerin içinden ilgi ve ihtiyaca yönelik olanların seçilerek dinlenmesidir. Konuşulanların içinden sadece ilgilenilen bölümleri dinlemek, o bölümlere dikkati yoğunlaştırmak, diğer bölümleri dinlememektir. Bilinçli ve amaç odaklı bir dinlemedir.

TÜRK DİLİ II

Eleştirel Dinleme

Dinlenenlerin çok yönlü bakış açısıyla tarafsız bir şekilde ele alındığı, sorgulandığı, değerlendirildiği, karşılaştırmaların yapıldığı bir dinlemedir. Sorgulayıcı dinlemede olduğu gibi zihinsel süreçlerin yoğun olarak kullanıldığı, dinleyicinin kendi doğrularını bulmaya çalıştığı bir dinleme türüdür.

Dinleme sırasında dinleyici şu sorulara cevap arar:

- ❖ Konuşmacının amacı nedir?
- ❖ Konuşmacı konuyla ilgili yeterli bilgi ve birikime sahip mi?
- ❖ Verilen bilgiler güncel ve geçerli mi?
- ❖ Konu tarafsız bir bakış açısıyla ele alınıyor mu?
- ❖ Eleştiriler doğru mu?
- ❖ Alternatif çözüm önerileri sunuluyor mu?
- ❖ Çözüm önerileri bilimsel ve tutarlı mı?

OKUMA-DİNLEME İLİŞKİSİ

Okuduğunu ve dinlediğini anlama birbirine çok benzeyen süreçlerdir. Okuma ve dinleme arasında yakın bir ilişki vardır. Bu ilişki benzerlikler ve farklılıklar çerçevesinden ele alınabilir.

Her ikisi de anlama becerisinin temel bileşenidir. Başka bir deyişle bir tür "alıcı dil etkinliği"dir. Nasıl duygu, düşünce, tasarım ve yaşantılarımızı karşımızdakilerle paylaşmak için söze ya da yazıya başvuruyorsak, sözlü ve yazılı anlatım yollarını kullanıyorsak; başkalarının duygu ve düşüncelerini, tasarım ve yaşantılarını paylaşmak için de okumaya ve dinlemeye başvururuz. Her ikisinde de zihnin ve beynin aktif olması gerekir. Anlamanın gerçekleşmesi için ortak bir dile, dilsel birikime gereksinim vardır. Kaynakta (konuşmacı/ yazılı metin) kullanılan dilin niteliği (pürüzsüz, yalın, anlaşılır) anlamanın gerçekleşmesinde önemli hatta belirleyicidir. Ortamın özelliği, anlamın oluşumu sürecinde her iki bileşen için de çok önemlidir.

Okuma/dinleme öncesi, sırası ve sonrasındaki davranışlar her ikisi için de anlama sürecini etkilemektedir. Her ikisinde de anlamanın gerçekleşip gerçekleşmediği, anlama sürecinin aksadığı yönler alınan geri bildirimler sayesinde anlaşılabilir. İlgil ve istekler de yine her iki bileşen açısından anlama sürecini etkileyen ortak birer faktör olarak ifade edilebilir.

VIII. ÜNİTE SÖZLÜ ANLATIM

KONUŞMA İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

İnsanın karşısındakine dileklerini, duygularını sözlü olarak anlatması eylemine sözlü anlatım denir. Sözlü anlatımda düşüncelerin ve duyguların karşımızdakine doğru, etkili ve yeterli bir biçimde aktarımı önemlidir.

Konuşma

Konuşma, insanın duygularını, düşüncelerini sese dayalı bir dizge halinde sunması, başka bir deyişle anlamlı parçalara dönüştürülmüş seslerden yararlanarak düşüncelerini ifade etmesidir.

İnsan konuşan varlıktır. Bu hüküm, çıkardığı anlamlı ses dizgelerinin yapısı bakımından insanı diğer varlıklardan ayırırken; diğer taraftan insanlar arasında ortak, birleştirici bir özelliğe işaret etmektedir.

İnsan için konuşma, temel gereksinim oluşunun yanı sıra yine insanın çevresiyle ilişkilerini kolaylaştıran veya zorlaştıran bir araçtır. Konuşmada kullanılan **dilin bir toplumsal** bir de **bireysel yönü** vardır. Aynı dili kullanan şairlerin, hikâyecilerin, gazete yazarlarının, televizyon yorumcularının okuyucu veya dinleyici üzerinde oluşturdukları etkinin birbirinden farklı olması da dil ve söz arasındaki bu ayrım ile ilişkilidir.

Ses

Konuşma sesleri, akciğerlerden başlayıp ağız ve burunda sona eren solunum yollarında sıralanmış organlara çarpıp veya sürtünüp seda haline geldikten sonra en son olarak bir kalıptan, engelden geçip ağızdan çıkan titreşimlerdir. İlk olarak gırtlakta oluşan ham sesin, sahip olduğu belirli bir renk ile başkaları tarafından duyulan son biçimini alması; boğaz, ağız ve burun boşluklarında gerçekleşir. Beyin tarafından yönetilen konuşma süreçlerinde, insan ses aygıtlarının 60 kadar farklı sesi çıkarmaya ve işitildiğinde bunları ayırt etmeye uygun olduğu görülmektedir.

Harfler ve sesler sıklıkla birbirine karıştırılır. Harfler, seslerin yazıda gösterilme biçimleri, sembolleri, işaretleridir.

Boğumlanma

Ciğerlerden gönderilen havanın ağız ve burun yolundaki ses aygıtlarının yardımıyla ağızdan çıkarken konuşma sesi biçimlerini almasıdır. Seslerin doğru biçimde boğumlanması (sesletilmesi) etkili konuşmanın temel koşullarından biridir.

Sıklık / Frekans

Titreşen her nesnenin 1 saniyedeki yalın titreşimleridir. Ölçü birimi Hertz'dir. İnsanlar 20 ile 20 000 Hertz arasındaki ses dalgalarını algılayabilirler. Sıklıkta meydana gelen değişiklikler, kulaktaki seslerin tonunun alçak ve yüksek olarak algılanmasına neden olur.

Ton / Tonlama

Titreşen, ses veren varlığın titreşim sayısının az ya da çok oluşuna tonlama denir. Tonlama, iletilmek istenen mesajın, duygunun doğru şekilde dinleyiciye ulaşmasına, dinleyici üzerindeki etkisinin artmasına yardımcı olur. Tonlama aracılığıyla, konuşmanın içeriğine uygun coşkunun, güçlü, kesin, yumuşak, hassas duygular dinleyiciye iletilir.

Kesin yargılı bildirim cümlelerinin alçalan tonda olduğu, cümle içerisinde ara sözlerin düz bir tonda belirtildiği, soru cümlelerinde yükselen, cevaplarda alçalan tonlama olduğu, bağlama ve anlama göre kayıtsız, alaycı, sinirli vb. tonların bulunduğu görülmektedir.

Ezgi

İletilmek istenen mesaja, oluşturulmak istenen duygu değerine bağlı olarak konuşmacının cümle düzeyinde yaptığı tonlamalara ezgi denir.

Vurgu

Sözcüklerde ve sözcük öbeklerinde bazı hecelerin, cümlenin bütününde de bazı sözcüklerin diğerlerine göre daha yüksek tonda seslendirilmesidir.

Sözcük vurgusu ilk, orta veya son hecede görülebilir. Vurgunun yeri, anlamı ya da anlam, vurgunun yerini belirleyebilir: (*benim*) *cocuĞUM*, (*ben*) *çocuğum*, (*Hey!*) *çocuğum!*. Sözcük içerisinde vurgu, bazı durumlarda yazılışı aynı fakat anlamı farklı olan sözcükleri söyleyiş yoluyla ayırmak için kullanılır. Örneğin *ORdu*, *KURtuluş*, *BEbek* yer adlarında vurgu ilk hece üzerindedir. Buna karşılık *orDU*, *kurtuLUŞ*, *beBEK* sözcüklerinde vurgu son hece üzerindedir. Başka örnekler olarak *KAZma*, *ÇİZme*, *SARma* eylem adlarında vurgu ilk hece üzerideyken; *kazMA* (alet), *çizME* (ayakkabı), *sarMA* (yiyecek) nesne adlarında vurgu son hece üzerindedir.

Türkçede sözcüklerin vurgusu genellikle son hecededir. Ancak tek heceli sözcükler vurgusuzdur. Çok heceli yer adlarında da ikinci hecedeki ses sayısı birincidekinden çok ise vurgu ikinci hecededir. Örneğin; DeNİZli, MaLATya, AnTALya gibi

TÜRK DİLİ II

“ki” bağlacının kaynaşmasıyla oluşan “belki, sanki, mademki, halbuki...” sözcüklerindeki “ki” vurgulanmaz.

Öbek vurgusu, özellikle isim ve sıfat tamlamalarında tamlayan ögenin doğal vurgusudur. Birleşik sözcüklerde de yine öbeğin bir unsuru vurgulu seslendirilir: *YÜZbaşı, ASTsubay, öğrenCİ alayı, oTUZ gün, ŞÜKretmek gibi.*

Cümle vurgusu, cümledeki ögelerden birinin diğerlerine göre daha yüksek tonda, daha baskılı söylenmesidir.

Türkçede normal koşullarda cümle vurgusu yüklem üzerindedir. Ancak cümledeki yeni bilginin odağı olan sözcükler yükselen tonda seslendirilerek, yüklem önünde kullanılarak *soru eki, de bağlacı, yalnız edatı* gibi dil bilgisel unsurlardan yararlanarak vurgulanabilir.

Yüklemden uzak kalan özneler cümle vurgusu alır. Örneğin; *Sait Faik, Hallaç adlı öyküsünde, ilk kitabının yayınlanmasından duyduğu sevinci anlatır.*

Durak / Duraklama

Özellikle vurgulanan bir yargının, mesajın, yüksek tonlu ifadenin veya bir sorunun ardından gelen kısa süreli sessizliktir. Cümlenin anlamı, mesajın değeri, konuşmada durağın yerini ve süresini belirler. Duraklamalar; vurgulama tekniklerini çeşitlendirerek ifadeyi tekdüzelikten kurtarma olanağı sağladığı gibi, bazı durumlarda diğer vurgulama tekniklerinden çok daha etkili ve kalıcı olabilir.

Tını / Renk

Bir sesi başka seslerden ayırmamızı sağlayan fiziksel niteliğe tını ya da renk denir.

Pes ve Tiz Ses

Seslerin, kulağa kalın veya ince, yavaş veya hızlı, alçak veya yüksek ulaşmasını ifade etmek için *pes* ve *tiz* terimleri kullanılır. Buna göre *pes*; kulağa kalın, yavaş, alçak gelen sesler için kullanılırken *tiz*; kulağa ince, hızlı, yüksek gelen sesler için kullanılır. Titreşimlerin sıklığı azaldıkça sesler pesleşir, sıklığı arttıkça da sesler tizleşir.

Doğru, güzel, iyi bir sesin sahip olması gereken temel fiziksel özellikler şöyle sıralanabilir:

İşitilebilirlik: Konuşmanın sıklığı, tonu, yeğlinliği ve tınısı dinleyicinin rahatça işitebileceği nitelikte olmalıdır. Konuşmacıyı sağlıklı bir şekilde işitemeyen dinleyici, dikkatini konuşmanın içeriğine yoğunlaştıramayabilir, sinirlenebilir; dolayısıyla iletişim sorunları yaşanabilir.

Esneklik: Esneklik, ses hacminin değişikliğe bağlı olan ses tonunu ya da perde değişikliğini ifade eder. Konuşmayı aynı tonda, tekdüze olmaktan çıkararak unsurlardan biri, ses hacminin ve perdelerinin karışık olarak kullanılmasıdır.

Akıcılık: Konuşma sırasında sesin boğumlanarak sözcüklere dönüştürülmesi ve boğumlanma hızı, iletilmek istenen mesajın hedefe en doğru şekilde ulaşması için iyi ayarlanmalıdır.

Hoşagiderlik: Kişi doğru, güzel ve etkili iletişim kurabilmek için ses aralığını, perde genişliğini, tonlamayla sesine katabileceği tınıları, ifadesine katabileceği ezgiyi, sözcükleri söyleyiş hızını öncelikle tanımalı ardından da doğru şekillerde bunlardan yararlanmalıdır.

DOĞRU, GÜZEL VE ETKİLİ KONUŞMANIN TEMEL İLKELERİ

Açıklık

Açıklık, konuşmanın hem fizyolojik hem de psikolojik yönüyle ilgilidir. Sesleri doğru çıkarmak, yine o sesleri sözcüklere dönüştürürken doğru boğumlamak, sözcükleri cümlelere dönüştürürken iletilmek istenen mesaja göre doğru vurguları yapmak açık konuşmanın fizyolojik yönünü ilgilendirir ve başarılı bir konuşma için gereklidir.

Doğallık

İçten olmayı gerektiren doğallık, konuşmacının yapmacık sözcük tercihleri ve vurgulara başvurmadan iletmek istediği mesajı karşısındakilere ulaştırması ile mümkün olabilir.

İnandırıcılık

Konuşmacının ortaya koyacağı fikirlerin dinleyici tarafından inandırıcı bulunabilmesi için bu fikirlere önce konuşmacının inanmış görünmesi gerekir. Kararlı ifade ve tavırları, ortaya koyacağı deliller, seçeceği örnekler hep konuşmacının dinleyici tarafından inandırıcı bulunmasına hizmet eder.

İlginçlik

Konuşmanın konusu her zaman ilgi çekici olmayabilir. Sözlü anlatım sırasında konuyla bağlantılı bir hikayeyi, anekdotu anlatmak, bu hikaye veya anekdotlara göndermeler yapmak; eğlenceli veya düşündürücü ifadelere yer vermek; grafik, resim, ses kaydı, video kullanmak; vurgu ve tonlamalardan, jestler ve mimiklerden hatta sessizlikten doğru yerlerde yararlanmak konuşmayı ilgi çekici hale getirebilir.

TÜRK DİLİ II

Konuşmacının Bilgi ve Donanımı

Konuşmacının genellikle ilk ve temel amacı dinleyiciye mesaj, bilgi iletmektir. Bu mesaj ve içeriğindeki bilginin aktarımında konuşmacının sahip olması gereken en önemli özelliklerden biri kültürel ve bilgisel donanımdır. Konuşmanın yapıldığı koşullara göre, konuyla ilgili yeterli temel veya akademik birikime sahip olmayan kişilerin sözlü iletişimlerinde başarılı olması söz konusu değildir.

Ön Çalışma

Başarılı bir konuşmacı dinleyici karşısında konuşmadan önce belirli hazırlık süreçlerini geçirmelidir. Bu süreç günlük, hazırlıksız konuşmalarda düşüncelerini zihninde tasarlayarak, sentezleyerek kısacası mesajını, konuşma içeriğini akıl ve gönül süzgecinden geçirerek ortaya koymak suretiyle yapılmalıdır.

Yöntem ve Plan

Konuşmanın yöntemi ve planı, konuşmanın nasıl yapıldığı ile ilgilidir. Sesleri doğru çıkaran, boğumlayan, konuyu belirlemiş olan, konuyla ilgili gerekli temel bilgilere ve söz dağarcığına sahip olan bir kişi eğer konuşma yöntem ve planını amaca ve içeriğe uygun belirleyip uygulamazsa başarılı olamaz. İyi planlanmış bir konuşma ile kişi, karşılaşabileceği sorunlara önceden önlemler alabilir, süreyi etkin bir şekilde kullanabilir, sözlü iletişimi oluşturan bütünü en doğru biçimde sağlayabilir.

Konuşmayı Destekleyen Yardımcı Unsurlar

Özellikle hazırlıklı konuşmalarda, ele alınan konuyu etkili ve kalıcı bir şekilde dinleyiciye aktarmaya yardım eden sözlü sunum araçları kullanılabilir. Bilgisayar aracılığıyla projeksiyon cihazı ve powerpoint kullanmak, belirli bir nesne üzerine çizimler yapmak, el notları (handout) dağıtmak sözlü sunumlarda sıkça kullanılan konuşmanın yardımcı unsurlarındandır. Bu unsurların, hazırlık sürecinde belirli bir plan çerçevesinde konuşmanın uygun kısımlarında kullanılması sözlü sunumu daha etkili kılar.

Üslup

Gerek doğu edebiyatlarında belagat kitaplarında gerekse batı edebiyatlarındaki retorik kitaplarında belirtildiği şekliyle dilde ve onun kullanıma çıkma şekli olan üslupta esas belirleyici, ifadenin konuya ve amaca uygun düzenlenmesidir. Kişinin konuya ve amaca göre seçeceği üslup çeşitlerini Cosson şu şekilde sıralar:

- ❖ Üslubu belirlemede etkili olan fikirlerin, hazırlığın hatta planın ve daha pek çok şeyin konuşmanın akışına feda edildiği **çenebaz üslup** denir.
- ❖ Konuşmacının sıklıkla duraklaması, boğazının gıcıklanması, her cümlesinin adeta koşudaki bir engel gibi önünde durması şeklinde kendisini gösteren **çekingen üslup** denir.
- ❖ Başkaları üzerinde bıraktığı etki tartışılmayacak, bu şekilde konuşanları içerisinde buldukları grupların başına getiren, kişinin kendisine duyduğu güvenin ve kendisine dair övgülerin dinleyicinin hürmetini kazanmaya engel oluşturmaması gereken **övünme üslubu** denir.
- ❖ Sesin niteliği ve niceliği bakımından kuvvetsiz konuşmanın sonucu ortaya çıkan, bazen konuşmacının mizacının etkisiyle kendisini gösteren **monoton üslup** denir.
- ❖ Cümlelerin genellikle uzun ve bazı belirli maddelere ayrılarak ortaya konulduğu, içeriğinde hiç eğlendirici unsur bulunmayan, ağır ve âlimane konuşmaya dayalı **ağır üslup** denir.
- ❖ Daha çok avukatların, siyasîlerin, amele rehberlerinin kullandığı, makul, mantıkî, kuvvetli, mücadeleye hazır ve itham edici konuşmaya dayalı **delil üslubu** denir.
- ❖ Bir yerden bir yere atlayan, çok defa mantıksız ve sıkıcı olan, genellikle sinirli, çekingen insanların doğal konuşmalarına dayalı çözümlü, **ayrık üslup** denir.
- ❖ Vaizlerin şarkı söylüyor gibi uzata uzata bir makam tutturarak kullandıkları, buna uygun ortamlar dışında yadırganabilecek **vaiz üslubu** denir.
- ❖ Ağırlıkla duygulara yer veren **hissî üslup** denir.
- ❖ Kitle toplantılarında halkı galeyana getirmek isteyenlerin, halk katiplerinin, inkılapçıların tercih ettiği, bazen çekingen ve azametli bazen birden bire patlayan, bağırta ama genelde ardında coşkunluk saklayan **keskin üslup** denir.
- ❖ Ağır başlı, azametli, keskin, hiddetli, ne çok ciddi ne çok gergin olmayan, meclislerde kendiliğinden oluşan, konuşmada eğlenceli, nazik ve orijinal özellikler taşımaya dayalı **ziyafet üslubu** denir.

BEDEN DİLİ VE SÖZLÜ ANLATIMDAKİ YERİ

Beden dili; iletişim sürecinde dinleyicinin algısını etkileyen el, kol, baş, yüzdeki her bir uzuv ve diğer vücut azalarının hareketleridir. Beden, sözlü iletişim sürecine jest ve mimik aracılığıyla katılır.

Beden Dilinin Sözlü Anlatımdaki Yeri

Konuşmacı söze dökmediği düşüncelerini beden dili ile isteyerek veya istemeden dinleyiciye aktarabilir. Sözlü iletişimde konuşma ile uyumlu olarak gerçekleşen sözsüz hareketlerin, doğal vücut hareketleri olarak ortaya konmuş olmaları halinde dinleyici üzerinde istenen etkiyi sağlaması mümkündür.

TÜRK DİLİ II

Beden dilini, görsel yönü en az konuşma kadar önemli olan tiyatro gibi alanlar dışında, konuşmanın destekleyici ve yardımcı ögesi olarak düşünmek gerekir. Bu noktada, beden dili ne konuşmanın önüne geçecek şekilde abartılı ne de konuşmanın gerektirdiği vücut hareketlerden yoksun olmalıdır. Kişi, sözlü iletişim sırasında vücut hareketlerini doğru biçimde kontrol etmelidir.

Vücut hareketlerinin başkaları tarafından ortak biçimde algılanmasında kültürel kalıplar çok önemlidir. Aynı vücut hareketlerinin başka kültür ortamlarında sergilenmeleri sırasında aynı tepkileri göremeyebileceğini dikkate almak, dolayısıyla konuşma öncesinde dinleyiciyi bu özellikleri ile de tanımak gerekir.

İletişimde etkili olan, ancak yine iletişimin sese dayalı unsurlarından sayılmayan bir başka nokta, konuşmacının görünüşüdür. Konuşmacının bakımı, giyimi, genel tavırları kısacası görünüşü ile dinleyici üzerinde oluşturduğu algıyı yine bu noktada önemle belirtmek gerekir. Hatta kişinin daha konuşmaya başlamadan, dinleyici üzerinde güvenilirlik, yeterlilik, samimiyet, ciddiyet gibi özellikleriyle belirli ön kanaatler oluşturduğu düşünülürken, görünüşün ne derece önemli olduğu daha iyi anlaşılır.

Bedenin ve her bir unsurunun bağımsız veya birlikte hareketlerinin yanı sıra, sözlü iletişim sırasında vücudun belirli duruş özellikleriyle de yine dinleyici üzerinde çeşitli algılar oluşturduğu görülmektedir. Dik, omuzları düşük halde, el(ler) cepte veya bir yere yaslanır vb. şekilde durmak arasında dinleyici üzerinde oluşan kanaat farkı bulunur. Dolayısıyla kararlılık, heyecan, hazır olma, yeterlilik, ciddiyet, samimiyet vb. bakımlardan dinleyicinin konuşmacıyla ilgili olarak belirli kanaatler taşımada vücudun duruşu, genel tavrı çok önemlidir.

KONUŞMA TÜRLERİ

Sosyal yaşamdaki ilişkileri düzenleyen konuşma, hazırlanış biçimine göre hazırlıksız ve hazırlıklı konuşmalar olmak üzere iki farklı biçimde sınıflandırılabilir.

Hazırlıksız Konuşmalar / Günlük Konuşmalar

Hazırlıksız, günlük konuşmalar, sözlü iletişime konu olan günlük diyaloglarda belirli bir araştırmaya, plana, programa gerek duyulmadan gerçekleşen konuşmalardır. Toplumda bir arada yaşamının sonucu olarak ortaya çıkan günlük, doğal, bazen öngörülemeyen zamanlarda gerçekleşen bu tür konuşmalarda belirli kurallara dikkat edildiği takdirde bireyler arasında sağlıklı iletişim kurulur.

Toplumda yazılı olmayan kurallar çerçevesinde uyulduğunda doğru, uyulmadığında yanlış olarak değerlendirilen davranış biçimleri bulunur. Selamlaşma, hatır sorma, tanışma ve tanıştırma, kutlama, baş sağlığı, özür dileme, adres sorma ve söyleme gibi günlük hayatın içinde pek çok kez karşılaşılan durumlarda ortaya konan davranış biçimleri, bireyin çevresiyle kuracağı sağlıklı ilişkilerde belirleyici olmaktadır. Aslında hemen her tür sözlü iletişim ortamında bireyin uyması gereken ortak kurallardan bazıları şunlardır:

- ✚ Sorulan sorularda veya sorulara verilen cevaplarda, üzüntünün veya mutluluğun paylaşıldığı vb. durumlarda içten olunmalıdır.
- ✚ Konuşma sırasında diğer bireyleri küçümseyen, küçük düşüren söz ve davranışlardan kaçınılmalıdır.
- ✚ Diğer bireylerin övgüye ve kutlamaya değer meziyetleri, başarıları, abartılı olmayan, iyi niyete gölge düşürmeyecek düzeyde ifadeler ile ortaya konulmalıdır.
- ✚ Konuşma sırasında diğer bireylerin yaşı, cinsiyeti, statüsü gözetilmeli, seçilen ifadeler, üsluba ve iletişimde çok önemli yeri olan beden dilinin kullanımına özen gösterilmelidir.
- ✚ Konuşma sırasında diğer bireyleri daima ikna etmeye çalışan, belirli bir düşünceye katılmaya zorlayan, diğer bireyler üzerinde statüye, yaşa, cinsiyete, eğitim düzeyine göre baskı kurmaya çalışan söz ve davranışlardan uzak durulmalıdır.
- ✚ Diğer bireylerin hatalarını gözetken ve her fırsatta dile getiren, buna bağlı olarak da diğer bireyleri daima uyarma eğiliminde olan söz ve davranışlardan kaçınılmalıdır.
- ✚ Sözlü iletişime dahil olan diğer bireylerin konuşma hakkına saygı ve gereğinden fazla konuşmamaya özen gösterilmeli, diğer bireylerin konuşmaları saygıyla ve dikkatle dinlenmeli, ayrıca konuşmanın merkezine kendisini koyan, yerli yersiz şekilde kendisiyle ilgili meseleleri konu yapan bir konuşmacı izleniminden kaçınılmalıdır.

Telefonla Konuşma

Günümüzde sözlü iletişimin önemli bir kısmı telefon aracılığıyla gerçekleşmekte, hatta pek çok insan işlerinin büyük bir bölümünü telefon görüşmeleriyle yürütmektedir.

- ✚ Telefonla konuşmaya uygun fiziksel koşullar gözetilmeli, her iki tarafın da görüşmenin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesine engel oluşturacak bir durumda bulunmadığından emin olunmalıdır.
- ✚ Arama yapan kişi, hedeflenen kişi ile görüştüğünden emin olmak için selamlama ve kendisini tanıtmadan hemen sonra bunun için gerekli soruları sormalıdır.

TÜRK DİLİ II

- ✚ Aranan kişinin çoğu zaman içerisinde bulunduğu koşullar bilinmeden arama yapıldığı için öncelikle karşıdaki kişinin görüşme için uygun olup olmadığı sorulmalı ve emin olunduktan sonra konuya girilmeli, her durumda olduğu gibi görüşme süresi gereğinden fazla uzatılmamalıdır.
- ✚ Görüşme sırasında ihtiyaç duyulabilecek gereçler, bilgi ve belgeler önceden hazırlanmalıdır.

İş Görüşmesi

İş görüşmesi, bir işe başvurma sürecinde gerçekleşen konuşmalar için olduğu gibi, bir kişinin mevcut işi dolayısıyla başkalarıyla yaptığı görüşmeleri ifade için de kullanılabilir. İş görüşmesi sırasında yapılan konuşmalar ile ilgili belirli hazırlıklar yapılabilir de bu konuşmaların içeriği, takınılan tutum bakımından standartları olamayacağından iş görüşmelerini topluluk karşısında yapılan hazırlıklı konuşmalardan ayrı ele almak gerekir.

- ✚ Görüşme her durumda bir programa, randevuya bağlı olarak gerçekleştirilmeli ve görüşmenin yeri, saati, süresi teyit edilmeli, sonrasında da görüşmenin saatine uyulmalı, mümkün ise çok kısa bir süre önce belirlenen yerde hazır bulunulmalı, randevu saatini geçirmemeye özellikle dikkat edilmelidir.
- ✚ Görüşme için ayrılan süre her iki taraf için de en etkin şekilde değerlendirilmeli, eğer belirlenen sürenin dışına çıkılacaksa bunu, uygunluğu ölçüsünde, önce randevu veren kişi belirlemelidir.
- ✚ Görüşme öncesinde taraflar hem birbirleri ile hem de görüşme konusu ile ilgili gerekli bilgileri toplamış, hazırlıklarını yapmış olmalıdır.
- ✚ Görüşmede her iki taraf da not alabilmek için gerekli araç ve gereci hazır bulundurmalı ve önemli görülen hususları not almalıdır.
- ✚ Görüşmeye katılanlar giyim kuşam, temizlik ve bakım konularında hassas olmalıdır.
- ✚ Taraflar yaptığı iş konusunda güven, işe hâkimiyet, ciddiyet gibi konularda birbirlerini tatmin etmeye yardımcı olacak şekilde gerekli bilgi, belgeyi hazır bulundurmalı, buna uygun tutum ve davranış içinde olmalıdır.
- ✚ Görüşmede açık, anlaşılır bir dil kullanılmalıdır.
- ✚ Görüşmenin sonunda, öncelikle vakit ayırdığı için eğer istekte bulunulan konularda beklentiye uygun sonuçlar ortaya çıktıysa ayrıca bu durum için randevu veren kişiye teşekkür ederek oradan ayrılmaya özen gösterilmelidir.

Hazırlıklı Konuşmalar / Topluluk Konuşmaları

Hazırlıklı konuşma türlerinden *söylev*, *konferans* ve *açış konuşması* tek bir kişi; *sempozyum*, *açık oturum*, *panel*, *forum*, *seminer*, *kurultay* grup tarafından ve belirli bir topluluk karşısında gerçekleşen konuşmalardır

Nutuk / Söylev

Nutuk, bir düşünceyi belirli bir topluluğa açıklamak veya aşlamak amacıyla açık veya kapalı alanlarda yapılan topluluk konuşmalarından biridir. Kürsüye çıkan kişinin, toplumun değişik kesimlerinden oluşmuş topluluk karşısında etkili bir sunum yapabilmesi için konuşmasında ses tonu, vurgu, jest ve mimiklere özellikle dikkat etmesi gerekir. Nutukta içerik siyasî, askerî, dinî, ekonomik, kültürel konulara göre oluşturulabilir.

Konferans

Uzmanlık gerektiren bir konuda, bu içeriği anlayabilecek ve sorular yöneltebilecek dinleyici kitlesi karşısında yapılan konuşmalardır. Konunun uzmanı bir kişi, bu özellikteki dinleyici kitlesinin beklentilerine uygun olarak konuşmasını bilimsel veriler, analizler ve yargılar ile sunar. Konferansın içeriği doğa bilimlerinden sanata, edebiyattan teknik alanlara, eğitimden siyasete kadar uzmanlık gerektiren her konuda olabilir. Konuşmacının üslubu, içerik büyük ölçüde bilimsel olduğundan ve aynı zamanda amaç, uzmanlık gerektiren belirli bir konuda, düzeyi yüksek dinleyici kitlesi için yeni ve orijinal bilgiler sunmak olduğundan, daha çok akademik üslupta tercih edilen süssüz, açık ve anlaşılır nitelikler taşınmalıdır.

Konferans, hazırlıklı konuşmaların en önemli türlerinden biridir. Bu nedenle öncelikle yazılı metne dayanmalı ve konuşmacı, konuşma kuralları çerçevesinde konuşmasını gerçekleştirmelidir. Konferansın sunum süresi de bir saati geçmemelidir.

Açış Konuşması

Açış konuşması bilim, sanat etkinliklerini veya daha geniş tabanlı katılımı gerçekleştirilen etkinlikleri başlatmak, bunun yanı sıra bir yerin açılışını gerçekleştirmek üzere düzenlenen programlarda yapılır. Genellikle bu konuşmaların içeriği sembolik anlam taşır. Bu konuşmalarda uzun ve yoğun bilgi aktarımına dayalı içerikten kaçınılır.

Açık Oturum

Önceden belirlenen bir konunun, o konuda uzman bir grup kişi tarafından tartışılarak ele alındığı konuşmalardır. Davet edilen 3 ile 5 konuşmacı, konunun genel olarak veya sadece belirli bir yönüyle uzmanı olabilir ve uzmanı olduğu konuda görüş bildirmek üzere söz alabilir. Açık oturumda ele alınan konular, toplumun gündemini oluşturan güncel meseleler olarak geniş bir yelpazeye dinleyici karşısına çıkabilir. Açık oturumun konuşmacıları, ele alınan konunun uzmanlarından oluşurken; dinleyici kitlesi için böyle durum söz konusu değildir.

TÜRK DİLİ II

Açık oturumlar, belirli bir salonda ve hazır bulunan dinleyici kitle karşısında olabildiği gibi, televizyon veya radyoda hatta bilgisayar aracılığıyla internet kullanıcısı karşısında da gerçekleştirilebilir. Birden fazla konuşmacı yer aldığından açık oturumun bir yöneticisi (başkanı/moderatörü) olur. Konuşmacıların, açık oturum süresince, hem diğer konuşmacılara hem de izleme veya dinleme sırasında programı takip edenlere karşı saygılı olması çok önemlidir. Bu süreçte açık oturumun yöneticisinin de konuşmacılara her konuda eşit yaklaşması; izleyici/dinleyici kitlenin, ortaya çıkan görüşleri ve sonuçları takip etmesini kolaylaştırmak üzere de program içinde ve sonunda konuyu değerlendirmesi önemli ve gereklidir.

Panel

Önceden belirlenen bir konunun, o konuda uzman bir grup kişi tarafından tartışılarak ele alındığı konuşmalardan bir başkası panelidir. Panel konuşmacılarına panelist denir. Bir yönetici eşliğinde gerçekleşmesi, konuşmacı sayısı ve konuşmacılarda aranan nitelikler, amacı, süresi ve mekânı bakımından açık oturuma benzer.

Bazı çalışmalarda panel ve açık oturumun aynı tür olarak kabul edildiği görülür. Panelin açık oturumdan farkı, sırayla söz alan panelistlerin ardından panelistlerin birbirlerine ve izleyicilerin/dinleyicilerin panelistlere sorular yöneltilmeleridir.

Forum

Forum da açık oturum ve panelde olduğu gibi önceden belirlenen bir konunun, o konuyla ilgili uzmanlarca tartışıldığı, topluluk karşısında gerçekleştirilen konuşma türlerindedir. Forum yine, bir yönetici eşliğinde gerçekleşmesi, konuşmacı sayısı ve konuşmacılarda aranan nitelikler, amacı, süresi ve mekânı bakımından açık oturum ile panele benzer. Topluluk karşısında gerçekleştirilen diğer iki konuşma türünde olduğu gibi, yapılan konuşmaların ardından herkes tarafından onaylanan ortak bir sonuca varmak amaçlanmaz.

Sempozyum / Bilgi Şöleni

Bilim ve sanat alanlarında genel veya belirli bir tema etrafında sunum yapmak üzere bir araya gelen alan uzmanlarının topluluk karşısında gerçekleştirdikleri konuşma türlerinden biri de sempozyumdur. Sempozyumda, uzman konuşmacıların sayısı, topluluk karşısında gerçekleştirilen diğer konuşma türlerinden farklı olarak çok daha fazla olabilir. Bu durumda sempozyum programı, birbirine yakın içerikte 2 ile 4 arasında konuşmadan oluşan oturumlara bölünebilir.

Her oturumda, oturumu yöneten kişinin belirlediği şekilde dinleyicilerin soruları ya her konuşmanın ardından sunumu yapan uzmana yöneltilir ya da bütün konuşmacıların sunumları tamamlandıktan sonra ilgili uzmana yöneltilerek bir çeşit tartışma bölümü oluşturulur. Bu noktada oturum yöneticisi, sorular ve verilen cevapların amaca ve oturumun başlıklarının içeriğiyle uygunluğuna özen gösterir ve diğer tüm süreçlerin sağlıklı işlemesine gayret gösterir. Her bir konuşmacıya sunum için ayrılan süre 15-20 dakikadır.

Sempozyumlarda yapılan sözlü sunumların yanında ayrıca görsel/poster sunumlara da yer verilebilir. Bu içerikteki yazılı ve görsel sunumlar, sözlü sunumların dışında belirli bir alanda sergilenir. Belirlenen özel saatler arasında bu yazılı/görsel sunum sahipleri, hazırladıkları çalışmanın başında bulunarak, kendilerine yöneltebilecek sorulara, orada cevaplar verirler.

Kurultay

Kurum ve kuruluşların amaçları ve beklentileri çerçevesinde belirledikleri temel konuları ele almak üzere seçilen uzman kişilerin ve katılımcıların, görüşlerini bu toplantılarda paylaştıkları konuşma türlerindedir. Kurultay da sempozyum gibi, konuşmacı sayısına göre birden fazla oturumda gerçekleştirilebilir ve konuşmacıların katıldıkları ülkeye göre ulusal veya uluslararası nitelikte olabilir. Kurultayın katılımcılarının, bu organizasyonu gerçekleştiren kurum veya kuruluş ile bağlarının önemli olması, kurultayın sonunda ortak kararların alınması ve bu kararların gerçekleşip gerçekleşmediğinin bir sonraki kurultayda değerlendirilmesi, söz konusu konuşma türünü sempozyumdan ayırır. Kurultay teriminin yerine kongre terimi de sıklıkla kullanılmaktadır.

Seminer

Çalışılan konuyla ilgili elde edilen sonuçların sunulduğu, bu çerçevede belirli bilgilerin aktarıldığı ve elde edilen sonuçların tartışıldığı hazırlıklı konuşma türlerindedir. Sunumu yapan kişi veya kişilerin, ayrıca konu belirli bir alana dair uzmanlık gerektiren bilgiler içerdiğinden dinleyicilerin nitelikleri bakımından seminerler, temelde akademik özellik taşır. Belirli konuda uzman kişilerin o konuyla ilgili bilgilerini, nitelikleri bakımından konuyu tartışacak düzeyde olmayan izleyici/dinleyici grubuna doğrudan aktardıkları topluluk konuşmalarına; ayrıca, yetişkin öğrencilerin araştırma raporlarını uzman kişilerin yönetiminde sundukları ve bu çerçevede bilgi ve bulgularını dinleyicilerle tartıştıkları grup çalışmalarına da seminer adı verilir.

TÜRK DİLİ II

Münazara

Önceden belirlenen bir konuda karşıt iki görüşün izleyiciler önünde tartışıldığı konuşma türüdür. Kura sonucu seçtikleri görüşü araştırıp sunum yapan iki grubun her birinde 3-5 konuşmacı yer alır. Bir münazara yöneticisinin kontrolünde, sırayla sunumunu yapan konuşmacılar aynı zamanda kendilerine yöneltilen sorulara da cevap verirler. Daha önce belirlenen jüri üyelerinin değerlendirmeleri sonucunda bir grubun üstünlüğü ile münazara sona erer. Bu süreçte jürinin değerlendirme ölçütleri; sunumun planı ve içeriğinin başarılı olması, karşıt görüşlerin çürütülmesi ve yöneltilen soruların yetkinlikle cevaplanması, akıcı ve düzeyli bir dil kullanılarak etkin bir ifade becerisinin ortaya konulmasına yöneliktir.

BAŞARILI SUNUMUN İLKELERİ VE TEKNİKLERİ

Sözlü sunum aynı ses tonunda, kişinin yalnızca aralıksız konuşmasından oluşacak şekilde değil; içerik, ses, beden dili uyumuyla ve de çeşitli görsel yardımcılarla zenginleştirilmiş olarak dinamik bir yapıda gerçekleştirilmelidir. Bütün bu bilgileri göz önünde bulunduran ve uygulayan donanımlı konuşmacı, dinleyici üzerinde her iki tarafın beklentilerine uygun şekilde etki oluşturabilir, onlara ilham verebilir, onları belirli düşünceler etrafında bir araya getirebilir ve bu düşünceler doğrultusunda yine harekete geçirebilir.

Sunum öncesinde dinleyici kitlenin yaş, cinsiyet, eğitim, sosyal rol ve statü ile ilgili özellikleri hakkında bilgi alınmalı; konuşmanın içeriği, üslubu, yeri ve süresi bunlara göre belirlenmelidir. Bilgisayar destekli veya basılı görsel yardımcılardan yararlanmak sözlü sunumu daha etkili ve kalıcı kılar.

Sunum sırasında, orada bulunanların okuma yapmak üzere değil konuşma dinlemek üzere gelmiş kişiler olduklarını bilerek sunum yapılmalıdır. Dolayısıyla konuşma metni ekrana yansıtılarak sunum yapılmamalıdır. Eğer konuşmanın ciddi bağlayıcılığı varsa bu tür konuları metindeki ilgili kısmı okuyarak sunmak daha doğru olabilir.

Dinleyicilerin konsantrasyon eğrisine dair bilgiler, yirmi dakikadan sonra ciddi oranda dikkat eksilmesi yaşandığını göstermektedir. Buna göre önemli mesajlar, dikkatin yoğun olduğu bölümlerde, yani ilk yirmi dakikada, konuşmanın son bölümünde ya da dinleyicilerin dikkatini çekecek teknikler kullanıldıktan sonra ortaya konulmalıdır. Gereğinden fazla kuramsal bir sunum olmaması için anekdot, örnek vb. yardımcı unsurlardan yararlanılmalıdır.

Sunumda açılış cümlelerini özellikle dikkatli seçmek gerekir. Açılış cümleleri, konuya giriş cümleleri olmak zorunda değildir. Dikkatin en yoğun seviyede olduğu sırada konuşmacı, dinleyici üzerinde etki oluşturmak için bundan özellikle yararlanmalıdır. Özellikle vurgulanmak istenen bir yargının, mesajın, yüksek tonlu ifadenin veya bir sorunun ardından kısa süre duraklanarak hem vurgulanmak istenen içerik üzerinde hem de sunumun genelinde dinleyicinin dikkati canlı tutulabilir.

Sunum sonrasında kapanış cümleleri sırasında dikkatin yine yoğun olduğu göz önünde bulundurulmalı ve önemli mesajları iletmek için bundan yararlanılmalıdır. Bunun yanı sıra sunum sonunda dinleyicilerle diyalog kurmaya uygun bir konuşma türünde dinleyicilere yöneltilecek sorular önceden belirlenmeli, konuşmacı da kendisine yöneltilecek muhtemel sorulara verilecek cevaplar için önceden hazırlık yapmalıdır.

SÖZLÜ ANLATIMDA BAZI SÖYLEYİŞ ÖZELLİKLERİ

Asalak Ses, Sözcük ve İfadelerin Kullanımı

Konuşma sırasında ifadelerin aralarına takılan ve genellikle düşünülmeden kullanılan bazı sesler, sözcükler veya ifadeler bulunur. Bu asalak sesler ve sözler konuşmadan çıkarıldığında büyük bir çoğunlukla sözlü iletişimde herhangi bir dilsel boşluk oluşmaz. Aksine, konuşmacı tarafından bu asalak seslerin ve sözlerin kullanımı, dinleyici üzerinde konuşmacının dikkat, bilgi ve fikir bakımından donanımsızlığına dair olumsuz kanaatlerin oluşmasına yol açar. ıı, hı, şey, yani, falan, evet, tamam mı, oldu, işte, artı, dermişim, ondan sonra, neyse, efendime söyleyeyim, anlatabildim mi vb. asalak ses ve sözler konuşmacının dikkat eksikliği ile çok yakından ilişkilidir.

Bazı Sözcüklerin Kullanımında Dikkat Edilmesi Gereken Özellikler

Türkçede bazı sözcükler, söylenişlerinde ortaya çıkan ses değişimleri nedeniyle yazımlarından farklı olarak kullanılırlar. Ses daralması, ses veya hece düşmesi örnekleri olarak ortaya çıkan bu biçimler konuşma ile sınırlıdır, yazıda gösterilmez. Günlük konuşmalarda sıkça rastlanan bu kullanımlar, dinleyici karşısında yapılan konuşmalarda daha az tercih edilir.

Söylenişleri Yazımlarından Farklı Olan Sözcük Örnekleri

geleceğim	gelicem
bekleyip	bekliyip
çağırarak	ça:rmak
ağır	a:r
yağmur	ya:mur

TÜRK DİLİ II

Uzun veya İnce Söylenmesi Gereken Sözcük Örnekleri

adet (sayı)	âdet (gelenek)
ala (karişik renkte)	âlâ (pekiyi)
ama (bağlaç)	âmâ (görme özürü)
aşık (oyun)	âşık (seven)
dahi (bağlaç, edat)	dâhi (deha sahibi)
hala (akraba)	hâlâ (edat)
yar (uçurum)	yâr (sevgili)

İnce Sıradan Ünlülerle Söylenmesi Gereken Bazı Sözcüklerin Kalın Sıradan Ünlülerle Söylendiği Sözcük Örnekleri

beraat	cemaat	dikkat	fesahat
hakikat	istirahat	itaat	kabahat
kıraat	liyakat	meşakkat	nasihat
faal	faul	federal	festival
liberal	mahsul	meşgul	metal
sosyal	şarampol	termal	terminal

Anlam Kopyalamalarından Kaynaklanan Yanlış Yardımcı Eylem Kullanımı ve Doğru Kullanımı

Yanlış	Doğru
açıklama yapmak	açıklamak
alkış almak	alkışlanmak
beğeni almak	beğenilmek
bekleme yapmak	beklemek
duş almak	yıkanmak
etki yapmak	etkilemek
içki almak	içki içmek
istek almak	istenmek
konuşma yapmak	konuşmak
panik yapmak	paniğe kapılmak
sahne almak	sahneye çıkmak

Başka Dillerden Geçen Bazı Dil Bilgisel Yapıların Yanlış Ve Doğru Kullanımına Örnekler

Yanlış	Doğru
Birfiil	bilfiil
beynamaz	bî-namaz
gidişat	gidiş
mürettebatlar	mürettebat
resmî geçit	resmigeçit (resm-i geçit, geçit resmi)
tadilatlar	tadilat

Yanlış Sesletilen Sözcük Örnekleri

Yanlış	Doğru
acemî	acemi
adele	adale
afakan	hafakan
aferim	aferin
ahpap	ahbap
aksesuvar	aksesuar
alfâbe	alfabe
aliminyum	alüminyum
allerji	alerji
anfi	amfi
arabeks	arabesk
artis	artist
askerî ücret	asgari ücret
azâmi	azami
bâkiye	bakiye
bazan	bazen

TÜRK DİLİ II

Türkçe Karşılığı Olmasına Karşın Verici Dildeki Biçimi ile Kullanılan Sözcük Örnekleri

Yabancı sözcük	Türkçedeki karşılığı	Yabancı sözcük	Türkçedeki karşılığı
absürt	saçma	adapte olmak	uyum sağlamak
aktif	etkin	alkol almak	içki içmek
asistan	yardımcı	bye bye	hoşça kal
data	veri	deklare etmek	bildirmek
dublaj	seslendirme	dubleks	iki katlı
global	küresel	illegal	yasadışı
izolasyon	yalıtım	jenerasyon	nesil, kuşak
konsensus	uzlaşma	kriter	ölçüt
lokal	yerel	marjinal	aykırı
online	çevrimiçi	partner	eş
perspektif	bakış açısı	prezentasyon	sunum
printer	yazıcı	provokasyon	kışkırtma
rasyonel	akılcı	revize etmek	gözden geçirmek
sinerji	dayanışma	slayt	yansı
star	yıldız	start almak	başlamak
trend	eğilim	versiyon	sürüm
vizyona girmek	gösterime girmek	workshop	çalıştay